

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM SANATLARI TARİHİ BİLİM DALI

HALVETÎ MEŞÂYİHİ İSİMLERİNDEN TEŞEKKÜL EDEN HAT ESERLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Abdullah Furkan YAMAN

Ankara 2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM SANATLARI TARİHİ BİLİM DALI

HALVETÎ MEŞÂYİHİ İSİMLERİNDEN TEŞEKKÜL EDEN HAT ESERLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Abdullah Furkan YAMAN

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR

Ankara 2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM SANATLARI TARİHİ BİLİM DALI

HALVETİ MEŞÂYİHİ İSİMLERİNDEN TEŞEKKÜL EDEN HAT ESERLERİ

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

1-Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR

2-Prof. Dr. Süleyman BERK

3-Doç. Dr. Ayşe ERSAY YÜKSEL

Tez Savunması Tarihi

08/01/2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR danışmanlığında hazırladığım “Halvetî Meşâyih İsimlerinden Teşekkül Eden Hat Eserleri (Ankara 2024)” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:

Adı-Soyadı ve İmza:

Abdullah Furkan YAMAN

ÖNSÖZ

İslâm'ın tasvire karşı mesafeli oluşu Müslüman sanatkarların yeteneklerini başka sanat sahalarına kanalize etmesine sebep olmuştur. Bu mesafeden dolayı tamamen İslâm'a mal olan, nevi şahsına münhasır hat sanatımız ortaya çıkmıştır. Yazının yüzyıllar boyu süren tekâmül sürecinde, “*Kur’ân-ı Kerîm Mekke’de indi, Kâhire’de okundu, İstanbul’da yazıldı*” süzüne muhatap olan Türk hattatları hat sanatının merkezini İstanbul’a taşımıştır. Türk hattatları Mushaf kitâbeti başta olmak üzere en‘âm-ı şerif, evrâd-ı şerif, delâilü’l-hayrât, hadis mecmuası kitâbetinde hat sanatının en seçkin eserlerini ortaya koymuştur. Bugün sahip olduğumuz bilgilere göre 18. yüzyıldan itibaren Peygamber Efendimizin şemâilini tarif eden hilye-i şerîfe geleneği ortaya çıkmış; evlerin duvarlarını asılarak O’nun (s.a.v) şefaati umulmuştur. Bu dönemle birlikte batılılaşmanın da etkisiyle levha kültürü ortaya çıkarak yaygınlaşmıştır. Hat sanatında eser verilen yeni bir saha olmaya başlayan levha geleneğinin en önemli parçalarından birisi de tekke levhaları olmuştur. Tarikatlar, mürşîd-i kâmillerinin isimlerini hattatlara yazdırmış ve tekkelerinin duvarlarına astırmak suretiyle esere bakan muhatabın nazarını celbederek tefekkür içerisinde olmasını arzulamıştır.

Bu çalışmamızda dünyanın en geniş tarikatı olma hususiyetini taşıyan “*Halvetiyye*” tarikatının kolları ve şubelerini de kapsayan mürşîd-i kâmillerinin isimlerini ihtiva eden hat eserlerini araştırma, bulma ve kategorize ederek değerlendirme amacı taşımaktayız.

Çalışmamızın, hatalardan ârî olmasının imkânsız olduğunun bilinciyle, ilim deryasında bir damla olmak arzusuyla vücuda getirildiğini söylemek isteriz. Yüksek lisansımızın en başından itibaren bizlerle çok titiz bir şekilde ilgilenen pek muhterem danışmanım Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR Hocama, tez konumu belirlemede ilham kaynağı olan Prof. Dr. Fatih ÖZKAFA Hocama, tez süresince kütüphanesinden ve

bilgisinden istifade ettiğim muhterem Hattat Öğr. Gör. Cafer KELKİT Hocama, tezimizin en başından beri her türlü ilmi ve teknik desteğini esirgemeyen kıymetli mesai arkadaşlarım Arş. Gör. Abdurrahman POYRAZ’a ve Arş. Gör. Ömer Faruk ÖZBEK’e, yüksek lisans süresince ilgi ve alakasını esirgemeyerek birçok konuda çokça yardımcı olan Arş. Gör. Zehra Nur SALMAN’a, üstadım muhterem Hattat Bekir Çetintaş Hocama, beni bugünlere getiren kıymetli anneme ve babama, bu macerada çokça vakitlerinden çaldığım, türlü fedakarlıklarda bulunan kıymetli eşim Betül’e ve oğlum Yusuf Yağız’a çok teşekkür ederim. Gayret bizden tevfik Allah’tandır.

Abdullah Furkan YAMAN

Ankara 2024

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

a.s : Aleyhisselâm

b. : Bin, İbn (Oğlu)

bk. : Bakınız

çev. : Çeviri

ed. : Editör

haz. : Hazırlayan

M.Ö. : Milattan önce

öl. : Ölümü

r.a : Radiya'llâhu anh

s.a.v : Salla'llâhû aleyhi ve sellem

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkik eden

ts. : Tarihsiz

y.y. : Yayıncı yok

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Resim 1. Ramazâniyye Âsitânesi 1936, Nicholas V. Artamonoff Koleksiyonu

Resim 2. Ramazâniyye Âsitânesi 1936, Nicholas V. Artamonoff Koleksiyonu

Resim 3. Ramazâniyye Âsitânesi 1937, Nicholas V. Artamonoff Koleksiyonu

Resim 4. Ramazâniyye Âsitânesi 1936, Nicholas V. Artamonoff Koleksiyonu

Resim 5. II. Abdülhamîd Devri Maarif Nezâreti Celîlesi (Millî Eğitim Bakanlığı) ruhsatlı tâc-ı şerîf Levhası, 28 Aralık 1898

Resim 6. Halvetî-Sünbülî tâc-ı şerîfî, Merkez Efendi Mezarlığı, (Fotoğraf: Süleyman Berk)

Resim 7. Dört terkli, kırk dallı Halvetî-Cerrâhî tâc-ı şerîfî (İstanbul Belediyesi Şehir Müzesi, Envanter No. 3096/4)

Resim 8. Celi sülûs müsennâ, Nakşî tâcî formunda Bâhaüddîn Şâh-ı Nakşibend levhası, (Hat: Mustafâ Hilmî Efendî)

Resim 9. 1880’li yıllarda Osmanlı döneminde elinde teberle poz veren bir derviş, (Fotoğraf: Abdullah Frères)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
KISALTMALAR.....	iii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
GİRİŞ.....	1
Konunun Amacı, Önemi ve Sınırlılıkları.....	1
1. HAT SANATI VE TASAVVUF	3
1.1. Hat Sanatının Tarihçesi.....	3
1.1.1. Arap Yazısının Kökeni.....	3
1.1.2. Asr-ı Saadet Döneminde Yazı.....	5
1.1.3. Hulefâ-i Râşidîn Döneminde Yazı	8
1.1.4. Emeviler Döneminde (661-750) Yazı	9
1.1.5. Abbasîler Döneminde (750-1258) Yazı	12
1.1.6. Hat Sanatında Türk Devri	16
1.1.6.1. Osmanlı Öncesi Türk İslam Devletlerinde Yazı.....	16
1.1.6.2. Osmanlı Devri Hat Sanatı.....	18
1.2. Hat Sanatı ve Tasavvuf.....	27
1.2.1. Hat Sanatı ve Tasavvuf İrtibatı.....	27
1.2.2. Hat Sanatında Levha Kültürü ve Tekke Levhalarının Teşekkül Süreci.....	34
1.2.3. Tekke Levhalarında Kullanılan Tasavvufi Semboller	39
2. HALVETİYYE TARİKATI VE TEKKE LEVHALARI	46
2.1. Halvetiyye Tarikatı	46
2.2. Tekke Levhalarına Konu Olmuş Halveti Meşâyih	49
2.2.1. Sirâcüddîn Ömer el-Halvetî (öl. 800/1397 ?).....	49
2.2.2. Seyyid Yahyâ Şirvânî (öl. 870/1466).....	50
2.2.3. Cemâleddîn İshak Karamânî (öl. 933/1527)	51
2.2.4. Yûsuf Sünbül Sinân (öl. 936/1529).....	52
2.2.5. İbrâhîm Gülşenî (öl. 940/1534).....	53
2.2.6. Merkez Efendî (öl. 956/1552)	54
2.2.7. Şa'bân-ı Velî (öl. 976/1569)	55
2.2.8. Hüsameddîn Uşşâkî (öl. 1001/1593).....	56
2.2.9. Ramazân Mahfî (öl. 1025/1616)	57
2.2.10. Azîz Mahmûd Hüdâyî (1038/1628)	58
2.2.11. Abdülâhad Nûrî (öl. 1061/1651)	59
2.2.12. Niyâzî Mısırî (öl. 1105/1694).....	60
2.2.13. Mehmed Nasûhî (öl. 1130/1718)	61
2.2.14. Nûreddîn Cerrâhî (öl. 1133/1721).....	62

2.2.15. Köstendilli Alî Alâeddîn (öl. 1143/1730)	63
2.2.16. Sezâî Gülşenî (öl. 1151/1738).....	64
2.2.17. Cemâleddîn Uşşâkî (öl. 1164/1751).....	65
2.2.18. Kuşadalî İbrâhîm Efendî (öl. 1262/1846)	65
2.2.19. Ahmed Amiş Efendî (öl. 1338/1920).....	66
2.2.20. Muzaffer Ozak (öl. 1985).....	67
2.2.21. Ömer Tuğrul İnancer (öl. 2022)	68
2.3. Halvetî Meşâyihî Levhaları (Katalog)	70
2.3.1. Sirâcüddîn Ömer el-Halvetî (öl. 1397).....	70
2.3.1.1. Katalog: 1	70
2.3.1.2. Katalog: 2	71
2.3.2. Seyyîd Yahyâ Şîrvânî (öl. 1466)	72
2.3.2.1. Katalog: 3	72
2.3.2.2. Katalog: 4	73
2.3.2.3. Katalog: 5	74
2.3.3. Cemâleddîn İshak Karamânî (öl. 1527)	75
2.3.3.1. Katalog: 6	75
2.3.4. Yûsuf Sünbül Sinân (öl. 1529).....	76
2.3.4.1. Katalog: 7	76
2.3.4.2. Katalog: 8	78
2.3.4.3. Katalog: 9	79
2.3.4.4. Katalog: 10	83
2.3.4.5. Katalog: 11	85
2.3.4.6. Katalog: 12	86
2.3.4.7. Katalog: 13	87
2.3.4.8. Katalog: 14	88
2.3.4.9. Katalog: 15	89
2.3.4.10. Katalog: 16	90
2.3.4.11. Katalog: 17	91
2.3.4.12. Katalog: 18	92
2.3.4.13. Katalog: 19	94
2.3.5. İbrâhîm Gülşenî (öl. 1534).....	95
2.3.5.1. Katalog: 20	95
2.3.5.2. Katalog: 21	97
2.3.5.3. Katalog: 22	98
2.3.5.4. Katalog: 23	99
2.3.5.5. Katalog: 24	100
2.3.5.6. Katalog: 25	101
2.3.6. Merkez Efendi (öl. 1552)	102
2.3.6.1. Katalog: 26	102
2.3.6.2. Katalog: 27	104
2.3.6.3. Katalog: 28	106
2.3.6.4. Katalog: 29	108
2.3.6.5. Katalog: 30	110
2.3.6.6. Katalog: 31	112

2.3.7. Şâbân-ı Velî (öl. 1569).....	113
2.3.7.1. Katalog: 32	113
2.3.7.2. Katalog: 33	114
2.3.7.3. Katalog: 34	116
2.3.7.4. Katalog: 35	118
2.3.7.5. Katalog: 36	120
2.3.7.6. Katalog: 37	121
2.3.7.7. Katalog: 38	122
2.3.7.8. Katalog: 39	123
2.3.8. Hüsâmeddîn Uşşâkî (öl. 1593).....	124
2.3.8.1. Katalog: 40	124
2.3.8.2. Katalog: 41	126
2.3.8.3. Katalog: 42	127
2.3.9. Ramazân Mahfî (öl. 1616)	128
2.3.9.1. Katalog: 43	128
2.3.9.2. Katalog: 44	129
2.3.10. Azîz Mahmûd Hüdâyî (öl. 1628)	130
2.3.10.1. Katalog: 45	130
2.3.10.2. Katalog: 46	131
2.3.10.3. Katalog: 47	132
2.3.10.4. Katalog: 48	133
2.3.10.5. Katalog: 49	134
2.3.10.6. Katalog: 50	136
2.3.10.7. Katalog: 51	137
2.3.10.8. Katalog: 52	138
2.3.10.9. Katalog: 53	139
2.3.11. Abdulahad Nûrî (öl. 1651)	140
2.3.11.1. Katalog: 54	140
2.3.12. Niyâzî Mısırî (öl. 1694).....	142
2.3.12.1. Katalog: 55	142
2.3.12.2. Katalog: 56	144
2.3.12.3. Katalog: 57	145
2.3.12.4. Katalog: 58	146
2.3.13. Mehmed Nasûhî (öl. 1718)	147
2.3.13.1. Katalog: 59	147
2.3.14. Nûreddîn Cerrâhî (öl. 1721).....	148
2.3.14.1. Katalog: 60	148
2.3.14.2. Katalog: 61	150
2.3.14.3. Katalog: 62	152
2.3.14.4. Katalog: 63	154
2.3.14.5. Katalog: 64	155
2.3.14.6. Katalog: 65	157
2.3.14.7. Katalog: 66	158
2.3.14.8. Katalog: 67	159
2.3.14.9. Katalog: 68	160
2.3.14.10. Katalog: 69	161

2.3.15. Köstendilli Alî Alâeddîn (öl. 1143/1730)	162
2.3.15.1. Katalog: 70	162
2.3.16. Sezâî Gülşenî (öl. 1151/1738).....	163
2.3.16.1. Katalog: 71	163
2.3.16.2. Katalog: 72	164
2.3.17. Cemâleddîn Uşşâkî (öl. 1164/1751).....	166
2.3.17.1. Katalog: 73	166
2.3.18. Kuşadalı İbrâhîm Efendi (öl. 1262/1846)	168
2.3.18.1. Katalog: 74	168
2.3.19. Ahmed Amiş Efendi (öl. 1338/1920).....	170
2.3.19.1. Katalog: 75	170
2.3.19.2. Katalog: 76	173
2.3.19.3. Katalog: 77	174
2.3.20. Muzaffer Ozak (öl. 1985).....	175
2.3.20.1. Katalog: 78	175
2.3.20.2. Katalog: 79	177
2.3.21. Ömer Tuğrul İnancı (öl. 2022)	178
2.3.21.1. Katalog: 80	178
SONUÇ	180
KAYNAKÇA.....	184
ÖZET	193
ABSTRACT	194

GİRİŞ

Konunun Amacı, Önemi ve Sınırlılıkları

İslâm kültür ve medeniyetinin nesilden nesile aktarılmasında cami ve medreselerin yanında tasavvuf ve mâneviyât eğitimi veren bir kurum olarak var olan tekkelerin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Tekkeler ilk kurulduğu andan itibaren yalnızca tasavvuf eğitimi veren bir kurum olmamış; İslâm'ın tasvire mesafeli duruşundan dolayı hat sanatı başta olmak üzere tezhip, cilt ve minyatür gibi kitap sanatlarına yönelmiş olan Müslüman sanatkârların tasavvufî eğitim metoduyla tahsil gördükleri bir eğitim yuvası niteliği taşımıştır.

Eğitimlerinin en başından itibaren tasavvuf ahlâkıyla yoğurulan Müslüman hattatların temeşşuk usulü ile seyr-u sülûk benzerliği bu beraberlikten kaynaklanmakta ve hat sanatıyla tasavvufu birbirine bağlamaktadır. Bu beraberlik neticesinde hattatlar yüzyıllar boyunca tekkeler tarafınca teşvik görüp himaye olunmuştur.

Hat sanatında kullanılan ibareler bakımından öncelik taşıyan âyet ve hadislerin yazılmasının yanında kelâm-ı kibârlar, şâirlerin beyitleri, sûfîlerin şiirleri ve özlü sözleri de mutad olarak yazılmıştır. Bununla birlikte Osmanlı kültüründe var olmuş tarikatların, hattatlara yazdırmış oldukları pîrlerinin isimlerinden müteşekkil levhaların tekkelere asılması gelenek haline gelmiştir.

Tekke levhaları ile alakalı geçmişte yapılan bazı çalışmalar mevcuttur. Prof. Dr. Fatih Özkafa'nın "*Nakşebendî Meşâyihü İsimlerinden Teşekkül Eden Hat Eserleri*" adlı makalesi Nakşebendî tarikatı özelinde oldukça önemli bir çalışmadır. Bununla birlikte 2005 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanmış olan Hümeýra Uludağ'ın "*Osmanlı Hat Sanatında Tekke Yazıları*" isimli yüksek lisans tezinde her ne kadar Halvetiyye tarikatı pîrlerinin isimlerini içeren levhalara yer verilse de tüm tarikatlara ait tekke levhalarını ihtiva etmesi sebebiyle çok kıymetli fakat Halvetiyye tarikatı özelinde yüzeysel bir çalışma olduğu tespit edilmiştir.

Bundan mütevellit, *tarikât fabrikası* diye nitelendirilen, kolları ve şubeleri itibarıyla İslam dünyasının en büyük ve en geniş tarikâtı olma hüviyetini haiz Halvetiyye tarikâtının şeyhlerinin isimlerinden müteşekkil olan hat eserlerinin tespit ve tetkikine ihtiyaç duyulmuştur.

Tüm bu bağlamda tezimizin amacı, levhalara konu olan Halvetî Meşâiyihini kısa da olsa tanımak, hat sanatımızda tasavvuf etkisinin bıraktığı izleri, Halvetî tarikâtı mürşîd-i kâmillerinin isimleri özelinde kıymetli okuyucularımıza koca ilim deryasında bir damla olmak arzusuyla aktarmayı temenni etmektir.

Çalışmamızda, çeşitli objeler, resimler ve sanat kalitesi yüksek olmayan levhalarla birlikte binlerle ifade edilebilecek bir rakama ulaşan eserler, hat sanatı estetik kriterleri eleğinde süzülerek belli bir sayıyla sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte sanat kalitesi yüksek olmayan ancak fikir itibarıyla kıymetli gördüğümüz eserlere de çalışmada yer verilmiştir. Eserler katalog halinde tanıtılarak gerekli görüldüğü yerlerde açıklamalarda bulunulmuştur.

1. HAT SANATI VE TASAVVUF

1.1. Hat Sanatının Tarihçesi

1.1.1. Arap Yazısının Kökeni

İnsanlığın tarihte gerçekleştirdiği en büyük icatlardan biri hiç şüphesiz yazıdır. Medeniyetlerin gelişimi, sosyal hayatın işleyişi, kişilerin duygu ve düşüncelerini ifade edebilmeleri, bilimin mütemadiyen ilerlemesi önemli ölçüde yazı aracılığı ile gerçekleşmiştir. Hayatımızın her noktasında kullandığımız; günlük işlerimizin, sosyal-kültürel gelişmelerin ve bilim-sanat faaliyetlerinin olmazsa olmaz bir parçası haline gelen yazı, “*Düşüncenin belli işaretlerle tespit edilmesi*”¹ veya “*Söz ya da düşüncenin belirli birtakım göstergelerle ifade edilmesi işlemi*”² olarak tarif edilmiştir.

İnsanlar en başta duygu ve düşüncelerini, başlarından geçen hadiseleri resim olarak kemiklere ve taşlara oymuşlardır. Hiyerogrif yazısı, Mezopotamya ve eski Çin yazısı daha sonra kurulan medeniyetlerin kurulmasında öncü olmuştur. Bilinen ilk yazı M.Ö. 6000 yılına kadar uzanan Sümerler’in kullandıkları resme dayalı çivi yazısıdır. Daha sonra M.Ö. 1000 yıllarında hece ve ses sistemi odaklı olan Fenike yazısı doğmuştur. Fenike yazısı alfabenin aslı olarak kabul edilerek Mısır yazısından 22 harf alınarak teşekkül etmiştir.³

Arap yazısının ortaya çıkışı konusunda muhtelif rivayetler mevcuttur. Üç ana grupta toplanan bu rivayetleri şöyle sıralamamız mümkündür: Birinci görüş yazının kaynağını *tevfîkî* yani ilâhi olarak izah eder. Bu görüşe göre tüm yazıların mucidi olan Hz. Adem’in, yazıları balçık üzerine yazdığı, Nuh tufanından sonra her kavmin kendi

¹ Şükrü Halûk Akalın, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2009), “Yazı”, 2154.

² Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma, 2005), “Yazı”, 1755.

³ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1999), 41.

yazısını bulup öğrendiğine yöneliktir.⁴ İlk yazıyı öğrenen ise Hz. İsmâil'dir.⁵ İkinci görüşe göre Arap yazısının *Güney Arabistan Yazısı* veya *Himyerî* yazısından türediği yönündedir. Yazı ticari etkileşimler ile Güney Arabistan'dan, önce Şam sonra da Hicâz bölgesine intikal etmiştir.⁶ Son görüş ise Arap yazısının *Nebâtî* yazısının bir türevi olduğu yönündedir. Yapılan güncel araştırmalar neticesinde kabul edilen görüş Arap yazısının *Nebâtî* yazının gelişmiş bir versiyonu olduğu fikrini teyit etmektedir.⁷

Câhiliye devrinde *Cezm* ve *Meşk* olarak isimlendirildiği rivayet olunan yazı türleri hicreti takip eden bir asır içerisinde büyük gelişmeler kaydederek tedrici olarak sanat hüviyeti kazanmıştır.⁸

Arap yazısı İslam'dan önce ve İslam'dan sonra olarak iki safhadan oluştuğunu söyleyenler de olmuştur. Arap yazısının birinci merhalesi kesin olmamakla birlikte M. 512 yılında yazılmış olan Zebed ve Harran'da M. 600 yılında yazıldığı tahmin edilen Ümmü'l Cimâl kitâbelerine göre İslam'dan önceki birinci yüzyıla rastlamakta ve bir asır doldurmaktadır.⁹ Bahsedilen kitâbeler dikkatlice incelendiğinde Arap yazısının Nebâtî

⁴ Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr el-Kettânî, *Hz. Peygamberin Yönetimi (et-Terâtîbu'l-idâriyye)*, çev. Ahmet Özel (İstanbul: İz Yayıncılık, 1990), 28.

⁵ Nihad M. Çetin, *İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar)* (İstanbul: Büyüyen Ay, 2023), 12.

⁶ Çetin, *İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar)*, 12.

⁷ Nihad M. Çetin, "Arap (Yazı)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/276.

⁸ M. Uğur Derman, "Hat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/427.

⁹ Mahmud Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1981), 53; Çetin, *İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar)*, 13.

yazısına olan şekli benzerliği fark edilebilir. İkinci merhale ise hicretten bu yana geçen ve hala devam eden günümüz itibarıyla 1444 yıllık süreci kapsamaktadır.

1.1.2. Asr-ı Saadet Döneminde Yazı

Cahiliye dönemi *Cezm* ve *Meşk* yazıları İslâmiyet’le birlikte yepyeni bir yola girerek canlılık kazanmıştır. İslâm’ın tüm müesseseleriyle gerçekleştirdiği hızlı keşifler, yazının da gelişim yolunu açmış, âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler okuryazarlığın ehemmiyeti üzerinde durmuş ve yazı öğrenmeye teşvik etmiştir.¹⁰

Allah’ın, Cebrâil’in (a.s) vasıtasıyla Peygamber efendimizle muhatap olduğu, yüce kitabımız Kur’an-ı Kerîm’in ilk inen ayeti olarak bilinen “*Oku*”¹¹ emri, okumakla birlikte yazı yazmanın da önemini belirtmektedir. Çünkü bir şeyin okunabilmesi için önce yazmak gerekir. İnsan ezberinden dahi okusa aslında okuduğu, onun zihninde kayıtlı olan şeydir.¹² Bu ilk emirden sonra peşi sıra nâzil olan birçok ayette *kitâbet* daima ilahî bir kaynağa bağlanmış, kullanılması emrolunmuş ve müslümanların hayatında zaruri bir kullanım aracı olmuştur.¹³

Kalem Sûresi’nin “*Nûn, kaleme ve yazdıklarına andolsun*”¹⁴ ile “*O kalemler yazmayı öğretendir, insana bilmediğini öğretendir*”¹⁵ ayetleri, kaleme ve onun yazdığı kelimelere yemin etmek ve Allah’ın, insanlara kalem ile yazmayı öğrettiğini söylemek suretiyle yazının ehemmiyetine dikkat çekmektedir.

¹⁰ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 47.

¹¹ *Kur’ân Yolu* (Erişim 4 Nisan 2023), el-‘Alak, 96/1.

¹² Fatih Özkafa, *İstanbul Selâtin Camilerinin Kuşak Yazıları* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 13.

¹³ Çetin, “Arap”, 3/276.

¹⁴ el-Kalem, 68/1.

¹⁵ el-‘Alak, 96/3-4.

Tûr Suresi'nin “*Andolsun Tûr'a, yayılmış ince deri üzerine satır satır yazılmış kitaba*”¹⁶ ayeti bizlere yazı yazmanın kutsiyeti ve yazılan yazının da belli bir estetik form güdüsü taşıması gerektiği hakkında bilgi vermektedir. Zira ayet-i kerîmede geçen “Rakk” kelimesi kâğıt haline getirilmiş, yazı yazılan ince deri demektir. “Menşûr” kelimesi, yayılmış, satır ve yazılı harfleri nizama koymak manasına gelmektedir. “Mestûr” kelimesi de muntazam bir şekilde yazılmış demektir.¹⁷

İslam kaynaklarında gördüğümüz bazı rivayetler, Hz. Muhammed'in (s.a.v), sahâbe-i kirâma yazıyı güzelleştirmeleri adına tavsiyeler verdiğini göstermektedir. Rasûlullâh'ın, “*Bismillâhirrahmânirrahîm'i uzatma (Sin harfini dışleri belli belirsiz uzatma), “Mürekkebi ıslah et, kalemi yont, bâ harfini doğrult (biraz uzat), sîn'i dışleri belli olarak yaz, mîm'i köreltme, Allah lafzını güzel yaz, Rahmân'ı uzat ve Rahîm'i güzel yaz*”¹⁸ gibi telkinleri hat sanatının estetik unsurlarını tespit etme noktasında belirleyici olmuştur. Allah Rasûlü'nün (s.a.v) bizzat yazdığına dair rivayetler her ne kadar sahih değilse de kendisine yazı bilgisi verilmiş olduğu ancak okuma-yazma hususunda kendisinin menedilmiş olabileceği çok da uzak bir ihtimal değildir.¹⁹

Peygamberimizin (s.a.v) yazı yazmaya önem verdiğini gösterdiği bir güzel örnek de Bedir muharebesi sonrası gösterilmiştir. Savaş sonrası esir düşen kişilerin, ensardan

¹⁶ et-Tûr, 52/1-3.

¹⁷ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1993), 9/223.

¹⁸ Kettânî, *et-Terâtîbu'l-idâriyye*, 1/221.

¹⁹ Kettânî, *et-Terâtîbu'l-idâriyye*, 1/221.

on kişiye yazı yazmayı öğretmesi karşılığında serbest bırakıldığı rivayetlerde mevcuttur.²⁰

Zira meşhur vahiy katiplerinden Zeyd b. Sâbit²¹ yazıyı o sıra öğrenmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v) İslâm dinini tebliğ ile görevlendirildikten sonra diğer devletleri İslâm'a davet etmek ve siyasi hakimiyeti altına almak maksadıyla haberleşme teşkilatı kurmuş ve bu teşkilata bağlı katipler görevlendirmiştir. Sayıları yirmi üçü²² veya yirmi beşi bulan katipler, özellikle vahyin yazılması hususunda ekseri hassasiyet göstermişlerdir. Bunlar; Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Alî, Hz. Osmân, Âmir b. Fühayr, Abdullâh b. Erkâm, Übey b. Kâb, Sâbit b. Kays b. Şemmâs, Hâlid b. Saîd b. Âs, kardeşi Hıbbân, Hanzala b. Ebî Âmîr el-Esedî, Zeyd b. Sâbit, Muâviye b. Ebî Süfyân, Şurahbil b. Hasene, Abdullah b. Ebî Selûl, Zübeyr b. Avvâm, Muaykib b. Ebî Fâtıma ed-Devsî, Muğîre b. Şûbe, Hâlid b. Velîd, Alâ b. Hadrâmî, Amr b. Âs, Cüheyym b. Salt, Abdullâh b. Revâha, Muhammed b. Mesleme ve Abdullâh b. Sa'd b. Ebî Serh'tir.²³ Bu katiplerin yazmış oldukları yazılar öncelik itibarıyla Kur'an-ı Kerîm'in ayetlerini kaydetme ve devlet işlerini yürütme amacı taşıdığı için Arap yazısını estetik düzeye çıkarma hedefi gütmekten uzaktır.

²⁰ Kettânî, *et-Terâtîbu'l-idâriyye*, 1/130.

²¹ Hicretten hemen sora Rasûlullâh (s.a.v) ile tanışan Zeyd b. Sabit ezberlediği sûreleri okuyarak efendimizin (s.a.v) takdirini kazanmıştır. Rasûlullâh (s.a.v), Yahudilerle yapmış olduğu görüşmeler ve yazışmalarda kendisine yardımcı olması adına Zeyd b. Sâbit'in İbrânice veya Süryânice öğrenmesini istemiştir. Hz. Ebûbekir'in (r.a) hilafeti zamanında Kur'ân-ı Kerîm'in cemedilmesi ve Hz. Osman'ın (r.a) hilafeti sırasında da istinsahı için kurulan heyetlere başkanlık yapmıştır. İslam tarihi boyunca Zeyd'in adı en muteber sahabelerle birlikte ilim irfan sahibi bir şahsiyet olarak anılmıştır. bk. Bünyamin Erul, "Zeyd b. Sâbit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/321-322.

²² Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Muhtasarü Târihi Dimaşk* (Dimaşk: Ruhiyye en-Nahhâs, 1984), 2/331-347.

²³ Ebû Zekerîyyâ İmâdüddîn Yahyâ b. Ebî Bekr el-Âmirî, *Behcetü'l-mehâfil ve buğyetü'l-emâssil fî telhîsi's-siyer ve'l-mu'cizât ve's-şemâ'il* (Kahire: y.y., 1331), 2/161.

İlk vahiy *cezm* ve *meşk* hatlarıyla yazılmıştır. *Meşk* hattının o devirde çok iptidai olması sebebiyle Hz. Ömer tarafından pek beğenilmediği söylenmiştir.²⁴ Bundan dolayı daha çok gelişmiş olan *cezm* hattı Mushaf kitâbetinde tercih edilmiş, zamanla bu iki yazının kullanılma alanları ayrılmıştır. *Cezm* hattı sert ve köşeli olması sebebiyle taş üzerine hakkedilen kitâbelerde, parşömen üzerine yazılmış önemli vesikalarda özellikle de Mushaf kitâbetinde kullanılmıştır. *Meşk* hattı ise yumuşak ve kavisli harflerin yoğunlukta olduğu bir yazı çeşidi olduğu için devlet teşkilatında, gündelik işlerde ve mektup yazımında kullanılmıştır.²⁵

İlk devir yazılarında Mekke’de yazılan yazılar *mekkî*, Medine’de yazılan yazılar *medenî*, Basra’da yazılan yazılar *basrî*, Kûfe’de yazılan yazılar *kûfî* olarak ifade edilse de bu yazılar arasında ciddi bir fark bulunmadığı, hepsinin asrının olgunluğunu taşıdığı ve yalnızca katiplerinin tavırlarını yansıttığını söylemek mümkündür.²⁶

1.1.3. Hulefâ-i Râşidîn Döneminde Yazı

Yemâme’de vuku bulan Akribâ savaşında birçok Kur’ân hâfızının şehit olması sebebiyle Hz. Ömer telaşlanarak harekete geçmiş ve halife Hz. Ebûbekir’e Kur’ân’ın toplanması gerektiği fikrini açmıştır. Böylece Zeyd b. Sâbit başkanlığında kurulan heyet vasıtasıyla Kur’ân’ın cem’ine başlanmıştır.²⁷ Rasûlullâh’ın (s.a.v) döneminde tamamen okunup ezberlenen ve muhtelif malzemelere yazılan ayet-i kerîmeler, kurulan heyet tarafından belirli kriterleri gözetmek suretiyle bir araya getirilerek iki kapak arasına alınmıştır. Artan fetih hareketlerinde büyüyen İslâm Devleti’nin çeşitli kültürdeki

²⁴ Ebû Bekr Muhammed b. Yahyâ es-Sûlî, *Edebü’l-küttâb* (Kahire: y.y., 1341), 56.

²⁵ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 52-53.

²⁶ Ebû Muhammed Abdullah b. Ca’fer b. Dürüsteveyh el-Fesevî İbn Dürüsteveyh, *Kitâbu’l-Küttâb* (Kuveyt: y.y., 1977), 114.

²⁷ Mustafa Fayda, *Hulefâ-yı Râşidîn “Devri Dört Halife Dönemi”* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2014), 136.

insanlarla karşılaşması ve çok sayıda Kur'ân hâfızının şehit olması, fethedilen bölgelerde kıraat farklılıklarını ve ihtilaflarını beraberinde getirmiştir.²⁸ Hz. Osman had safhaya ulaşan bu ihtilafı bertaraf etmek amacıyla Zeyd b. Sabit başkanlığında bir istinsah heyeti kurmuştur. Mushaf'ların imlasında uyulacak kaideler belirlenerek kelime ve hattında uyulan usullere *Istılâh'ı Selefî*, Hz. Osman'a nispet edilerek de *Resm-i Osmânî* veya *Resm-i Mushaf* denilmiştir.²⁹ Yazılan Mushaflar parşömen üzerine siyah mürekkeple *Mekkî* ve *Medenî* diye adlandırılan hatlarla, nokta ve hareke konulmadan, secde ve durak işâretleri yapılmadan, sûre isimleri olmaksızın yazılmıştır.³⁰

Hz. Osman'a izafe edilen Mushaflar bugün, Taşkent, Kâhire Meşhed-i Hüseyin, İstanbul Türk ve İslâm Eserleri³¹ Müzesi ve İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunmaktadır. Bu Mushafların Hz. Osman'a ait olmadığını söyleyen araştırmacılar çoğunluktadır.³²

1.1.4. Emeviler Döneminde (661-750) Yazı

İslam devletinin sınırlarının Türkistan'dan Fransa içlerine, Anadolu'dan Hindistan'a kadar genişlemiş olduğu Emeviler döneminde yükselen ekonomik ve sosyokültürel seviyenin ilim ve sanat hayatını da etkilediği yadsınamaz bir gerçektir. Refah seviyesinin artmasıyla birlikte ekonomik olarak belli bir doygunluk ve zenginliğe ulaşan Emevi'ler, Medâin, Sana, Kudüs, Şam, Halep ve İskenderiye gibi Antik Roma, Helenistik, Bizans, Mezopotamya ve İran sanat geleneğini gören Müslümanlar, biraz da

²⁸ Çetin, "Arap", 3/278; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 53.

²⁹ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, ed. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm (Kahire, 1957), 1/235; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 53.

³⁰ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 53.

³¹ İbn Dürüsteveyh, *Kitâbu'l-Küttâb*, 11.

³² Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 54-56.

rekabet amacıyla özellikle mimari alanına büyük kaynak ve emek ayırmışlardır.³³ Tüm bu sanatsal gelişmelerden elbette ki Kur'ân hattı da nasibini almış ve bu dönemde Arap yazısında devrim niteliği taşıyacak bir takım gelişmelere şahit olunmuştur.

Şehirler de görülen imâr faaliyetleriyle birlikte Kur'ân ve diğer kitapların istinsâh ve tercüme faaliyetleri süratle artmaya başlamıştır. Bu dönemde daha önceki dönemlerde sanat yapma kaygısı taşınmaksızın yazılan Mushafların aksine hüsn-i hatla yazılan Kur'ân-ı Kerîmler'in sayısı çoğalmış, halifeler adına kâtipler çalıştırılmıştır. Kûfe'den sonra tüm bu faaliyetlerin yürütülme merkezinin Şâm olmasıyla birlikte kûfî hat çeşitlerinden *Celîlü'ş-Şâmî* adı verilen bir yazı nev'i geliştirilmiştir.³⁴

Bu dönemde Hz. Ali'nin dostu olduğu söylenen Hâlid b. Ebü'l Heyyâc'ın I. asırda hüsn-i hat ile Mushaf yazdığı söylenir.³⁵ İlk celî hattatı olarak da kabul edilen Hâlid'in Mescid-i Nebî kible tarafındaki “*ve'ş-şemsi ve duhâhâ*”³⁶ dan Kur'ân'ın sonuna kadar olan kısmı altınla yazdığı rivayet edilir.³⁷

Emeviler devrinde yaşamış olan Kutbetü'l Muharrir (öl. 154/771) yazıda ilk ıstılah yapan kişi olarak bilinmektedir. İbnü'n Nedîm, Kutbe'in birbirinden türeterek icat ettiği dört yazının (aklâm-ı erbaa) varlığını bildirmiştir.³⁸ İbnü'n Nedîm bu yazı türlerini belirtmemekle birlikte yalnızca *Celîl* ve *Tumâr* türlerini Kalkaşendî zikretmiştir. O dönemde, parşömen ve papirüsten teşekkül eden büyükçe varaklara tumâr ismi

³³ Yılmaz Can, “Erken Dönem İslam Sanatı”, *Türk İslam Sanatları Tarihi El Kitabı*, ed. Abdulkadir Dündar (Ankara: Grafiker, 2019), 144-145.

³⁴ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 56.

³⁵ Muhammed b. İshâk en-Nedîm, *el-Fihrist*, ed. Abdulkadir Coşkun, çev. Ramazan Şeşen (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 34.

³⁶ eş-Şems, 91/1.

³⁷ Nedîm, *el-Fihrist*, 34.

³⁸ Nedîm, *el-Fihrist*, 36.

verildiğinden dolayı yazıya da bu ismin verildiği düşünülmektedir. Emevi halifeleri emirlerini de tumâr kalemi ile tumâr kâğıtlarına yazdırmışlardır.³⁹ Bu dönemde *riyâsî*, *kalemü 'n-nısf*, *hafîfû 'n-nısf*, *hafîfû 's-sülüs* gibi yeni yazı türleri ortaya çıkmıştır.⁴⁰ Bu yazı türlerinde bazıları isminden de anlaşılacağı üzere tumâr hattını esas almak suretiyle belli oranlarda küçültülmüş kalemlerle yarım, üçte bir, üçte iki gibi ebatlarla yazılan yazılardır.

Kur'ân-ı Kerîm'in noktasız ve harekesiz oluşu ilk zamanlar ana dili bölgenin Arapçası olan ümmete okuma noktasında herhangi bir sorun teşkil etmiyordu. Artan fetih hareketleri neticesinde genişleyen İslâm coğrafyasında farklı kavimlerden türlü dilleri ve lehçeleri konuşan insanlarla karşılaşılması hatta yerli Arapların dahi zaman zaman muhtelif dil hatalarına (lahn) düşmeleri Kur'ân'ın okunmasını kolaylaştırmak adına bazı düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu konuda Abdülmelik b. Mervân'ın (öl. 86/705) talimatıyla ilk ciddi çalışmayı Ebü'l-Esved ed-Düeli⁴¹ (öl. 69/688) yapmıştır.⁴² Fetha (üstün) için harfin üstüne bir nokta, kesra (esre) için harfin altına bir nokta, zamme (ötre) için harfin önüne bir nokta, tenvîn için ikişer nokta konulmuştur.⁴³

Harekeleme işi irap açısından oluşabilecek muhtemel hataları kısa vadede bertaraf etmiştir. Ancak Arap olmayan şahıslar için *be*, *te*, *se*, *cîm*, *hâ*, *fe*, *kâf* gibi şekil itibarıyla birbirine benzeyen harfleri okuma noktasındaki zorlukların mevcudiyeti Kur'ân-ı

³⁹ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 57.

⁴⁰ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Kalkaşendî, *Subhu'l-a 'şâ fî sinâ'ati 'l-inşâ'* (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1922), 3/51; Derman, “Hat”, 16/428.

⁴¹ Ebü'l-Esved ed-Düeli için bk. Tevfik Rüştü Topuzoğlu, “Ebü'l-Esved ed-Düeli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/311-313.

⁴² Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-Dânî, *el-Muhkem fî nakti 'l-mesâhif*, thk. İzzet Hasan (Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 1997), 27; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 60.

⁴³ Nedîm, *el-Fihrist*, 132.

Kerîm'in noktalanmasını elzem hale getirmiştir.⁴⁴ Irak valisi Haccâc b. Yûsuf'un (öl. 95/714) emriyle Nasr b. Asım el-Leysî (öl. 89/708 [?]) bir diğer rivâyete göre Yahyâ b. Ya'mer (öl. 129/746) tarafından harflerin asli kimliklerini belirleyen noktalar konulmuştur.⁴⁵ Son durumda harekeleme işi için konulan noktalarla harflerin birbirinden ayırt edilmesi için konulan noktaların karışmaması amacıyla alınan diğer tedbir noktaların farklı renkte olan mürekkeplerle konulması olmuştur. Metnin yazıldığı siyah renkli mürekkeple, harfleri birbirinden ayıran noktalar, renkli mürekkeple ise harekeleri belirten noktalar yazılmıştır. En eski Mushaflarımızda kırmızı, daha sonrakilerde yeşil ve sarı, nadiren de olsa mavi mürekkep kullanıldığına tesadüf edilmiştir.⁴⁶ Yaklaşık bir asır kadar devam eden bu sistemi, yapmış olduğu yeni eklentilerle birlikte nihai noktaya ulaştıran kişi büyük lûgat alimi Halîl b. Ahmed (öl. 175/791) olmuştur. Yaptığı yeni çalışmayla fetha harfin üstüne, kesra harfin altına konulan yatay çizgi; zamme için harfin üstüne küçük vâv, tenvîn kendi cinsinden bir ilâveyle yazılmıştır. Halîl b. Ahmed aynı zamanda Kur'an'da teşdîd, revm ve işmâmı ilk kez işaretleyen dil alimidir.⁴⁷

Bundan sonraki dönemlerde sûre başlarına isim yazmak, âyetleri birbirinden ayırt etmek amacıyla ayet arası işaretleri koymak, Kur'ân'ı cüzlere, hizip ve rubu'lara ayırmak için hususi şekiller yapmak hoş karşılanmaya başlanmıştır.⁴⁸

1.1.5. Abbasîler Döneminde (750-1258) Yazı

Abbâsîler döneminde Hilâfet merkezinin Şam'dan Bağdat'a taşınmış olması yalnızca siyasi bakımdan değil, kültür ve sanat bakımından da birçok yeniliğe kapı

⁴⁴ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 96.

⁴⁵ Dâni, *el-Muhkem*, 31; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 60-61; Demirci, *Tefsir Usulü*, 96-97.

⁴⁶ Demirci, *Tefsir Usulü*, 97.

⁴⁷ Dâni, *el-Muhkem*, 31.

⁴⁸ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 62.

aralamıştır. Abbâsîler devrinde bilim, kültür ve sanat alanına gösterilen ehemmiyet ve aktarılan kaynaklar çok önemli hattatların yetişmesine vesile olmuştur. Abbasîler devrinde Emevîlere nazaran mimâri eserlerde hat sanatına çok daha fazla yer verilmesi bu dönemi hat sanatı açısından önemli kılmıştır.⁴⁹ İlk dönemde kâtipler celîl, sülûs, tumâr ve sülûseyn yazılarını kullanmaya devam etmişlerdir. Artan ilim-sanat hareketliliği neticesinde gerçekleşen te'lif ve tercüme faaliyetleri, Bağdat'ta kitaba karşı ilgiyi uyandırmış ve bunları istinsah eden verrâkların kullandıkları yazılara verrâkî, muhakkak veya ırâkî adı verilmiştir.⁵⁰

Yaşamı Emevîler ve Abbâsîler dönemine rastlayan Kutbetü'l Muharrir, *muharrir* lakabıyla anılan ilk kişidir.⁵¹ *Muharrir* kelimesi bu dönemde ilk kez yalnızca yazı yazma işini belli standartlar altında, estetik kaygılar gözetilerek yazı yazan kişiler için kullanılmaya başlanmıştır. Çok daha sonra bu kelime, yerini günümüze dek kullanılan ve hâlâ kullanılmaya devam eden *hattat* kelimesine bırakmıştır.⁵² Kutbe'den sonra yazıyı çok daha ileri boyuta taşıyan iki isim ed-Dahhak b. Aclân ile İshâk b. Hammâd el-Kâtib'dir.⁵³ İshâk b. Hammâd'ın talebelerinden İbrâhîm es-Siczî ve kardeşi Yûsuf el-Kâtib mühim isimlerdir.

Halîfe el-Me'mûn döneminde (813-833) yaşamış en güçlü saray hattatlarından olan, İbrâhîm es-Siczî'nin talebesi Ahvel el-Muharrir, yazıya şekil ve ölçü bakımından katı kurallar ve düzenlemeler getirmesi sebebiyle önemli bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu zata, sultanlar tarafından komşu civar devletlerin hükümdarlarına

⁴⁹ Özkafa, *İstanbul Selâtin Camilerinin Kuşak Yazıları*, 16-17.

⁵⁰ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 62; Derman, "Hat", 16/428; Nedîm, *el-Fihrist*, 40.

⁵¹ Çetin, *İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar)*, 35-37.

⁵² Çetin, *İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar)*, 35-37.

⁵³ Çetin, *İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar)*, 38; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 63.

mektuplar yazdırılmıştır. Ahvel el-Muharrir on bir yeni kalem ihdas ederek kalemleri inceden kalına doğru bir tasnife tutmuştur.⁵⁴

Hattat ve aynı zamanda Abbâsî veziri olan Ebû Alî Muhammed b. Alî (İbn Mukle) (öl. 328/940)⁵⁵ uzun arayışlar neticesinde harf şekillerini belli ölçülere bağlamıştır. İslâm harfleri, siyasi kimliğiyle birlikte hendeseye de vâkıf olan İbn Mukle tarafından ıslah edilip ölçüler konulmak suretiyle yeni bir düzenlemeye tâbi tutulmuştur.⁵⁶ İslâm dünyasında kûfî hat ve türevleri kullanılmaya devam ederken İbn Mukle Irak'ta *hatt-ı mensup* adı altında yeni bir sistem vazetmiştir.⁵⁷ Buna göre yazıda yeni bir sistem geliştirirken *nokta*, *elîf* ve *daireyi* ölçü olarak kullanarak *aklâm-ı sitteyi* düzene sokmuştur.⁵⁸

⁵⁴ Nedîm, *el-Fihrist*, 40; Çetin, *İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar)*, 39-41; Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 63.

⁵⁵ İbn Mukle için bk. Abdülkerim Özaydın, “İbn Mukle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/211-212.

⁵⁶ Ali Alparslan, “İbn Mukle’nin İslâm Yazısına Hizmeti”, *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1988), 11.

⁵⁷ Gelibolulu Mustafa Ali, *Menakıb-ı Hünerveran Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*, ed. Müjgan Cunbur (İstanbul: Büyüyen Ay, 2012), 74-75; Çetin, *İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar)*, 41.

⁵⁸ Süleyman Berk, *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı* (İstanbul: İnkılâb, 2022), 16.

İbn Mukle'den takriben bir asır sonra gelen ve onun yolunu takip eden Alî b. Hilâl el-Kâtib el-Bağdâdî (İbnü'l Bevvâb)⁵⁹ (öl. 413/1022), İbn Mukle'nin yazısını yıllarca inceleyerek taklit etmiş; onun vadisinde ilerleyerek yazıyı geliştirip güzelleştirmiştir.⁶⁰

İbnü'l Bevvâb'dan yaklaşık iki asır sonra gelen Ebü'l-Mecd Cemâlüddîn (Yâkût el-Müsta'sımî)⁶¹ aynı vadiden devam etmiştir. İbn Mukle ve İbnü'l Bevvâb'ın yazılarını inceleyen Yâkût, bilhassa İbn'ül Bevvâb'ın yolundan giderek yazıya zerafet kazandırmış ve kendi üslûbunu oluşturarak *aklâm-ı sitteye* yeni bir tavır kazandırmıştır.⁶²

Yâkût'un yapmış olduğu en önemli yenilik, o zamana kadar mutad olarak düz kesilen kâmiş kalemi eğim vererek kesmesidir.⁶³ Yâkût, *aklâm-ı sitteden* özellikle muhakkak ve reyhânî hattını mükemmelleştirmiş ve hat sanatını en üstün seviyeye çıkaracak olan Osmanlı hat ekolüne örnek olacak bir üslûp vazetmiştir.⁶⁴ Yâkût üslûbunun İslâm dünyasında kabul görmesi neticesinde kendisine *kıbletü'l-küttâb* (hattatların kiblesi) lakabı verilmiştir.⁶⁵ *Aklâm-ı sitteden* her bir yazıyı öğrettiği altı talebesi (Bunlar: Ergûn b. Abdullâh, Ahmed b. Sühreverdî, Mübârek Şâh es-Suyûfî,

⁵⁹ İbnü'l Bevvâb için bk. Muhittin Serin, "İbnü'l-Bevvâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/534-535.

⁶⁰ Süleymân Sâdeddîn Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1928), 331-332; Gelibolulu Mustafa Ali, *Menakıb-ı Hünerveran*, 64-65; Çetin, *İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar)*, 47.

⁶¹ Yâkût el-Müsta'sımî için bk. Çetin, *İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar)*, 58-61.

⁶² Çetin, *İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar)*, 58-59.

⁶³ Çetin, *İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar)*, 58.

⁶⁴ Çetin, *İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar)*, 59; Berk, *Hat Sanatı*, 17.

⁶⁵ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 1928, 575; İbrahim Nefeszâde, *Gülzârı Savab*, thk. Kilisli Muallim Rifat (İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, 1938), 41.

Mübârek Şah b. Kutb, Abdullâh b. Mahmûd es-Sayrafî ve Nasrullâh et-Tabîb'dir) ve kendisi *esâtize-i seb'a* (yedi üstâd) olarak anılmışlardır.⁶⁶

1.1.6. Hat Sanatında Türk Devri

1.1.6.1. Osmanlı Öncesi Türk İslam Devletlerinde Yazı

Türkler yüzyıllar boyunca farklı din, dil ve coğrafyanın tecrübesini yaşamış ve İslâm medeniyetini oluşturmak adına geçmişten gelen sentezleriyle çok ciddi katkılarda bulunmuşlardır. Zira Orta Asya'da keşfedilen Göktürk kitâbelerinin sanatsal hüviyeti, Uygur medeniyetinin mimari resim, heykel, çini ve kâğıt imalatı gibi birçok sanatsal alanda at koşturmuş olması, Türk sanatının ne derece köklü olduğuna dair bizlere sağlam fikirler vermektedir. İslâmiyet'i kabul ettikten sonra Uygur alfabesini bırakıp Arap alfabesini kabul eden Türkler, harf inkılabının yapıldığı 1 Kasım 1928 tarihine kadar, yaklaşık bin yıllık bir zaman diliminde İslâm yazısını kullanmışlar ve onu geçmişten gelen sanat tecrübeleriyle harmanlayarak tedricen güzelleştirmiş; daha ileri dönemlerde de hat sanatının bayraktarlığını üstlenmişlerdir.

İlk müslüman Türk devletlerinden olan Karahanlılar (840-1212) ve Gazneliler (963-1186) zamanında Türkler, hat sanatının güzel örneklerini mimari eserlerinde tuğlaları kullanmak suretiyle ortaya koymaya başlamışlardır. Sanat müktesebatı yüksek olan bu devrin, yazılı kaynaklarının eksikliğinden dolayı döneme dâir hat sanatının teşekkül sürecine tam vakıf olunmamakla birlikte geride kalan mimari eserler, iç içe geçmiş kûfi hat ve tezyinâtın birliktelik sağlayarak kullanıldığını göstermektedir.⁶⁷ Bu devrin yazı karakterini ortaya koyması açısından Sultan III. Mesud Minaresi, Aslan Câzib Türbesi'nin içindeki kubbe kasnağı ve pencere alınlıklarında, Leşker-i Bazar Sarayı'nın

⁶⁶ Gelibolulu Mustafa Ali, *Menakıb-ı Hünerveran*, 75-76; Çetin, *İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar)*, 61.

⁶⁷ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 94; Özkafa, *İstanbul Selâtin Camilerinin Kuşak Yazıları*, 19.

taht salonunda, Ribât-ı Mâhî'nin eyvanlarında bulunan tuğladan kesilen parçalarla işlenmiş tezyîni kûfî yazıları incelemek mümkündür.⁶⁸

Büyük Selçuklu (1040-1157) döneminde İran ve doğu İslâm coğrafyalarında inşa edilen âbidevî mimârî eserlerde *celî sülûs* yazılara rastlanılmaya başlanmıştır. Bugün Afganistan'ın kuzeyinde bulunan Belh şehrindeki Devletâbâd Minâresi ve Ardistan Mescid-i Cuması'nda mevcut olan *celî sülûs* yazılar buna örnek olarak gösterilebilir.⁶⁹ Bu dönemde kitâbe niteliği taşıyan yazıların hattatları bildirilmemiş; kâğıt üzerine yazılanların da (çoğu Mushaf olmak üzere) bazılarının hattatı belli olmakla birlikte milliyetleri konusunda ittifak edilememiştir.⁷⁰

Anadolu Selçuklu (1075-1308) devrinde *sülûs* ve *nesih* hatları gelişim göstermekle birlikte ekseri olarak *reyhânî* ve *muhakkak* hatlarının birlikte kullanıldığı Mushaf kitâbeti yaygınlaşmıştır. Bu devre kadar kullanılan köşeli, müzeyyen ve örgülü olan *kûfî* yazı, yerini yavaş yavaş *celî sülûse* bırakmış; İran'da olduğu gibi hat, mimarinin ayrılmaz bir parçası olmaya başlamıştır.⁷¹ Bu dönemde sülûs hattı *Selçuklu celî sülûsü* ismiyle meşhur olarak üsluplaşmış ve kendisine mimaride yoğun olarak uygulanma fırsatı bulmuştur.⁷² Ancak bu devirde de *celî sülûs* hattı müstakil olarak kullanılmaktan ziyade *kûfî* hatta olduğu gibi hat-tezyinât birlikteliğini devam ettirerek süslemeyle beraber

⁶⁸ Abdülhamit Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarîsinde Yazı* (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), 13.

⁶⁹ Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarîsinde Yazı*, 13.

⁷⁰ Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), 15.

⁷¹ Ali Alparslan, “Kitâbe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/79.

⁷² Fevzi Günüş, “Anadolu Selçuklu Mimarîsinde Celî Sülûs Hattı”, *V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, (1996), 185-193.

kullanılmıştır.⁷³ Döneme ait *tezyînî kûfî* yazı karakterine âşinâ olmak açısından Diyarbakır Ulu Camii revakları, Bitlis Ulu Camii inşâ kitâbesi, Konya Karatay Medresesi kubbe kasnağı, Sivas Gök Medrese mihrabı incelenmeye değerdir. Anadolu Selçuklu mimarisinde *celî sülûs* yazının uygulanma sahaları olarak Divriği Sitte Melik Türbesi portalı, Sivas İzzettin Keykâvus Türbesi, Konya Sırçalı Medrese eyvan bordürü, Sivas Gök Medrese kapısı, Sivas Çifte Minareli Medrese portalı, Sivas Burûciye Medresesi eyvanının yazıları, Konya İnce Minareli Medrese örnek olarak gösterilebilir.⁷⁴

13. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'daki siyasi gelişmeler birçok Beyliğin bağımsızlığını ilân etmesine sebep olmuş ve bu dönemde kültür-sanat faaliyetleri hızını kesmeden gelişimini sürdürmeye devam etmiştir. Beylikler döneminde de yazı, Anadolu Selçuklu karakterinde devam etmiş, tezyînî-kûfî hat kullanılmaya devam etmekle birlikte çoğunlukla *celî sülûs* hattı kullanılmıştır. Bu dönemim yazı üslubuna bakmak için Bursa, İznik ve Edirne camilerini bilhassa temaşa etmek son derece önemlidir. Çünkü yüzyıllar boyunca hat sanatının sancaktarlığını yapacak olan Osmanlı Devleti'nin oluşturacağı hat ekolünün kökleri bu devrin yaymış olduğu ışıklardan beslenmektedir.

1.1.6.2. Osmanlı Devri Hat Sanatı

İslâm şuuruyla var olmuş tüm devletler Kur'ân-ı Kerîm'in hattını güzelleştirmek için ciddi çaba sarfetmişlerdir. Öyle ki *Arap harfleri* artık türlü milletlerin katkılarıyla harmanlanarak şekillendiği için *İslâm harfleri* olarak anılmıştır. Yazıda yüzyıllar süren bir tekâmülün neticesinde Osmanlılar tarih sahnesine inmiş ve "*Kur'ân-ı Kerîm Mekke'de indi, Kâhire'de okundu, İstanbul'da yazıldı.*" sözüne muhatap olarak meşhur olmuştur.

⁷³ Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarîsinde Yazı*, 13-14.

⁷⁴ Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarîsinde Yazı*, 14-15.

Kudretli bir devlet olarak ortaya çıkan Osmanlılarla birlikte İstanbul, Fatih Sultan Mehmed'in iradesiyle doğu ve batı dünyasının kültür-sanat merkezi olmaya başlamıştır.⁷⁵ Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'da inşa ettirdiği Fatih Camii'nde bulunan yazıların sahibi Yahya Sûfî ve Topkapı Sarayı'nda bulunan meşhur Bâb-ı Hümâyûn kitâbelerinin hattatı Ali b. Yahyâ Sûfî dönemim en mühim hattatlarındandır.⁷⁶

Osmanlı Devleti'nde şehzâdelerin sancak beyliği yaptığı şehirlerden biri olan Amasya, hat sanatının tekâmülünde önemli rolü olan özel bir bölgedir. Zira Sultan II. Bayezid'in (öl. 918/1512) şehzadeligi sırasında onun himayesinde bulunan ve hat hocalığını yapan Osmanlı hat mektebinin kurucusu “*Kutbü'l-küttâb*” ve “*Reîsü'l-hattâtîn*” lakaplarıyla meşhur olmuş Şeyh Hamdullâh (öl. 926/1520), Amasya'da doğup büyümüştür. II. Bayezid tahta geçtikten sonra Şeyh Hamdullâh'ı İstanbul'a davet ederek “kâtib-i hassı” ve hizmetleri için günlük 30 akçe ücretle muallim tayin etmiştir.⁷⁷ Daha sonra II. Bayezid Şeyh Hamdullâh'a: “*Yâkût el-Müsta'sımî'nin îtinâ edip yazdıklarını görmemişsinizdir. Bu tarzdan gayrı bir vâdî ihtirâ olunsa idi iyi olurdu*”⁷⁸ sözlerini söyleyerek hazineden yedi adet Yâkût kıt'ası çıkarıp Şeyh Hamdullâh'a teslim etmiştir. Sultan'ın talebi üzerine Şeyh, kırk gün uzlete çekilerek Yâkût el-Müsta'sımî ve Abdullah Sayrafi'nin⁷⁹ yazılarını uzun süre araştırarak tetkik etmiş; Yâkût'un belli bir standart koyduğu ve yüzyıllar boyunca otorite olarak kabul edilen *aklâm-ı sitte*'sindeki

⁷⁵ Muhittin Serin, *Hat Sanatı Târihi Ekoller ve Tâkipçileri* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2019), 1/187.

⁷⁶ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 1928, 333; Nefeszâde, *Gülzârı Savab*, 47; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 190; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 45-46; Ekrem Hakkı Ayverdi, “Ali b. Yahyâ es-Sûfî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/458.

⁷⁷ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/198.

⁷⁸ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/203.

⁷⁹ Ayşe Peyman Yaman, *Hat Sanatı İçin Kaynak “Devhatül-Küttâb” İncelemeli Metin Çevirisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 210-211.

durgunluğu aşarak harflere kıvrak bir form kazandırmış, kendi üslubunu yansıtarak yazıda devrim niteliği taşıyacak birtakım yenilikler ortaya koymuştur. Şeyh Hamdullâh döneminde *aklâm-ı sittenin* tüm çeşitlerinde olgunluk çağı idrak edilerek Mushaf, cüz, murakkaa, kıta ve kitaplarda hat sanatının en güzel örnekleri verilmiştir.⁸⁰ Şeyh Hamdullâh'ın kurmuş olduğu mektep önderliğinde son derece gelişen nesih hattının mükemmelliği sebebiyle Osmanlı'da nesih hattıyla Mushaf yazma geleneği hâkim olmuştur. Şeyh devrinden itibaren hattatlar yazılarını onun vâdisini takip ederek yazmışlar hatta onun üslûbunda muvaffakiyet gösterenler, “*Şeyh gibi yazdı*” ifadesiyle taltif edilmişlerdir.⁸¹ Bundan sonra uzun yıllar örnek alınacak olan *Şeyh Ekolü*, talebeleri Mustafa Dede (oğlu) ve Şükrullâh Halîfe (damadı) önderliğinde devam etmiştir.⁸²

Şeyh Hamdullâh'tan kısa bir süre sonra Esedullâh Kirmânî'nin talebesi⁸³ Ahmed Şemseddin Karahisârî (öl. 963/1556), Yâkût el-Müsta'sımî ekolünde *Yâkût-ı Rûm* ve *Şemsü'l-hat*⁸⁴ lakabıyla anılacak derecede meşhur eserler vermeye başlamıştır. Kânûnî Sultân Süleymân döneminin en meşhur hattatlarından olan Karahisârî, Yâkût üslûbunu Osmanlı yorumu katarak canlandırmıştır. Osmanlı Devleti'nin en kudretli hattatlarından olan Ahmed Karahisârî ekolü Şeyh Hamdullâh ekolüne kıyasla mütemadilik

⁸⁰ Muhittin Serin, “Hamdullah Efendi, Şeyh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/451.

⁸¹ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/210.

⁸² Şeyh Hamdullâh ekolü ve takipçileri için bk. Nefeszâde, *Gülzârı Savab*, 48-53; Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 1928, 185-187; Gelibolulu Mustafa Ali, *Menakıb-ı Hünerveran*, 77-78; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı* (Ankara: Mars T. ve S. A. Ş. Matbaası, 1958), 45-46; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 47-58; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/192-222; M. Uğur Derman, “Hat Dehâlarımızdan Şeyh Hamdullâh”, *Hayat Mecmuası* 47 (1969), 23-25; Berk, *Hat Sanatı*, 24-28.

⁸³ Gelibolulu Mustafa Ali, *Menakıb-ı Hünerveran*, 76.

⁸⁴ Muhittin Serin, “Karahisârî, Ahmed Şemseddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/422.

sağlayamamıştır. Süleymâniye Camii ve Selîmiye Camii gibi muazzam eserlerin kitâbelerini yazan Hasan Çelebi⁸⁵ Karahisârî mektebini devam ettiren meşhur hattatlardandır.⁸⁶

17. yüzyılın sonlarında yaşamış olan Hâfız Osmân (öl. 1110/1698), Şeyh Hamdullâh mektebinin meşhur hattatlarından *Şeyh-i sâni* lakabıyla maruf olan Büyük Dervîş Ali⁸⁷ ve sonrasında Suyolcuzâde Mustafâ Eyyûbî'den⁸⁸ *aklâm-ı sitte* meşkederek icâzet almıştır. Hâfız Osmân, Nefeszâde İsmâil Efendî'den⁸⁹ Şeyh Hamdullâh ekolünün inceliklerini öğrenmiş, zaman içerisinde kendi müktesebatını da ortaya koyarak Şeyh'in ekolünden sonra uzun yıllar ses getirecek olan ıstıhlara imza atmıştır. Hâfız Osmân'ın

⁸⁵ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 1928, 155; Şevket Rado, *Türk Hattatları* (İstanbul, ts.), 82; Nefeszâde, *Gülzârı Savab*, 59; M. Uğur Derman, “Hasan Çelebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/312-313.

⁸⁶ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 1928, 94; Nefeszâde, *Gülzârı Savab*, 59; Gelibolulu Mustafa Ali, *Menakıb-ı Hünerveran*, 78; Rado, *Türk Hattatları*, 69-72; M. Uğur Derman, “Türk Hat Sanatı: İncelikleri ve Bedii Değerleri”, *Arış Dergisi*, (1997), 60; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/241-262; Berk, *Hat Sanatı*, 28-30; Serin, “Karahisârî, Ahmed Şemseddin”, 24/421-424.

⁸⁷ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 1928, 336; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/281.

⁸⁸ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 1928, 536-537; Rado, *Türk Hattatları*, 104; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/289.

⁸⁹ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 1928, 545.

yazıda getirdiği en önemli yenilik *Hilye-i Şerîfe*⁹⁰ formunu kazandırmasıdır.⁹¹ Şeyh Hamdullâh ekolünün en kudretli takipçilerinden biri olan Hafız Osman, Şeyh’in vadisinde ilerleyerek daha önce onun müthiş kıvama getirmiş olduğu harflerindeki sıkışıklığı ayıklamak ve Şeyh’in harflerindeki kûfi yazıdan kalma yataylığı ve çöküklüğü kaldırmak suretiyle bilhassa *sülûs-nesih* yazıya ayrı bir letâfet ve zerafet kazandırmıştır.⁹² Hafız Osman’ın ortaya koymuş olduğu ekol sayesinde *aklâm-ı sitte* güzelliğın farklı bir boyutuna ulaşmıştır. Hâfız Osmân’ın mektebi istikametinde eser veren hattatlar arasında Rodosîzâde Abdullah, Yûsuf Rûmî, İmam Dervîş Âlî, Yedikuleli Seyyîd Abdullâh, Eğrikapılı Mehmed Râsim mühim isimlerdir.⁹³

Osmanlı hat mektebinde *aklâm-ı sitte*’den sonra *celî sülûs* yazıda en önemli atılımın ve devrim niteliği taşıyan ıstılahların lokomotifi Mustafa Râkım Efendi’dir (öl.

⁹⁰ “Peygamberimiz’in (s.a.v) vücut yapısına ve üstün özelliklerine, güzelliklerine dair Hz. Ali’nin (r.a) naklettiği Hadîs-i Şerîf’in özel kompozisyonla yapılmış levhası. En eski örneği Hâfız Osmân’a ait olduğu için ilk defa onun tarafından levha haline getirildiği kabul edilir. ‘Hilye-i Şerîfe’ levhaları bir Türk zevk ve estetiğının sevgili Peygamberimiz’e duyulan berrak ve derin muhabbet, bağlılık, hürmet, ve özlemin tezahürüdür.” bk. Hasan Özönder, *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü* (Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 2003), 72.

⁹¹ M. Uğur Derman, “Osmanlı İstanbul’unda Hat Sanatı”, *I. Uluslararası Osmanlı İstanbul’u Sempozyumu*, (2014), 492; M. Uğur Derman, “Hilye (Hat)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/47; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/293; Mehmet Memiş, “Hat Sanatının Uygulama Alanları”, *Türk İslam Sanatları Tarihi El Kitabı*, ed. Abdulkadir Dündar (Ankara: Grafiker Yayınları, 2019), 432.

⁹² Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı*, 43-46; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 99-100.

⁹³ M. Uğur Derman, “Hâfız Osman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/99.

1758/1826).⁹⁴ Kendisi gibi kudretli hattat olan abisi İsmâîl Zühdi Efendi'den (Yeni) (öl. 1221/1806)⁹⁵ ders alan Râkım Efendi, Sultan II. Mahmûd'un (öl. 1255/1839) hat hocalığını yapmıştır. *Celî sülûs* yazıda ve *tuğra* tasarımıyla önemli yenilikler yapan⁹⁶ Râkım Efendi'nin gerçekleştirmiş olduğu ıstılahın büyüklüğünü ve ne derece kudretli bir hattat olduğunu, hat sanatının otoriteleri tarafından yapılan *Râkım öncesi ve Râkım sonrası* taksiminden anlamamız mümkündür. Tophane Nusretiye Camii'nin kuşak yazıları⁹⁷ Râkım'ın *celî* karakterini anlamamız açısından önemli görülmektedir.

Mustafa Râkım döneminde yaşamış olan Mahmûd Celâleddin Efendi⁹⁸ (öl. 1245/1829), *nesih* hattında Hafız Osman ekolünde ciddi çalışmalar vermiştir.⁹⁹ *Celî sülûs* yazısında Mustafa Râkım'ın ekolünden bağımsız olarak, -biraz da hocasız kaldığı için- Şeyh Hamdullah'ın yazılarından hoşuna giden harfleri almak suretiyle¹⁰⁰ teşkil ettiği üslûbuyla farklı bir *celî* ekolü oluşturmuştur. Râkım ekolünden bağımsız nevi şahsına münhasır bir mektep kurarak çığır açan Mahmûd Celâleddin Efendi'nin kudretini, Necmeddin Okyay'ın (öl. 1976) "*Mahmûd Celâleddin o derece kuvvetli bir ele sahipti ki*

⁹⁴ Mustafa Râkım Efendi için bk. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar* (İstanbul: Ketebe, 2021), 222-230; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/377-382; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 163-165; Süleyman Berk, *Hattat Mustafa Râkım Efendi* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003).

⁹⁵ İsmâîl Zühdi Efendi için bk. İnal, *Son Hattatlar*, 372-375; M. Uğur Derman, *Ömrümün Bereketi 1* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2013), 439-453; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 158-159.

⁹⁶ M. Uğur Derman, "Tuğra", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/337-339.

⁹⁷ Özkafa, İstanbul Selâtin Camilerinin Kuşak Yazıları, 261-283.

⁹⁸ M. Uğur Derman, *Ömrümün Bereketi 2* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2019), 343-355.

⁹⁹ Derman, "Hat", 16/430; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 186.

¹⁰⁰ Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 186.

sülûste Hafız Osmân, celî de Mustafâ Râkım yolunda yürüseydi her ikisinin de hat târihinin sayfaları arasında adları bile anılmazdı”¹⁰¹ sözünden anlamamız mümkündür.

Asr-ı Saadet’ten başlayıp buraya kadar anlatmış olduğumuz yazının, tedrici gelişimiyle teşekkül ettiği son haliyle birlikte, Hâfız Osman ve Mustafa Râkım Efendi itibarıyla hüsn-i hattımızın temel iskeletini oluşturduğunu söylememiz mümkündür. Bu aşamadan sonra zaman içerisinde şahsi olgunluğuna kavuşan yazımız, cumhuriyetin ilk yıllarına kadar en kabiliyetli hattatlarımız tarafından zirve noktasına ulaştırılacaktır. Ayasofya’da bulunan devasa *çehar yâr-ı güzîn* levhalarının hattatı Kazasker Mustafa İzzet Efendi¹⁰² (öl. 1876), Mescid-i Nebvî kubbe kasnakları ve duvarlarındaki celî sülûs hatlarını yazan Abdullâh Zühdi Efendi¹⁰³ (öl. 1879), Harbiye Nezâreti kapısındaki (bugünün İstanbul Üniversitesi kapısında) “*Dâire-i Umûr-ı Askeriyye*” yazısı ve Kudüs’te Kubbetü’s-Sahrâ’yı çevreleyen *celî sülûs* hatla işlenmiş Yâsîn Sûresi’nin hattatı Mehmed Şefik Bey¹⁰⁴ (öl. 1880), *sülûs-nesih* hattının aşılammış otoritelerinden ve hat öğreniminde bugün meşk murakkaaları referans olarak gösterilen Mehmed Şevkî Efendi¹⁰⁵ (öl. 1887), Bursa Ulu Camii’nde asılı devasa büyüklükte eşsiz zerendûd “*Allah*

¹⁰¹ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/385.

¹⁰² İnal, *Son Hattatlar*, 145-150; Rado, *Türk Hattatları*, 216-217; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 191-195; Derman, *Ömrümün Bereketi I*, 165-177; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/391-401.

¹⁰³ İnal, *Son Hattatlar*, 34-36; Rado, *Türk Hattatları*, 218-219; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 196-197; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/404-409; M. Uğur Derman, “Abdullah Zühdi Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/147.

¹⁰⁴ İnal, *Son Hattatlar*, 306-309; Rado, *Türk Hattatları*, 220-221; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 197-198; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/411-420; M. Uğur Derman, “Mehmed Şefik Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/530-531.

¹⁰⁵ İnal, *Son Hattatlar*, 316-318; Rado, *Türk Hattatları*, 225; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/421-425; M. Uğur Derman, “Mehmed Şevki Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/532-533.

Hû” levhasının hattatı Abdülfettâh Efendî¹⁰⁶ (öl. 1896), Türk usûlü celî ta‘lik hattının mükemmelleri Es‘ad Yesârî¹⁰⁷ (öl. 1798) ve oğlu Yesârizâde Mustafa İzzet Efendî¹⁰⁸ (öl. 1849), Muhsinzâde Abdullâh¹⁰⁹ (öl. 1899), Çırçırılı Alî Efendî¹¹⁰ (öl. 1906), Yahyâ Hilmî¹¹¹ (öl. 1907), Çarşambalı Ârîf Bey¹¹² (öl. 1892), Filipeli Bakkal Arîf Efendî¹¹³ (öl. 1909), Ali Haydar Bey¹¹⁴ (öl. 1870), Mehmed Fehmî Bey¹¹⁵ (öl. 1915), Ferîd Bey¹¹⁶ (öl. 1920 ?), nesih hattının harikası Hasan Rıza Efendî¹¹⁷ (öl. 1920), celî sülûs hattını en mükemmel seviyeye çıkaran ve hala aşılılamayan Samî Efendî¹¹⁸ (öl. 1912) ve talebesi

¹⁰⁶ İnal, *Son Hattatlar*, 41-44; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/433-436; M. Uğur Derman, “Abdülfettah Efendî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/203.

¹⁰⁷ İnal, *Son Hattatlar*, 408-411; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 2/707-718.

¹⁰⁸ İnal, *Son Hattatlar*, 433-437; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 242-249; Derman, *Ömrümün Bereketi* 2, 431-453.

¹⁰⁹ İnal, *Son Hattatlar*, 37-40; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/439-442.

¹¹⁰ İnal, *Son Hattatlar*, 60-62; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/437-438; M. Uğur Derman, “Ali Efendi, Çırçırılı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/389.

¹¹¹ İnal, *Son Hattatlar*, 363-366; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/443-446; M. Uğur Derman, “Yahyâ Hilmi Efendî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/253-254.

¹¹² İnal, *Son Hattatlar*, 63-66; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/427-428; Derman, *Ömrümün Bereketi* 1, 35-39.

¹¹³ İnal, *Son Hattatlar*, 67-69; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 447-451; Derman, *Ömrümün Bereketi* 1, 39-43.

¹¹⁴ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 2/735.

¹¹⁵ İnal, *Son Hattatlar*, 91-93; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/467.

¹¹⁶ İnal, *Son Hattatlar*, 573-574.

¹¹⁷ İnal, *Son Hattatlar*, 263-266; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/477-483; M. Uğur Derman, “Hasan Rızâ Efendi, Hacı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/344-346; Berk, *Hat Sanatı*, 59-60.

¹¹⁸ İnal, *Son Hattatlar*, 284-291; Derman, *Ömrümün Bereketi* 1, 305-321; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/453-461; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 169-174; Mahmut Sami Kanbaş, *Hattat Sami Efendi ve Hat Sanatındaki Yeri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022); Berk, *Hat Sanatı*, 52-57.

Mehmed Nazîf Bey¹¹⁹ (öl. 1913) ve sayamadığımız daha birçok kudretli hattat, Asr-ı Saadet'ten bugüne tedricen teşekkül eden hüsn-i hat sanatımızın Osmanlı'nın son yıllarındaki muhkem kaleleridir.

Osmanlı hattatlarının rahle-i tedrisinden geçerek temeşşuk eden Ömer Vasfî¹²⁰ (öl. 1928), Azîz Rifâî¹²¹ (öl. 1934), Hûlûsî Yazgan¹²² (öl. 1940), Reîsü'l-Hattâtîn Hacı Kâmil Akdik¹²³ (öl. 1941), Mehmed Emin Yazıcı (Neyzen Emîn Dede)¹²⁴ (öl. 1945), İsmâîl Hakkı Altunbezer¹²⁵ (öl. 1946), Beşiktaşlı Hacı Nûrî Korman¹²⁶ (öl. 1952), Mâcîd Ayrâl¹²⁷ (öl. 1961), Mustafa Halîm Özyazıcı¹²⁸ (öl. 1964), Necmeddîn Okyay¹²⁹ (öl. 1976), Kemâl

¹¹⁹ İnal, *Son Hattatlar*, 198-200; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/463-465; Derman, *Ömrümün Bereketi 1*, 15-21; Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 174-175; Berk, *Hat Sanatı*, 58-59.

¹²⁰ İnal, *Son Hattatlar*, 217-220; Derman, *Ömrümün Bereketi 1*, 45-63; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/487.

¹²¹ İnal, *Son Hattatlar*, 75-77; Muhittin Serin, *Hattat Aziz Efendi* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1999).

¹²² İnal, *Son Hattatlar*, 424-426; Derman, *Ömrümün Bereketi 1*, 199-221; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 2/741-752.

¹²³ İnal, *Son Hattatlar*, 154-158; Derman, *Ömrümün Bereketi 1*, 113-123; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/503-509.

¹²⁴ İnal, *Son Hattatlar*, 84-86; Derman, *Ömrümün Bereketi 1*, 45-63; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/511-513.

¹²⁵ İnal, *Son Hattatlar*, 96-99; Derman, *Ömrümün Bereketi 1*, 93-111; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/515-521.

¹²⁶ İnal, *Son Hattatlar*, 205-207.

¹²⁷ İnal, *Son Hattatlar*, 162-164; Derman, *Ömrümün Bereketi 1*, 223-231; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/535-537.

¹²⁸ İnal, *Son Hattatlar*, 102-104; Derman, *Ömrümün Bereketi 1*, 23-33; haz. Halûk Perk, *Hattat Mustafa Halim Özyazıcı Hayatı ve Sanatı*, ed. Ahmet Zeki İzgöer (İstanbul: Zeytinburnu Kültür ve Sanat Merkezi Yayınları, 2021); Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/539-551.

¹²⁹ İnal, *Son Hattatlar*, 458-461; Derman, *Ömrümün Bereketi 1*, 353-369; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 2/753-761.

Batanay¹³⁰ (öl. 1981) ve Hâmid Aytaç¹³¹ (öl. 1982) Osmanlı'nın sonu ve cumhuriyetin ilk yıllarını idrak etmiş pek muhterem ve kudretleri herkesçe malum olan hattatlarımızdandır.

Harf inkılabının getirmiş olduğu birtakım siyasi ve kültürel sebeplerden dolayı hüsn-i hat sanatımızın sekteye uğradığı ve hattatlarımızın sayısının tabiri caizse bir elin parmağını geçmediği bir dönemin yaşandığı bilinmektedir. Tüm zamanların en yetenekli ve kudretli hattatlarından Mustafa Halîm Özyazıcı'nın maişet derdiyle hattatlığı bırakıp bağbanlığa başlaması, Hâmid Aytaç'ın Cağaloğlu'ndaki atölyesinde tabelacılık yapması, Macîd Ayrar'ın bir dönem kapı kapı dolaşıp eserlerini satmaya çalışması bu inkıtanın ve yokluğun en hazin örneklerindendir. 1980 sonrasında öldü denilen hat sanatımız bilhassa Hâmid Aytaç'ın talebelerinin gayretleriyle küllerinden yeniden doğmuştur. Bu dirilişle birlikte günümüzde hat sanatı şaşırtıcı bir şekilde yayılmış; kaliteli hattatlarımızın sayısı artmış, birçok kurum ve kuruluş tarafından yarışmalar düzenlenmeye başlanmış; belediyeler, sanat merkezleri, halk eğitim merkezleri ve üniversiteler başta olmak üzere birçok kurumda hat öğretimi yaygınlaşmıştır. Sayıları git gide artan koleksiyonerlerimizin de desteğiyle hat sanatı hak ettiği ilgiyi görmeye başlamıştır.

1.2. Hat Sanatı ve Tasavvuf

1.2.1. Hat Sanatı ve Tasavvuf İrtibatı

İslam'ın ana ilkelerinden beslenen tasavvufun asıl gayesi *muhabbetullâh* (Allah sevgisi) ve *mehâfetullâh* (Allah korkusu) temeline dayanarak¹³² mü'minleri insân-ı kâmil

¹³⁰ İnal, *Son Hattatlar*, 440-441; Derman, *Ömrümün Bereketi 1*, 425-431; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 2/763-767.

¹³¹ İnal, *Son Hattatlar*, 115-118; Derman, *Ömrümün Bereketi 1*, 415-423; Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/553-563.

¹³² Reşat Öngören, "Tasavvuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/120.

mertebesine çıkarmak ve “Allah’ı görüyormuşçasına kulluk etmek” manasına gelen “*ihsân*” şuuruna erdirerek *ma’rifetullâh*’a ulaştırmaktır.¹³³

Bin yılı aşkın bir sürede İslâm ve tasavvuf adabı beraberliğinde hemhâl olan İslam yazısı, tasavvufi öğretiler ile birleşmiş ve ortaya fevkalade hat sanatımız çıkmıştır. Madde planında kalem, mürekkep ve kâğıttan müteşekkil olan yazının mana planında derin anlamlar saklıdır. Nitekim *الخط هندسة روحانية ظهرت بألة جسمانية* “*Yazı (Hat), cismânî aletlerle meydana getirilen rûhânî bir hendesedir*”¹³⁴ kelâm-ı kibârı ve en-Nazzâm’ın tarif etmiş olduğu *الخط أصيل في الروح وإن ظهر بحواس البدن* “*Yazı (Hat), ruhta bulunan asıldır, her ne kadar bedenin duyularıyla ortaya çıksa da*”¹³⁵ tarifi, yazının metafizik boyutunu veciz bir şekilde ifade etmektedir. Mahmud Bedreddin Yazır hat sanatının bu hususiyetini Sultan Ahmed Camii’ndeki Melek Paşazâde Ali Haydar Bey’in celî ta’lîk *الكاسب حبيب الله* “*Çalışıp kazanan Allah’ın sevgili kuludur*” levhasını, Birinci Dünya Savaşı’nda tanıştığı Macaristanlı ressam ve subay arkadaşı ile temaşa ettiği sırada arkadaşının şu sözleriyle nakletmektedir:

“Dostum! Bu sizin yazılarda bir hal var. Çok dikkat ediyorum, ilk başta sade bir renk, geometrik bir sessizlik, baktıkça harekete geliyor, canlanıyor, cilveleniyor. Önce bir tatlı bakış, arkasından yavaş yavaş içe süzülen canlı bir akış, sessiz bir armoni içinde ruhu oynatan metafizik bir mûsikî var. Lakin ondaki ahengi kulaklar duymuyor, içler dinliyor, dinledikçe başka bir aleme yükseliyor. Bakarken ne oluyor anlamıyorum, içimi içine çeken büyüleyici bir çehre, bir güzellik denizi, sevimli titreşmelerle gönlümü ferahlatan bir hava, derken bir melek sesi ve nefesi kadar gizli ve ılık bir okşayış ve sarılış

¹³³ Hasan Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar, 2017), 20.

¹³⁴ Yazır, *Kalem Güzeli*, I-II/102; Nedîm, *el-Fihrist*, 46.

¹³⁵ Nedîm, *el-Fihrist*, 46.

içinde kalıyorum; o, ben; ben o oluyoruz gibi bir şeyler oluyor, sizde de böyle bir şey oluyor mu?’’¹³⁶

İslâm’ın tasvîr meselesine olan tavrından dolayı Müslüman sanatkârlar ellerindeki sanat kudretini ve fitrî kabiliyetlerini başka alanlara kanalize etmişlerdir. Yazıyı madde planından kurtaran hat sanatının bu denli gelişmesinde tasvîr hassasiyetinin etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Bu süreçte Türk İslâm sanatkârlarının en büyük hâmisi ve teşvik vereni tekkeler olmuş, sanatkârların vârisleri ve halefleri buralarda yetişmiştir.¹³⁷ Pek çok muteber hattat derviş-meşrep bir hayat sürmüş; sanatçı hüviyetlerini tasavvuf çevrelerinden istifade etmek suretiyle tahkim etmişlerdir.

Misal vermek gerekirse, hat sanatında başlı başına bir ekol kuran Mahmûd Celâleddîn Efendî, yazıya olan iştiağından dolayı babasının intisap ettiği tekke olan Eyüp Nişancı’daki Şeyh Murâd Tekkesi’ne giderek *Ak Molla* lakabında olan Ömer Efendî ve Abdullatîf Efendi’den yazı temeşşuk etmiştir.¹³⁸ Vefatından sonra da aynı tekke içerisine defnolunmuştur. Halvetiyye’nin Sünbûliyye kolundan, celî sülûs hattatı olan Sâlih Lutfî Efendî (öl. 1306/1888) Pazar Tekkesi’ni yeniden ihyâ ederek posta geçmiştir.¹³⁹ Bursa Cizyedârzâde Tekkesi şeyhi, aynı zamanda hattat olan İbrâhîm Rıfkı Efendi (öl. 1316/1898), ender güzellikte eserler vücuda getirmiştir.¹⁴⁰ Bursa Eşrefzâde ve Ahmed-i Gazzî Dergâhı şeyhi olan Alî Sırrî Efendî iyi bir sülûs ve ta’lîk hattatıdır.¹⁴¹ Bursa Mevlevîhânesi şeyhi Mehmed Dede’ye intisap ederek ikmâl-i çille eden Mevlevî

¹³⁶ Yazır, *Kalem Güzeli*, I-II/60.

¹³⁷ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 71.

¹³⁸ İnal, *Son Hattatlar*, 165.

¹³⁹ Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: 19. Yüzyıl* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2021), 581; İnal, *Son Hattatlar*, 283.

¹⁴⁰ Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: 19. Yüzyıl*, 851.

¹⁴¹ Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: 19. Yüzyıl*, 851.

şeyhlerinden Zeki Dede (öl. 1299/1881), İranlı hattat Sâhib-i Kalem-i Efşâr isimli hocadan icazetli iyi bir ta'lik hattatıdır.¹⁴² Osmanlı hat sanatının en muteber isimlerinden olan Kazasker Mustafa İzzet Efendi, müntesibi olduğu Nakşî şeyhi Alî Efendî ile birlikte hacca gitmiş; Mekke'de belli bir süre Mehmed Can Hazretleri'nin hizmetinde bulunarak *seyr-u süluk*'unu tamamlamıştır. Yedi ay Mısır'da da kaldıktan sonra İstanbul'a dönmüş; Mahmud Paşa Hamamı yakınlarından bir ev satın alarak saraydan uzak, hasretini çektiği dervişâne bir hayat sürmeye başlamıştır.¹⁴³ Devrin mutasavvıf hattatları arasında Trabzon Mûsâ Paşa Camii imamlarından Kâdiriyye tarikatına müntesip olan Hâfız Mehmed Râsim Efendi¹⁴⁴ (1302/1885) ve aynı camiinin imâm-hatîbi, Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî'nin müntesibi olan Mahmûd Es'ad Efendî¹⁴⁵ (öl. 1332/1914), Beşiktaş Yahyâ Efendî Dergahı şeyhi Nûrî Efendî'nin takipçilerinden Bursalı Sa'deddîn Efendî¹⁴⁶ (öl. ?), Raûfî Dergahı şeyhi Mehmed Emin Efendî'den temeşşuk etmiş olan, Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî'nin sandukası üzerinde bulunan örtünün hattatı Hâfız Hasan Sırrı Efendî¹⁴⁷ (öl. 1325/1907) isimlerini saymak mümkündür.¹⁴⁸ Bütün bu isimlerle birlikte son dönem hattatlarından tasavvufa gönül vermiş ve sanatlarına aksettirmiş kişiler olarak; Mehmed Emin Yazıcı (Neyzen Emin Dede), Azîz Rıfâî, M. Suud Yavsi Ebüssuudoğlu (Su'ûdü'l-Mevlevî), Hatîb Ömer Vafî Efendî, Hulûsî Efendi (Yazgan), Necmeddîn Okyay gibi şahsiyetleri saymamız mümkündür.

¹⁴² İnal, *Son Hattatlar*, 483.

¹⁴³ Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, 1/391.

¹⁴⁴ İnal, *Son Hattatlar*, 236-238.

¹⁴⁵ İnal, *Son Hattatlar*, 172-173.

¹⁴⁶ İnal, *Son Hattatlar*, 276.

¹⁴⁷ İnal, *Son Hattatlar*, 295-296.

¹⁴⁸ Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: 19. Yüzyıl*, 852-853.

Hat sanatının temel malzemesi olan kamyā verlen ehemmiyet ve Mesnevî'nin Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en çok istinsâh edilen eser olması hususiyeti, Mevlevîliğin hat sanatı ile olan irtibatının diğerk tarikatlara göre çok daha kuvvetli olması sonucunu doğurmuştur. Bundan dolayı Mevlevî hattatların ve Mevlevî temalı verlen eserlerin ekseriyette olduğunun müşahede edildiği görölmektedir. Bu bollukla birlikte Mevlevîlik ve hat sanatı ile alakalı birçok telif meydana getirilmiştir.¹⁴⁹ Hat-tasavvuf irtibatında en yoğun tekke ortamında tasavvuf ve hat sanatının aynı gelenek ışığı altında öğretilmesi iki disiplin arasında çok ciddi benzerliklere kapı aralamıştır.

Allah'a vasıl olma yolunda çok meşakkatli aşamalardan, türlü merhalelerden geçilen tasavvufta mürşîd-mürîd ilişkisi elzemdir. *Seyr-u sülûk* gemisinde çileli bir yol kateden mürîd, mürşîd-i kâmilinin göstermiş olduğu istikamette ma'rifetullâh'a ulaşma gayreti içerisinde dir. Hat sanatında da mürîd-mürşîd ilişkisinde olduğu gibi hoca-talebe ilişkisi olmazsa olmazdır. Tasavvufta bulunan *seyr-u sülûk* ifadesinin hat sanatında tecessüm etmiş hali olan *temeşşuk* hoca-talebe ilişkisinin temelini oluşturmaktadır. "*Aşk olmadan meşk olmaz*" kelâm-ı kibârı muvâcehesinde hat sanatını öğrenmek isteyen kişi önce büyük bir arzu ile hocasını arar, bulduğu zaman bağlanır ve temeşşuk boyunda başka bir hoca arama gayreti içerisinde girmez. Hocasının kendisine tarif etmiş olduğu hususiyetleri pürdikkat dinler ve meşklerinde tatbik eder. Dersi geçemediği zaman itiraz etmez, yazmış olduğu her dersin, yazısıyla birlikte ahlâkını ve sabrını da

¹⁴⁹ Mevlevîlik ve hat sanatı ilişkisi için detaylı olarak bk. Ali Haydar Bayat, "Hüsn-i Hat Sanatında Mevlevîlik ve Mevlevîler", *Tasavvuf Kitabı*, ed. Cemil Çiftçi (İstanbul: Kitabevi, 2003), 81-99; Ali Alparslan, "İslâm Yazı Sanatı 'Hattatlık'a Mevlevîler Önemli Katkıda Bulundu", *Milliyet Sanat Dergisi* 58 (1973), 9-15; Fatih Özkafa, "Hz. Mevlâna'nın Hat Sanatına Yansımaları", *Dünya'da Mevlâna İzleri* (Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2010), 331-342; M. Uğur Derman, "Mevlevîlik ve Sanat", *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik* (Konya: Karatay Belediyesi Yayınları, 2002), 203-212.

güzelleştirdiğinin farkındadır.¹⁵⁰ İcâzet seviyesine gelse dahi tevâzusunu her zaman muhafaza ederek hocasına bu durumdan asla söz etmez, onun rızasını bekler. Yazdığı yazılara icâzet almadan imza atmaktan imtinâ eder. Hattatlar hat sanatı tedrisinin tamamlandığını gösteren icâzet sonrası dahi eserlere attıkları imzalarda bulunan “*el-fakîr*”, “*el-hakîr*”, “*ed’afu’l-küttâb (kâtiplerin en zayıfı)*”, “*seterallâhu uyûbehû (Allah kusurlarını örtsün)*”, “*pürhatâ (hatalarla dolu)*”, “*hâk-i pâ-y-i evliyâ (evliyânın ayağının tozu)*”, “*muhtâcün ilâ rahmeti Rabbihi (Rabbinin rahmetine muhtaç olan)*” gibi ibarelerle tevazularını dile getirerek başarılarının yalnızca Allah’tan olduğunu her daim hatırlarlar. Kullandıkları malzemelere mütemâdiyen hürmet gösterirler. Kaleme yalnızca yazı yazdıkları bir araç olarak bakmazlar; onu kelâm-ı ilâhiyi kâğıda aktaran mübarek bir yoldaş olarak görürler. Hatta hattatlar, kamış kaleminden yonttukları yongaları atmazlar; vefat ettiklerinde cenaze sularının ısıtılmasında kullanılması ve bu vesileyle günahlarının affedilmesini temenni ederek biriktirirler. Bu ve bunun gibi pek çok letafet örneğini saymamız mümkündür.

Hat sanatında müttakî hattatlar sanatın araç, Allah rızasının gerçek amaç olduğunun farkında olmuşlardır. Bundan dolayı yaşantılarını yazdıkları ibarelerin manalarıyla aynı istikamette tanzim etmişlerdir. Mananın güzelliği ve doğruluğundan dolayı bazı ibareler birçok hattat tarafından yüzyıllar boyunca defalarca yazılmıştır. Yazılan bu ibareler çeşitli mekanların duvarlarına asılarak bakan kişinin tefekkür ederek nefis muhasebesi yapması arzu edilmiştir.

Her dâim Allah korkusu içerisinde olmayı hatırlatmak amacıyla Allah’ın kitabından birçok âyet yazılmıştır. Sûfilerin zikirlerinin şâhı olan ve yüce kitabımızda defalarca geçen “*Lâ ilâhe illallah*”, “*Muhammedu’r Rasûlullâh*” kelime-i tevhidi

¹⁵⁰ Fatih Özkafa, “Türk Hat Sanatında Tasavvuf Etkisi”, *IV. Uluslararası Türk Kültürü ile Sanatları Kongresi/Sanat Etkinliği*, (2010), 424.

ibareleri, *“Kalpler ancak Allah’ı anmakla mutmain olur”* meâlindeki Ra'd Sûresi 28. âyet-i kerîme, *“Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et”* meâlindeki Hicr Sûresi 99. âyet-i kerîme, *“Emrolunduğun gibi dosdoğru ol”* meâlindeki Hûd Sûresi 112. âyet-i kerîme, *“Ey iman edenler! Allah’ı çokça zikredin”* meâlindeki Ahzâb Sûresi 41. âyet-i kerîme, *“Eğer şükrederseniz nimetimi artıracam”* meâlindeki İbrâhîm Sûresi 21. âyet-i kerîme, *“Artık bana düşen güzel bir sabırdır”* meâlindeki Yûsuf Sûresi 83. âyet-i kerime, *“Rahmân’ın yeryüzünde vakarla yürüyen has kulları, cahiller onlara laf attığı zaman, “selâm” deyip geçen kullardır”* meâlindeki Furkân Sûresi 63. âyet-i kerîme hattatlar tarafında çokça yazılmıştır.

Hiç şüphesiz en büyük mürşîd-i kâmilimiz olan kâinat rehberi Hz. Muhammed Mustafa’nın (s.a.v) sözleri olan hadis-i şerîflerden; *“Ra’su’l-hikmeti mehâfetullâh (Hikmetin başı Allah korkusudur)”*, *“İtteki’llâhe haysümâ künte (Nerede olursan ol Allah’tan sakın)”*, *“el-Kanaatü kenziin lâ yefnâ (Kanaat tükenmez bir hazinedir), “Mûtû qable en temûtû (Ölmeden önce ölünüz)”* ibarelerini saymamız mümkündür.

Hat sanatında tasavvuf etkisiyle birlikte âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîflerin dışında ortak kültürümüze mal olmuş özlü sözler, deyimler, şiirler, beyitler ve kelâm-ı kibârlar da zevk-i selîm sahibi hattatlarımızın kaleminden çıkarak yüzyıllar boyunca bakan kişilere feyiz kaynağı olmuşlardır. Hat sanatımızda tasavvuf adabıyla yoğurulan hattatlarımızın kalemiyle; *“Edeb yâ Hû”*, *“Hoş gör yâ Hû”*, *“Bu da geçer yâ Hû”*, *“Allah bes bâkî heves (Allah yeter! Diğer kişiler gelip geçici hevesten ibarettir)”*, *“Men arafe nefsehû feqad arefe Rabbehû (Kendini bilen Rabbini bilir)”*, *“Niyet hayr akıbet hayr”*, *“Fikruke fike yekfike (Kendi hatalarını düşünmen sana yeter)”*, *“Aşk imiş her ne var âlemde/İlim bir kıyl-ü kâl imiş ancak”*, *“Ah! Mine’l-Aşk”*, *“Yâ mahbûbe’l-Âşıkîn (Ey aşıkların sevgilisi), “Ah! Teslîmiyyet”*, *“Mazhar-ı feyz olamaz düşmeyecek hâke nebât/Mütevâzî olanı rahmet-i Rahmân büyütür (Tohum toprağa düşmeden feyz bulamaz,*

kibirden uzak durup mütevazî olan kişileri Allah'ın rahmeti büyütür)” gibi ibareler çokça yazılmıştır.

1.2.2. Hat Sanatında Levha Kültürü ve Tekke Levhalarının Teşekkül Süreci

Müslümanların bilhassa Kur’ân-ı Kerîm ve ilme vermiş oldukları hürmetlerinden dolayı hat sanatının ilk güzel örnekleri kitap sanatları sahasında meyvesini vermiştir. Hattatların büyük bir sabırla yazmış oldukları Mushafları müzehhipler çok titiz bir şekilde nakşetmiş, mücellitler ise özenle iki kapak arasına almışlardır. Yüzyıllar süren teşekkül sürecinde Kur’ân-ı Kerîm hattı güzelleşerek Mushaf kitâbeti sahasında ciddi eserler verilmiştir. Bununla birlikte *hadis mecmuâları, yazı albümleri, delâilü’l-hayrât, en’am-ı şerif, kıt‘alar ve murakkaa‘lar* hat sanatında en çok eser verilen sahalardan olmuştur. Osmanlı’nın son dönemlerine kadar bütün bu saydığımız sahalardan kitap sanatları bünyesinde değerlendirilmiş; bir çerçeve halinde duvara asılması rastlanılan bir durum olmamıştır.¹⁵¹ Bunlarla birlikte mimari yazı ve mezar taşı kitâbetinde hat sanatı yoğun olarak kullanılmıştır.

Hat sanatında bir eserin levha olarak duvara asılması Hâfız Osman’ın *Hilye-i Şerife*’ye kazandırmış olduğu form neticesinde başlamıştır. Geliştirilen formla birlikte *baş makâm, göbek, hilâl, etek* ve *koltuk* bölümleri oluşturulmuş; baş makam kısmına genellikle *sülûs* besmele, göbek ve etek kısmına *nesih* yazı, köşelere Hulefâ-i Râşidîn isimlerinden müteşekkîl olan *çehar yâr-ı güzîn*¹⁵² yazılmıştır. Koltuk kısmı ve boşta kalan yerler münasip desen ve motiflerle müzehhipler tarafından tezhiplenmiştir. Elde edilen bu yeni formla birlikte estetik seviyede ciddi bir atak yakalanarak daha önce *murakkaa*

¹⁵¹ Fatih Özkafa, *Hat Sanatı: Osmanlı’dan Bugüne* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2023), 70.

¹⁵² “Dört seçkin dost” manasına gelen dört halifeyi ifade eden kavram.

albümleri içerisinde yer alan¹⁵³ hilyeler madden ve mânen adeta bir güzellik abidesi mesabesinde levha olarak duvarlara asılmaya başlanmıştır.

Osmanlı hat sanatında *Hilye-i Şerife*’lerden sonra asıl manada levha geleneğinin başlaması ise daha ileri tarihlere rastlamadır. Bu durumun ise dolaylı olarak Osmanlı Devleti’nin duraklama ve gerileme devirlerinde bulunmuş olduğu siyasi ve kültürel konumuyla alakalı olduğunu söylememiz mümkündür. 18. yüzyıla kadar -çoğu meselede- İslâmî referanslarından taviz vermeyen Osmanlı Devleti siyasi ve kültürel iktidarını kendi kararları ve duruşu doğrultusunda kurmuş; sahip olduğu kudret sebebiyle kendinden olamayan değerlere rahat bir şekilde *öteki* diyebilmiştir.¹⁵⁴ Ancak duraklama ve gerileme dönemiyle birlikte her alanda güç kaybetmeye başlayan Osmanlı, 18. yüzyıldan itibaren Batı’nın askeri, ilmi ve kültürel yeniliklerine kapı aralamak mecburiyetinde kalmıştır. Batı’dan alınan bu yenilikler neticesinde mekanlarda batı tarzı dekorasyon teknikleri uygulanmaya başlanınca duvarlara tablo asma geleneği tedricen yayılma eğilimi göstermiştir.¹⁵⁵ II. Mahmud’un sarayda yabancı ressamı istihdam edip kendi suretini ihtiva eden portreler yaptırarak devlet dairelerine astırması ve bu resimlerin diplomatik hediyelerde de kullanılması¹⁵⁶, duvara tablo asma geleneğini devlet eliyle normalleştirmeye başlamıştır.

Bu uygulamanın neticesinde tekkelerde mürşîd-i kâmilin ismini ihtiva eden levhalar asılmaya başlanmış; bu uygulama gelenek haline gelerek birçok tarikat kendi pîrinin ismini hattatlara yazdırmıştır. Hilye-i şerîfe geleneğinin bir devamı

¹⁵³ Özkafa, *Hat Sanatı*, 70.

¹⁵⁴ Aytül Papila, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Batılılaşma Döneminde Resim Sanatının Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Kimliğinin Resimsel Anlatımı”, *Sanat ve Tasarım Dergisi* 1/1 (2008), 118.

¹⁵⁵ Özkafa, *Hat Sanatı*, 70.

¹⁵⁶ Ümit Kılınç, “Osmanlı Padişah Portlerine Dair Bir Değerlendirme”, *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi* 20 (2021), 87.

diyebileceğimiz tarikat şeyhlerinin isimlerini ihtiva eden *Yâ Hazret-i Pîr* veya *Yâ Hazret-i Sultân* ibareleri ile başlayan hat levhalarının oluşturulması, peygamberlerden sonra ümmetin en kâmil kişileri olduğu düşünülen Allah dostlarını hoşça tarif ederek taltif etmiş ve onların akıllarda kalmasının en etkili yöntemlerinden biri olmuştur. Çünkü bazı durumlarda binlerce ciltlik kitabın etkisini ve ifade etmek istediğini manayı bir sanat eseri gerçekleştirebilir. İyi yazılmış bir hat eserinin ruhu okşayan yoğun kavisli harf hareketlerinin, birbirinin üzerine oldukça dengeli bir şekilde binen; teşrîfât ve tefrîşat kurallarına riayet edilen bir istifin, kâğıt ve mürekkep uyumunun harika olduğu bir hat eserinin vereceği zevki saatler boyu süren bir sohbet veremiyor olabilir.

Tekke yazıları ekseriyetle mürşîd-i kâmilin ismini ihtiva etmekle birlikte, besmele-i şerîf, hadis-i şerîfler, beyitler, tasavvufî şiirler ve kelâm-ı kibârları da içerisinde barındırabilmektedir. Hat sanatı açısından estetik düzeyi oldukça üst düzey olan bu levhaların varlığıyla birlikte sanat hüviyeti taşımaktan uzak bazı *Hazreti Pîr* levhaları folklorik mahiyet taşımaktan öteye gidememiştir.¹⁵⁷

Tekke levhaları genel itibarıyla “*Yâ Hazret-i Pîr...*”, *Yâ Hazret-i Sultân...*”, ya da “*Yâ Hazret-i Şeyh...*” ibareleri ile başlayarak, bazen düz satır halinde bazen de istifli bir şekilde yazılmıştır. Bu istifler daire, kare, elips, armûdî ve düz satır halinde yazılmakla birlikte Şeyhin mensup olduğu tarikata ait tâc-ı şerîf şeklinde bir istifin de içerisine oturtulmuştur. İstifin çeşitli yerlerine, genelde en üstüne, yazılan yazının kalem büyüklüğünden daha küçük bir kalemle mürşîd-i kâmile dua etmek maksadıyla “*Allah onun yüce sırrını-keşfini mübarek kılsın*” manalarına gelen “*Kaddese'llâhu Sırrahû*”, “*Kuddise Sırruhû*”, “*Kaddese'llâhu Sırrahû'l-Âlî*”, “*Kaddesenâ'llâhu bi-Esrârihî*” ibareleri yazılmıştır.

¹⁵⁷ Özkafa, *Hat Sanatı*, 69.

18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı'da tekkelere *Yâ Hazret-i Pîr...* levhaları asmak çok yaygın bir gelenek haline gelmiştir. Sanat değeri yüksek olsun veya olmasın binlerce sanat eseri tekkeleri süslemiş ve muhatabın nazarını celbederek mürşîd-i kâmilin hatırlanmasına vesile olmuştur. 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla birlikte tekkelerde bulunan levhalar en başta Ankara Etnografya Müzesi olmak üzere pek çok müzeye ve depolara kaldırılmıştır.¹⁵⁸ Bazı levhalar ise çalınmak suretiyle kaybolduğu için âkıbeti bilinmemektedir.

Resim 1. Ramazâniyye Âsitânesi 1936, Nicholas V. Artamonoff Koleksiyonu

¹⁵⁸ Özkafa, *Hat Sanatı*, 71.

Resim 2. Ramazâniyye Âsitânesi 1936, Nicholas V. Artamonoff Koleksiyonu

Resim 3. Ramazâniyye Âsitânesi 1937, Nicholas V. Artamonoff Koleksiyonu

Resim 4. Ramazâniyye Âsitânesi 1936, Nicholas V. Artamonoff Koleksiyonu

Ramazan Efendi âsitânesi tevhidhânesinin görüldüğü, 1936 ve 1937 yılına ait Nicholas V. Artamonoff koleksiyonuna bakıldığında, iç mekânın duvarlarında Halvetî meşâyihinden, Yûsuf Sünbül Sinân, Cemâli Halvetî ve Yahyâ Şîrvânî'nin isimlerini ihtiva eden “*Yâ Hazret-i Pîr...*” levhalarının asılı olduğu müşahede edilmektedir.

1.2.3. Tekke Levhalarında Kullanılan Tasavvufi Semboller

Tasavvuf kültürü, İslâm'ın en erken dönemlerinden itibaren farklı coğrafyalarda türlü milletlerin katkılarıyla zenginleşerek oldukça yoğun ve çok katmanlı semboller sistemine sahip olmuştur. Bu zenginliğin kaynakları arasında Kur'ân-ı Kerîm'in belâgat, üslup ve icâzı, Hz. Muhammed'in (s.a.v) ilmî hadisleri, İslâm anlayışında bulunan “*uhuvvet*” esasına dayalı düşünceler ve yazılı kaynaklar, hurûfilik akımı ve dinî-tasavvûfî edebî birikimi saymamız mümkündür.¹⁵⁹ İslâmî yaşantı ve farklı coğrafyaların

¹⁵⁹ Bahar Akarpınar, “Sûfî Kültüründe Sembollerin Yeri ve Önemi Hakkında Bir Deneme”, *Türkbilg Dergisi* 7 (2004), 6.

kültürlerinde harmanlan bazı semboller tasavvuf mutfağında pişerek kendisine anlamlı bir yer bulmuş ve tasavvufa ait belli başlı özel *tasavvufî semboller* meydana gelmiştir. Bu gizemli semboller ise “*İnsan ile Tanrı arasındaki mistik ilişkinin söz, yazı ve ritüel kalıplarına dökülmüş anlatımı*”¹⁶⁰ olarak tarif edilmiştir.

Hat sanatını batı sanatıyla mukayese ettiğimizde karşımıza çıkan birinci ve en temel özellik, hat sanatının tasvir ve perspektiften ârî oluşudur. Yüzyıllar boyunca suretle arasına çok ciddi mesafe koyarak tavizsiz bir şekilde hat sanatını kemâle erdiren Osmanlı toplumu, resim sanatıyla çok daha erken barışmış olsa da bu spesifik hassasiyetin varlığından dolayı hat ve tasvir birlikteliğinin meydana getirilmesi çok daha geç tarihlerde gerçekleştirilebilmiştir. Bu denemeler de tekke sanatkarlarının bilhassa Bektâşî ve Mevlevî sanatkarların cüretkâr atılımlarıyla oluşturulmuştur.¹⁶¹

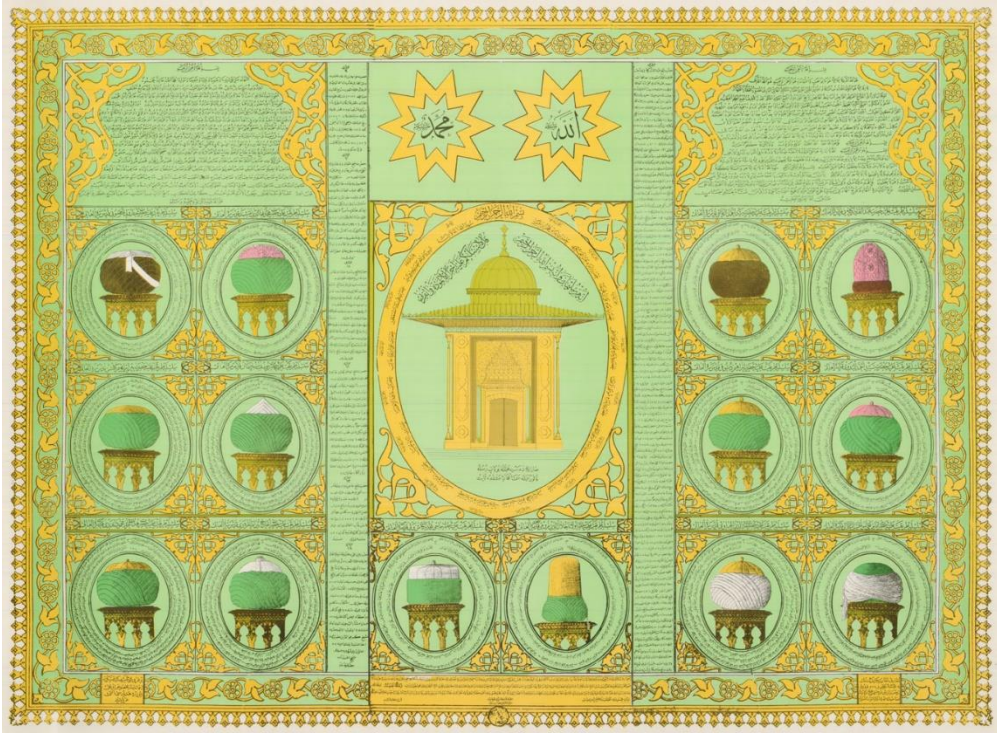
Tekke levhalarında kullanılan tasavvufî semboller, girift olan istifli yazıların anlaşılması hususunda muhataba oldukça fayda sağlamış ve her biri bir manaya gelen semboller kişinin iç dünyasında mânevî yolculuk yapmasını kolaylaştırmıştır. Okuma-yazma kültürünün çok yaygın olmadığı Osmanlı toplumunda, tekke levhalarının yalnızca harflerden müteşekkil olmayıp belli başlı tasavvufî sembolleri de içerisinde barındırması, tekke levhalarının çok daha basit bir şekilde anlaşılmasını mümkün kılmıştır. Bunun sebebi ise tekke levhalarında kullanılan sembollerin halkın belleğinde asırlar boyunca yaşayan ortak kültürün parçaları olmalarıdır.¹⁶²

¹⁶⁰ Ekrem Işın - Selahattin Özpallıyıklar, “*Hoş Gör Yâ Hü*” *Osmanlı Kültüründe Mistik Semboller Nesneler* (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1999), 7.

¹⁶¹ Özkafa, *Hat Sanatı*, 71-73.

¹⁶² Hümeýra Uludağ, *Osmanlı Hat Sanatında Tekke Yazıları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 24.

Tekke levhalarında kullanılan en yaygın sembol *tâc-ı şerîf*'tir. “*Serbuş, külâh; asalet, kudret, ihtişam ve saltanat simgesi olarak başa giyilen süslü ve değerli başlık*” ve “*tarikat şeyhlerinin rûhânî saltanat ve mânevî devlet simgesi olarak giydikleri külâh*”¹⁶³ ifadeleriyle tarif edilen tâc-ı şerîf, tekke levhalarında sıkça kullanılan bir unsurdur. Her tarikatın kendine has bir tâc-ı vardır ve şeyhlerin hangi tarikata mensup oldukları giymiş oldukları tâcdan anlaşılmaktadır. Tâc-ı şerîflerin şekilleri, dilimleri, terkleri, renkleri ve sarılış biçimleri tarikattan tarikata değişmekte olup her tâcın kendine mahsus manası vardır. Levhalarda kullanılan tâc-ı şerîf sembolü ya yazıdan bağımsız bir şekilde bulunur ya da hangi tarikat pîrinin ismi yazılacaksa o tarikatın tâc-ı şerîfinin formunda bir istif yapılarak şeyhin ismi istife yerleştirilir.

Resim 5. II. Abdülhamîd Devri Maarif Nezâreti Celîlesi (Millî Eğitim Bakanlığı)

ruhsatlı tâc-ı şerîf Levhası, 28 Aralık 1898

¹⁶³ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1991), 464.

1898 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanlığı olan Maarif Nezâreti Celîlesi ruhsatlı tâc-ı şerif levhasında (Resim 5) on iki ana, iki kol olmak üzere on dört tarikatın tâc-ı şerîfî görülmektedir. Tâc-ı şerîfler hürmet göstergesi olarak sehpa sembolünün üzerine yerleştirilmiştir.

Resim 6. Halvetî-Sünbülî tâc-ı şerîfî, Merkez Efendi Mezarlığı, (Fotoğraf: Süleyman Berk)

Resim 7. Dört terkli, kırk dallı Halvetî-Cerrâhî tâc-ı şerîfî (İstanbul Belediyesi Şehir Müzesi, Envanter No. 3096/4)

Levhalarda sıkça karşılaşılan “*sehpa*” sembolü ise tâc-ı şerîfi yere koymamak adına dekoratif bir nitelik taşımaktadır. Çünkü bizim geleneğimizde Mushaf, sarık, tâc, ekmek gibi mânevî değer taşıdığı bilinen bazı nesnelerin yerden yüksek bir noktaya konması hürmet göstergesidir.

Resim 8. Celî sülûs müsennâ, Nakşî tâcî formunda Bâhaüddîn Şâh-ı Nakşibend levhası, (Hat: Mustafâ Hilmî Efendî)

Arapçada *livâ* ve *râye* kelimeleri ile ifade edilen *sancak*’ın İslâm medeniyetinde olan yeri çok mühimdir. İslâmiyet öncesi Mekke toplumunda kutsal birtakım görevlerden

biri olan Ukâb, savaşa karar kılındığında açılan sancağa denilmekteydi.¹⁶⁴ İslâmiyetle birlikte devam eden bu gelenekte, Peygamberimiz (s.a.v) ve Hulefâ-i Râşidîn zamanlarında da kullanılan sancak, tüm İslâm devletleriyle birlikte Osmanlı'ya intikal ederek kudret ve askerî gücü sembolize etmiştir. Tekke levhalarında sıkça karşılaşılan çift sancak sembolünde bulunan kırmızı sancak bağımsızlığı ifade eden Osmanlı Devleti'ni, yeşil sancak ise Müslümanlık ve halifeliği vurgulayan hilâfeti sembolize etmektedir.¹⁶⁵

Barok ve rokoko süsleme akımı neticesinde tablolarımızda yer bulan *perde* sembolü (Resim 9) her ne kadar batı kaynaklı olarak gözüксе de tasavvuf literatüründe çok önemli bir yerinin olduğu görülür.¹⁶⁶ Zira Allah ile kulu arasındaki engel, âşıkı maşukundan ayıran şeyler¹⁶⁷ olarak ifade edilen *perde* kavramı tasavvuf edebiyatında sıkça kullanılan ve tekke levhalarında çokça karşılaşılan bir semboldür. Hak ile batıl arasında bulunan, Allah'a ulaşma noktasında kulun önünde engel olan nefsânî; mal, mülk, para vs. her şey *perde*, *hicâb*, *nikâb* kavramlarıyla ifade edilmiştir. En büyük perdenin insanın kendi nefsi olduğuna inanan mutasavvıflar halvet ve çile yöntemi ile benliklerini ezerek hak ile aralarında bulunan perdeyi kaldırmaya çalışmışlardır.

Tekke levhalarında sıkça karşılaştığımız *teber*, kelime olarak “*gezginçi dervişlerin taşıdığı, kesecek kısmı yarım ay şeklinde uzun saplı küçük hafif balta*”¹⁶⁸ diye tarif edilen, sûfîler nezdinden önemli yere sahip olan bir semboldür. Ekseriyetle Bektâşî,

¹⁶⁴ Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi “Hz. Muhammed (s.a.v) Dönemi”* (İstanbul: Ensar, 2022), 1/95.

¹⁶⁵ Uludağ, *Osmanlı Hat Sanatında Tekke Yazıları*, 42.

¹⁶⁶ Uludağ, *Osmanlı Hat Sanatında Tekke Yazıları*, 39.

¹⁶⁷ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 383.

¹⁶⁸ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2011), 1216.

Rıfâî ve Mevlevîlerin betimlemiş olduğu teber, *Gâziyân-ı Rûm* geleneğini sürdüren savaşçı dervişleri sembolize etmiştir.¹⁶⁹

Bunlarla birlikte Hz. Alî'nin çatal uçlu kılıcının ismi olan *zûlfikâr*, kudret ve hükümrânlık alameti olan *aslan*, acziyet ve tevâzunun simgesi *teslim taşı*, hemen hemen tüm medeniyetlerde sembolize edilen *kuş*, gezginci kalenderî dervişlerin halktan aldıkları yemekleri karışık olarak koydukları boyunlarında asılı olan Hindistan cevizi kabuğu veya abanozdan yapılmış kap olan¹⁷⁰ *keşkül*, tekke levhalarında sıkça karşılaşılan tasavvufî sembollerdendir.

Resim 9. 1880'li yıllarda Osmanlı döneminde elinde teberle poz veren bir derviş,
(Fotoğraf: Abdullah Frères)

¹⁶⁹ Uludağ, *Osmanlı Hat Sanatında Tekke Yazıları*, 36.

¹⁷⁰ Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 662.

2. HALVETİYYE TARİKATI VE TEKKE LEVHALARI

2.1. Halvetiyye Tarikatı

Anadolu ve Rumeli’de en çok tekkesi olmakla birlikte kolları ve şubeleri itibarıyla bazı kişiler tarafından *tarikât fabrikası* olarak nitelendirilecek¹⁷¹ boyutta en geniş tarikat olma hususiyeti bulunan¹⁷² Halvetiyye tarikatı, 14. asrın ikinci yarısında Türkmenlerin yaşadığı Harizm bölgesinde tasavvuf erbâbları tarafından ilk dönemden beri mütemadiyen tatbik edilen nefis tezkiyesi ve irşâd metodu olan *Halvet*¹⁷³ kavramının tasavvuf terbiyesinin ana esaslarından birisi olarak kabul edilmesi neticesinde ortaya çıkmıştır.¹⁷⁴ Sözlükte, “*uzlet, inzivâ, تنها kalmak, topluma karışmamak*” manalarına gelen “*Halvet*” terimi, tasavvuf ıstılahında “*tarikata intisâb eden bir mürîdin belli bir süre sonra şeyhinin isteğiyle insanlardan uzaklaşarak münzevi bir mekanda -yalnızlık ve çile içerisinde- bir süre (genelde kırk gün) Hakk’ı zikretmesi*” olarak tarif edilir.¹⁷⁵ Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen tüm peygamberlerin bilhassa Hz. Mûsâ, Hz. İsâ ve Hz. Muhammed’in (s.a.v) hayatlarında müşahede edilen itikâf, halvet ve uzlet dönemleri İslâm’ın ilk yıllarından beri sûfîlerin ilham kaynağı olmuş, mürşîd-mürîd beraberliğinde farzların ötesinde nafilelerle Allah’a yaklaşma noktasında önemli bir vasıta olmuştur.¹⁷⁶

¹⁷¹ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* (Konya: Vadi Yayınları, 1998), “Halvetiyye”, 154.

¹⁷² Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021), 228.

¹⁷³ Halvet için bk. Süleyman Uludağ, “Halvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/286-287.

¹⁷⁴ Semih Ceyhan, “Halvetiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2021), 697.

¹⁷⁵ Kemal Atik vd., *İslami Kavramlar* (Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, 1997), “Halvetîlik”, 282.

¹⁷⁶ Ceyhan, “Halvetiyye”, 695.

Ehl-i sünnet kaidelerini benimseyip Ehl-i sünnet muhabbetine vurgu yapan¹⁷⁷ Halvetiyye tarikatı, Pîr-i Evvel Ebû Abdullâh Sirâcüddîn Ömer b. Şeyh Ekmeleddîn el-Gîlân-i el-Lâhicî el-Halvetî'ye (öl. 800/1397) nispet edilmiştir.

Ömer Halveti'den sonra tarikatının ikinci kurucusu olarak gösterilen¹⁷⁸ Pîr-i Sâni Yahyâ Şirvanî (öl. 860/1466) ve onun halifeleri Muhammed Bahaeddîn Erzincânî, Molla Habîb Karamânî ve Dede Ömer Rûşenî vasıtasıyla (öl. 892/1497) Halvetiyye'nin intişarı hızlanmıştır.¹⁷⁹

Yahyâ Şirvânî'yle birlikte tekâmül sürecine giren Halvetiyye tarikatının Anadolu'da yaygınlaşması büyük ölçüde Yahyâ Şirvanî'ye dervişlik yapmak için Anadolu'nun farklı bölgelerinden gelen dervişler aracılığıyla olmuştur. Tarikatın Osmanlı Anadolu'suna (Diyâr-ı Rûm) ilk girişi ise Yahyâ'nın mürşîdi Sadreddîn-i Hiyyâvî'nin halifelerinden olan Amasyalı Pîr İlyas (öl. 837/1433) vasıtasıyla olmuştur.¹⁸⁰

Pîr-i Sâni Seyyîd Yahyâ Şirvânî'den itibaren *Rûşeniyye*, *Cemâliyye*, *Şemsiyye* ve *Ahmediyye* olmak üzere dört ana kola ayrılan Halvetiyye'nin her bir kolundan muhtelif alt kollar ve şubeler ortaya çıkmıştır. *Rûşeniyye* kolundan, Demirtaşıyye, Gülşeniyye, Sezâiyye, Hâletiyye; *Cemâliyye* kolundan, Sünbülüyye, Şâbâniyye, Karabaşıyye, Nasûhiyye, Çerkeşiyye, Halîliyye, İbrâhimiyye, Bekriyye, Feyziyye, Ârifiyye, Hüseyiniyye; *Şemsiyye* kolundan, Sivâsiyye; *Ahmediyye* kolundan ise Sinâniyye, Muslihiyye, Zühriyye, Uşşâkıyye, Cemâliyye, Câhidiyye, Salâhiyye, İrşâdiyye, Mısriyye,

¹⁷⁷ Ceyhan, "Halvetiyye", 696.

¹⁷⁸ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 228.

¹⁷⁹ Ceyhan, "Halvetiyye", 701.

¹⁸⁰ Ceyhan, "Halvetiyye", 700.

Ramazâniyye, Buhûriyye, Cihangîriyye, Cerrâhiyye, Sinobiyye, Raûfiyye, Hayâtiyye şubeleri zuhur etmiştir.¹⁸¹

Her tarikatta mevcut olduğu gibi Halvetî tarikatında da belli bir usûl esasları vardır. Seyr-u sül'ûk, esmâ-i seb'a¹⁸² diye ifade edilen Allah'ın yedi ism-i şerîfiyle yapılır. Bu yedi isimle zikri önce İbrâhîm Zâhid-i Geylanî ardından halifesi Ömer el-Halvetî uygulamıştır. Bu isimler “*Lâ ilâhe illallâh, Allah, Hû, Hakk, Hay, Kayyûm, Kahhâr*” isimleridir. Tarikat şeyhleri bu isimleri kendi içtihatlarına göre arttırıp eksiltmişlerdir.¹⁸³ Halvetiyye’de bu yedi isme karşılık gelen nefsin yedi sıfatı mevcuttur. Bunlar: “*Nefs-i emmâre, nefs-i levvâme, nefs-i mülhime, nefs-i mutmainne, nefs-i râziyye, nefs-i marziyye ve nefs-i kâmile*” dir.

Halvetiyye’de nefsin kötülüklerden ve günahlardan arındırılması esas olarak kabul edilir. Bunun ilacı da dil, kalp, ruh ve sırta yapılan zikirlerdir. Halvetiyye tarikatında genel itibarıyla tüm tarikatların azami hassasiyet gösterdiği az konuşma, az yeme, az uyuma, inzivaya çekilme, şeyhe tam teslimiyetle gönülden bağlı olma gibi hususiyetlere oldukça dikkat edilmektedir. Tarikata mensup her bir mürîdin günlük

¹⁸¹ Ceyhan, “Halvetiyye”, 705-707.

¹⁸² “Sûfilere göre esmâ zikri telkini Hz. Peygamber döneminde başlamıştır. Hz. Alî’ye ve önde gelen sahâbîlere kelime-i tevhîd zikri bizzat Hz. Peygamber tarafından telkin edilmiş, bu zikir silsileyle Cüneyd-i Bağdâdî’ye kadar gelmiştir. Cüneyd-i Bağdâdî ile birlikte esmâ zikri üçe çıkmıştır. Cüneyd-i Bağdâdî ile Zâhid-i Geylânî arasındaki sûfiler bu üç ismin zikrini telkin etmişlerdir. İbrahim Zâhid-i Geylânî, üç isme dört isim ilâvesiyle esmâ sayısını yediye çıkarmıştır. Halvetiyye İbrâhîm Zâhid-i Geylânî’nin içtihad ettiği bu yedi isimle seyr-u sülûk benimsemiştir.” Ceyhan, “Halvetiyye”, 702-703.

¹⁸³ Süleyman Uludağ, “Halvetiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/394; Ceyhan, “Halvetiyye”, 702-703.

okuması gereken virdler, zikirler ve dualar mevcuttur. Tüm Halvetî kollarında Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin *Virdü's-Settâr*'ının okunması adet haline gelmiştir.¹⁸⁴

Halvetiyye'de açık ve sesli zikir manasına gelen *zîkr-i cehrî* usûlü benimsenmiştir. Bu usûl vesilesiyle tekkelerde icrâ edilen mûsîkî ayinleri nitelikli hale gelmiş, Türk tasavvuf mûsîkîsinin teşekkül etmesine ve en nihayetinde bu kültürün halk tabanına yayılmasına imkân tanımıştır.¹⁸⁵ Halvetî zikir ayinlerine has en temel hususiyetlerden birisi de dairesel yürüyüşle dönmek manasına gelen *devrânî* usûlüdür. Buna göre el ele tutuşarak, kol kola girerek veya elini yanındakinin beline ya da omzuna koymak suretiyle oluşturulan halka sol tarafa doğru adım atarak döndürülmektedir. Mûsîkî ve ritmin oldukça yoğun olduğu devrânın başarılı bir şekilde ilerleyebilmesi için her Halvetî şeyhinin azamî ölçüde mûsîkî ilmine vakıf olması gerekmektedir.¹⁸⁶

Halvetiyye'nin birçok kolu bilhassa Ahmediyye kolundan zuhur eden Niyâzî Mısrî'nin önderi olduğu Mısriyye şubesi Muhyiddîn İbn-u'l-Arâbî'nin ortaya koymuş olduğu vahdet-i vücûd nazariyesinden son derece etkilenmiştir.¹⁸⁷

2.2. Tekke Levhalarına Konu Olmuş Halveti Meşâyih

2.2.1. Sirâcüddîn Ömer el-Halvetî (öl. 800/1397 ?)

Ömer el-Halvetî Hazar denizinin güneybatısında bulunan Geylân bölgesindeki Lâhîcân'da doğmuştur. Lâhîcân'da tahsilini tamamladıktan sonra Harizm'e giderek İbrahîm Zâhid-i Geylânî'nin (öl. 705/1305) iki halifesinden biri¹⁸⁸ olarak irşâd hizmetlerine devam eden, aynı zamanda çokça halvete girmesinden dolayı ilk kez

¹⁸⁴ Ceyhan, "Halvetiyye", 704.

¹⁸⁵ Ceyhan, "Halvetiyye", 704-705.

¹⁸⁶ Ceyhan, "Halvetiyye", 705.

¹⁸⁷ Uludağ, "Halvetiyye", 15/394-395.

¹⁸⁸ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 262.

“*Halvetî*” lakabını alan amcası Kerîmüddîn el-Harizmî’ye (öl. 780/1378) intisap etmiştir.¹⁸⁹

Ömer el-Halvetî sıkça halvete girmekten hoşnut olduğu ve birbirini takiben kırk erbâîn çıkardığı için, diğer görüşe göre de büyükçe bir çınar ağacının kovuğunda halvet çıkardığı için bundan sonra tarikatın ismi de olacak olan *Halvetî* lakabını almıştır.¹⁹⁰ Mürşîdinin vefatından sonra şeyhlik makamına geçerek Herî’de, ardından Tebriz yakınlarındaki Hoy şehrinde irşâd faaliyetlerine devam etmiştir. Herî’ye geri döndükten bir süre sonra Tebriz’e dönen Ömer el-Halvetî burada da bir süre hizmet etmesinin akabinde 800/1398 yılında vefat etmiştir. Her ne kadar Mîr Alî Zaviyesi haziresine defnedildiği kaynaklarda zikredilse de son araştırmalar neticesinde kabrinin Azerbaycan’ın Şamahı şehrinin Avahil köyündeki Pîr Ömer Sultan Ziyâretgâh’ı diye bilinen mekânda medfûn olduğu belirtilmektedir.¹⁹¹

2.2.2. Seyyid Yahyâ Şîrvânî (öl. 870/1466)

Halvetiyye tarikatının ikinci kurucusu olarak bilinen Pîr-i Sânî Seyyid Yahyâ Şîrvânî 14. yüzyılın sonlarında Şirvanşahlar’ın başkenti Şamahı’da doğmuştur. Hayatının önemli bir kısmını Bakü’de geçirdiği için *Şîrvânî* mahlası yanında *Bakûvî* diye de anılmaktadır. Çocukluk ve gençlik yıllarını Şamahı’da geçiren Yahyâ Şîrvânî Şemseddîn Ahsîkesî, Kutbüddîn es-Serabî ve Mevlânâ Tâceddîn gibi kıymetli alimlerin rahle-i tedrisinde tahsilini tamamladı. Gördüğü bir rüya üzerine Şamahı’da irşâd faaliyetleri gösteren Halvetî şeyhi Sadreddîn-i Hiyâvî’ye intisâp etti. Sadreddîn-i Hiyâvî’nin vefatından sonra Şeyh’in Yahyâ Şîrvânî’nin halife olmasını vasiyet ettiği halde müritler,

¹⁸⁹ Ceyhan, “Halvetiyye”, 696; Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 228.

¹⁹⁰ Mustafa Aşkar, “Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye’nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (1999), 541.

¹⁹¹ Mehmet Serhan Tayşi, “Ömer el-Halvetî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/65; Ceyhan, “Halvetiyye”, 696.

Şîrvânî'nin genç olmasını öne sürerek Sadreddîn-i Hiyâvî'nin damadı olan Pîrzâde'nin etrafında toplandılar. Bütün bu olayların akabinde şehirden ayrılan Yahyâ Şîrvânî, Şîrvanşahlar devletinin başındaki Halîlullâh Han'ın teşvik ve davetiyle devletin yeni merkezi olan Bakü'ye gelmiş ve orada inşa edilen Keykubad Mescidi kendisine tahsil edilmiştir. Böylelikle bu mescit, Halvetiyye tarikatının yayılmasında öncü olma niteliği taşımıştır. Bakü'de kırk yıldan fazla şeyhlik yapan Yahyâ Şîrvânî 1466'da vefat etmiştir. Kabri Keykubad Mescidi'nin kible tarafında bulunan sekizgen planlı türbe içerisinde yer almaktadır.¹⁹²

2.2.3. Cemâleddîn İshâk Karamânî (öl. 933/1527)

Cemâleddîn İshâk Karamânî, Osmanlı ilk dönem alimlerinden Cemâleddîn Aksarâyî'ye nispeti dolayısıyla *Cemâlî* ya da *Cemâlîzâdeler* diye maruf bir aileye mensup olup Cemâl Halîfe diye şöhret olmuştur.¹⁹³ Aksaray'da Cemâleddîn Aksarâyî medresesinde, ardından Konya'da ilmi tahsilini sürdürdü. Buhara'da Muhammed Kerrânî'nin ilim halkasına katıldı. Bir süre sonra İstanbul'a gelerek Kadızâde Mevlâ Kâsım'dan ders aldı ve Muslihuddîn Kastallânî'ye danışmend oldu. Cemâleddîn İshâk Karamânî'nin Ahmed Karahisârî'nin mürşidi olduğu ve Şeyh Hamdullâh'tan bizzat yazı temeşşuk ettiği nakledilmektedir.¹⁹⁴ Hacdân döndüğü sırada hocası ve aynı zamanda İstanbul kadısı olan Kastallânî ile arasında geçen bir olay Karamânî'yi tasavvuf yoluna girmeye sevk etti. Bu olay akabinde Konya'ya giderek Pîr-i Sâni Yahyâ Şîrvânî'nin halifesi olan Habîb Karamânî'ye intisâp etti. Burada tamamladığı seyr-u sülûk ve

¹⁹² Seyyid Yahyâ Şîrvânî için bk. Mehmet Rıhtım, "Halvetiliğin Pîr-i Sâni Seyyid Yahyâ eş-Şîrvânî el-Baküvî", *Uluslararası Seyyid Yahyâ Şîrvânî ve Halvetilik Sempozyumu*, (2013), 193-210.

¹⁹³ Reşat Öngören, "Karamânî, Cemâleddîn İshâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/448.

¹⁹⁴ Bir hattat olarak Cemâleddîn İshâk Karamânî için bk. Süleymân Sâdeddîn Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, haz. Mustafa Koç (İstanbul: Klasik, 2014), 105.

tasavvufî terbiye neticesinde İstanbul'a giderek Zeyrek'te kendisine yaptırılan Cemâlî Halvetî bir diğer adıyla Pîrî Paşa zaviyesine yerleşerek Halvetiyye'nin Anadolu'ya intişarı noktasında irşâd faaliyetlerini yürüttü. 1527'de burada vefat ederek Söğüt'deki tekkesinin yakınına defnedildi.¹⁹⁵

2.2.4. Yûsuf Sünbül Sinân (öl. 936/1529)

Halvetiyye tarikatının Sünbülüyye şubesinin kurucusu olan Yûsuf b. Alî b. Kaya Bey'in lakabı Zeyneddîn olup Sünbül Sinân ismiyle şöhret buldu.¹⁹⁶ Merzifon doğumludur. Eğitiminin ilk zamanlarını memleketinde tamamladıktan sonra İstanbul'a giderek medrese tahsiline başladı. Sünbül Sinân, devrin alimlerinden Efdalzâde'nin talebesi ardından mülâzımı oldu.¹⁹⁷ Medresede okuduğu sırada tasavvuf yolu konusunda menfî tutumları olan Sünbül Sinân, arkadaşının vasıtasıyla Halvetiyye tarikatının Cemâliyye kolunun şeyhi Cemâl-i Halvetî'ye intisâp ederek tasavvuf yoluna girdi. Bir hücrede yaklaşık olarak üç yıl süren seyr-u sülûk ve riyâzet döneminin sonunda icâzet alarak irşâd faaliyetlerini yürütmek üzere Mısır'a gönderildi. Cemâl-i Halvetî Koca Mustafa Paşa Dergahı'nda irşâd faaliyetlerini sürdürdüğü sırada hacca gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı ve Sünbül Sinân'a da hacca gelmesi hususunda haber yolladı. Hac yolunda vefat eden Cemâl-i Halvetî Sünbül Sinân ile buluşamadı. Şeyhinin vasiyeti gereği hac dönüşü kızı Safiye Hatun'la evlenen Sünbül Sinân Koca Mustafa Paşa Dergahı'nın başına geçerek postnişin oldu.¹⁹⁸ Ayasofya ve Fâtih Camii'lerinde vaaz veren Sünbül Sinân vaaz sonrası dervişleriyle birlikte Halvetî devrânı icra etti. Osmanlının bazı

¹⁹⁵ Öngören, "Karamânî, Cemâleddin İshak", 24/448-449.

¹⁹⁶ Tahsin Yazıcı, "Fetih'ten Sonra İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri: Çelebi Muhammed Cemâleddîn, Sünbül Sinân ve Merkez Efendi", *İstanbul Enstitüsü Dergisi* 2 (1956), 98.

¹⁹⁷ Hür Mahmut Yücer, "Sünbül Sinan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/135.

¹⁹⁸ Yücer, "Sünbül Sinan", 38/135-136.

alimleri tarafında devrân uygulaması problemlî görüldü ve Sünbül Sinân ile İstanbul Kadısı Sarıgörez Nûreddîn Efendî arasında şiddetli münazaralar cerayan etti. II. Bayezid, Yavuz Sultân Selîm ve Kanûnî Sultân Süleyman devirlerine şahitlik eden Yûsuf Sünbül Sinân 1529'de vefat etti. Cenaze namazı Fâtih Camii'nde Şeyhülislâm Kemalpaşazâde tarafından kıldırılarak Koca Mustafa Paşa Camii'nde bulunan hankâhın haremine defnedildi.¹⁹⁹

2.2.5. İbrâhîm Gülşenî (öl. 940/1534)

Halvetiyye tarikatının Gülşeniyye kolunun nispet edildiği İbrâhîm Gülşenî'nin doğum yeri hakkında iki rivâyet mevcuttur. İlk rivâyet Âmid'de (Diyarbakır) doğduğu yönündedir. Diğer rivâyet ise Azerbaycan'ın Berdea şehrinde doğduğunu ileri sürmektedir.²⁰⁰ Ancak babasının nispetinin Âmidî olması ve türbesinin Diyarbakır'da olması ilk rivâyeti çok daha güçlü kılmaktadır.²⁰¹

Babası Muhammed Âmidî'nin fıkıh, kelim ve mantık ilimlerinde telifler verdiği, dedesi İbrâhîm'in fıkıhla ilgili "*Tekkü'l-Muglak*" adlı eser başta olmak üzere tasavvufa dair birçok telif yaptığı ve amcası Seydî Alî'nin yüzlerce müridi olan bir şeyh olduğunun bilinmesi gerçeğinden hareketle İbrâhîm Gülşenî'nin son derece ehl-i ilim ve entelektüel bir ortamda büyüyüp yetiştiğini söylememiz mümkündür. Tebriz'de Uzun Hasan ile tanışan İbrâhîm Gülşenî'ye Uzun Hasan tarafından "Tarhan" unvanı verildi. Daha sonra Hüseyin Baykara yapılacak olan barış antlaşmasında hazır bulunmak üzere Herat'a gönderildi ve bu sırada meşhur mutasavvıf Abdurrahmân-ı Câmî ile tanıştı. Uzun

¹⁹⁹ Yücer, "Sünbül Sinan", 38/136; Yazıcı, "Fetih'ten Sonra İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri: Çelebi Muhammed Cemâleddîn, Sünbül Sinân ve Merkez Efendî", 103.

²⁰⁰ Himmet Konur, *İbrâhîm Gülşenî (Hayatı, Eserleri, Görüşleri)* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998), 102.

²⁰¹ Nihat Azamat, "İbrâhîm Gülşenî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/301.

Hasan'ın tevessülüyle Yahya Şîrvânî'nin müridlerinden olan Dede Ömer Rûşenî'yi Tebriz'e davet etmek üzere Karabağ'a gönderildi. Karabağ'a ulaştığı zaman kendisinden ziyadesiyle etkilenen İbrâhîm Gülşenî, Dede Ömer Rûşenî'ye intisâb ederek seyr-u sülûkunu devam ettirdi. Dede Ömer Rûşenî vefatından birkaç gün önce İbrâhîm Gülşenî'yi halife ilan etti. Akkoyunlu hükümdarı Sultân Yakûb, Memlûk Sultânı Kansu Gavrî, Mısır'ın fethiyle birlikte kendisiyle tanışan Osmanlı Sultânı Yavuz Sultân Selîm'in ardından oğlu Kânûnî Sultân Süleymân'ın teşvik ve himayelerini gördü. Sultân Süleymân'ın İstanbul'da kalması konusunda ısrarcı olmasına rağmen yaşlılığını öne sürerek bu teklifi reddeden İbrâhîm Gülşenî, halife olarak Hasan Zarîfî'yi bırakarak Mısır'a dönmüş, yaklaşık beş yıl sonra 23 Nisan 1532'de vefat etmiştir.²⁰²

2.2.6. Merkez Efendî (öl. 956/1552)

Sünbül Efendî'nin müridi olan Merkez Muslihuddîn'in asıl adı Mûsâ'dır. Doğum yeri hakkında kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Zayıf rivâyete göre Germiyân iline bağlı Uşak'ta doğduğu belirtilirken, daha sağlam olan kaynakta ise Germiyân iline bağlı olan Kütahya'nın Sarı Mahmudlu köyünde doğduğu zikredilmiştir. Tasavvuf yoluna revan olmadan önce medresede ilim tahsilinde bulunan Merkez Efendî'nin gönlüne tasavvuf aşkı düşmüş, Habîb Karamânî'ye derviş olmak arzusuyla bir rivâyete göre Karaman'a diğer rivâyete göre ise Amasya'ya gitmiştir. Karamânî ise “*Senin şeyhin henüz posta oturmadı*” sözüyle derviş olacağı kişinin kendisi olmadığını izhar etti. Karamânî, Merkez Efendî'ye vaaz icazeti vererek kendisine “Muslihuddîn” demiştir.

İstanbul'a dönen Merkez Efendî bir taraftan tahsilini sürdürürken diğer taraftan Ayasofya'da vaaz vermeye devam etti. İstanbul'da faaliyet gösteren hemen hemen tüm tekkelere ziyaretlerde bulunan Merkez Efendî, ilk zamanlar devrân ve zikir yaptırılan ve vahdet-i vücûd anlayışıyla münasebeti bulunan Sünbül Efendî'nin meclisinden kendisini

²⁰² Azamat, “İbrâhîm Gülşenî”, 21/302-303.

beri tuttuğu, daha sonraları kendisinin keramet ehli bir şahıs olduğuna inanarak biat ettiği kaynaklarda zikredilmektedir. Seyr-u sülûkunu Sünbül Efendî'den tamamlayan Merkez Efendî hilafet alarak İstanbul Halvetî tekkelerinden Koğacı Dede Zâviyesi'nde (Abdüsselâm Tekkesi) irşâd faaliyetlerine başladı. Ardından Kânûnî Sultân Süleymân'ın annesi Hafsa Sultân'ın Manisa'da yaptırmış olduğu zâviyede hizmette bulundu.

Sünbül Efendî'nin vefatından sonra İstanbul'a gelen Merkez Efendî, Koca Mustafa Paşa Dergahının başına geçerek postnişin oldu. Anadolu'da da yapmış olduğu faaliyetlerle birlikte ekseriyetle İstanbul'daki dergahında bulunan Merkez Efendî, Sünbül Efendî'nin adeti olduğu üzere Ayasofya ve Fâtih Camii'lerinde vaaz verme geleneğini devam ettirdi.

Merkez Efendî'nin, ömrü boyunca namazlarını cemaatle kıldığı; “ehl-i tertîb” olduğu rivâyet edilmektedir. Zâhidane ve bereketli bir ömür süren Merkez Efendî 1552 yılında İstanbul'da vefat etti. Cenaze namazı devrin şeyhü'l-islâm makamında bulunan Ebüssuûd Efendî tarafından Fâtih Camii'nde kıldırılarak Mevlânâkapı dışında bulunan kendi adındaki dergâhın yanına defnedilmiştir.²⁰³

2.2.7. Şa'bân-ı Velî (öl. 976/1569)

Kastamonu'nun Taşköprü ilçesinde doğan Şa'bân-ı Velî anne ve babasını küçük yaşta kaybetti. Zâhirî ilimlerdeki ilk tahsiline memleketi Kastamonu'da başladı, akabinde İstanbul'a giderek devam ettirdi.

İlim tahsili sırasında gönlüne tasavvuf aşkı düşerek kendisine bir mürşîd-i kâmil arama yoluna girdi. Gördüğü bir rüyada “*Vatan-ı aslînize gidiniz!*” tavsiyesine uyarak 1519 yılında beraberinde bulunan birkaç arkadaşıyla birlikte Kastamonu'ya doğru yola

²⁰³ Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Süfîler, Devlet ve Ulemâ (16. Yüzyıl)* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2000), 60-77.

çıkılmıştır. Yolda Bolu’da irşâd faaliyetlerinde bulunan Halvetiyye’nin Cemâliyye kolunun şeyhi Cemâl-i Halvetî’nin halîfelerinden Hayreddîn-i Tokâdî ile tanışarak ona intisâp etti. Hayreddîn Efendî’nin yanında 12 sene hizmet etmek suretiyle seyr-u sülûkunu tamamlayarak halifesi olarak Kastamonu’ya dönüş yaptı.

Kastamonu’daki ilk zamanlarında Halvetî şeyhi Seyyid Sünnetî Efendî’nin zaviye olarak kullanmak üzere yaptırmış olduğu mescide yerleşti. Bir süre sonra zaviyenin yakınında bulunan Cemâl Ağa Camii’nde inzivâyâ çekildi. Belli olaylardan sonra şehir merkezine yakın bir konumda bulunan ve ilerleyen zamanlarda Şâbâniyye’nin dergâhı olacak olan Eyüp Halîfe tarafından bağışlanan eve taşındı ve kendisinden sonra gelecek halîfelerinin de burada oturmasını sağlamak amacıyla bir vakıfnâme tertip ettirdi. Kastamonu’daki bu dergâhında uzun yıllar irşâd faaliyetlerinde bulunan Şa'bân-ı Velî 4 Mayıs 1569’da vefat ederek dergâhının bahçesine defnedildi.²⁰⁴

2.2.8. Hüsâmeddîn Uşşâkî (öl. 1001/1593)

1475 yılında Buhara’da doğdu. İslâmî ilimlerle olan ilk temasları ticaretle uğraşan babası aracılığıyla oldu. Gördüğü bir rüya üzerine tasavvuf yoluna meyletti. Uşak’ta meskûn olan Halvetî şeyhlerinden Emîr Ahmed-i Semerkandî’ye intisâp etti.

Şehzâde Murad (III. Murad) Manisa valisi iken kendisine tahta çıkması için dua etmesini rica eden bir mektup gönderdi. Daha mektup açılmadan “*Şehzade İstanbul’a doğru yola çıksın, şu vakit Osmanlı tahtına oturacaktır*” sözleri ile keramet gösteren Hüsâmeddîn Uşşâkî, bizzat Sultan Murad tarafından tahta çıkmasının akabinde İstanbul’a davet edildi.

²⁰⁴ Mustafa Tatcı - Cemal Kurnaz, “Şâbân-ı Velî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/208-210; Öngören, *Osmanlılar’da Tasavvuf*, 79-89.

İstanbul’da halk tarafından çok ciddi teveccüh gören Hüsâmeddîn Uşşâkî Uşak’a geri dönmek istedi ancak bu talep padişah tarafından reddedilerek kendisine Kasımpaşa’da oturması ve irşâd faaliyetlerinde bulunması amacıyla daha sonra Uşşakîyye tarikatının da âsitânesi olacak olan bir tekke inşa ettirildi. Ömrünün sonuna kadar burada yaşayan Hüsâmeddîn Uşşâkî 1593 yılında hac yolculuğundan geri dönerken Konya’da vefat etti. Cenazesi İstanbul’a nakledilerek tekkesinin yanına defnedildi.

Hüsâmeddîn Uşşâkî’nin, “*Kendi pîrinden alıp irşâdı pes / Hem dahi Ümmî Sinan etmiş nefes*” beyitinden yola çıkarak Sinâniyye’nin kurucusu olan İbrâhîm Ümmî Sinân’dan icazet aldığı belirtilmektedir.²⁰⁵

2.2.9. Ramazân Mahfî (öl. 1025/1616)

1542 yılında Afyon’un Sandıklı ilçesinde doğan Ramazân Efendî ilk tahsilini burada tamamladı. Kâsım Lârendevî’nin halifesi Muhyiddîn Hisârî’den hilafet aldıktan sonra İstanbul’a giderek Bezistânî Hüsrev Çelebî’nin Mimar Sinân’a yaptırmış olduğu Kocamustafapaşa’da bulunan Bezirgân Tekkesi’nde irşâd faaliyetlerinde bulunmaya başladı. Kendi adıyla anılan bu dergâhta 30 yıl hizmet ettikten sonra vefat etti ve tekkesinin yanına defnedildi.

Rüya tabiri konusunda oldukça mahir olduğu kaydedilen Ramazân Efendî “*Asrın İbn Sîrîn’i*” olarak vasıflandırıldı. Vaktinin çoğunluğunu oruç, inzivâ ve halvetle geçirdiğinden dolayı “*Mahfî*” unvanıyla tanındı. Yusuf Sünbül Sinân’ın o zamanlar da henüz bahçe halinde bulunan Ramazân Efendî Tekkesi’nin önünden geçerken “*Buradan*

²⁰⁵ Mehmet Akkuş, “Hüsâmeddîn Uşşâkî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/515.

tevhîd kokusu geliyor” diyerek Ramazân Efendî’nin geleceğine işaret ettiği rivâyet edilir.²⁰⁶

2.2.10. Azîz Mahmûd Hüdâyî (1038/1628)

Bayrâmiyye tarikatının bir alt kolu olan Celvetiyye’nin teşekkül sürecindeki en önemli aktör olan Azîz Mahmûd Hüdâyî’yi, Celvetiyye’nin Halvetiyye ile olan kuvvetli bağlantısı sebebiyle tezimize dahil etmeyi uygun gördük.

Zira Azîz Mahmûd Hüdâyî’nin mürşîd-i kâmilî olan Üftâde’nin Yûsuf Sünbül Sinân’a, Hüdâyî’nin de Nûreddînzâde ile Kerîmüddîn Halvetî gibi Halvetî meşâyihine mensubiyetlerinin olması Celvetiyye ile Halvetiyye’nin temaslarını ortaya koymaktadır. Bu temasın kuvvetini Azîz Mahmûd Hüdâyî: *“Bizim tarikimiz hem Halvetî hem Celvetî’dir”* sözüyle ifade etmiştir.²⁰⁷

Azîz Mahmûd Hüdâyî 1541 yılında Şereflikoçhisar’da doğdu. İlk tahsiline Sivrihisar’da başladı. Ardından İstanbul’a gitti ve medrese tahsilini Ayasofya Medresesi’nde tamamlayarak hocası Nâzırzâde Ramazan Efendî’nin muîdi oldu. Ramazan Efendî Selîmiye Medresesi’ndeki müderrisliği ile Mısır ve Şam’a kadı olarak vazifelendirildiği süreçlerde Hüdâyî’yi yanında tuttu. Hocasıyla birlikte Mısır’da bulunduğu yıllarda Halvetiyye tarikatının Demirtaşıyye kolundan olan Kerîmüddîn el-Halvetî’den *“usûl-i esmâ”* terbiyesi gördü. Mısır’dan döndüğünde Bursa Ferhâdiye Medresesi’ne müderris, Câmi-i Atîk Mahkemesi’ne ise nâib olarak tayin edildi.

Hocası Nâzırzâde’nin ölümü sonrası çok üzülen Hüdâyî tüm resmi vazifelerinden istifâ ederek daha önce sohbetine katıldığı Muhyiddîn Üftâde’ye intisâp ederek seyr-u

²⁰⁶ Mehmet Cemal Öztürk, “Ramazan Efendi, Mahfî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/437.

²⁰⁷ Hasan Kâmil Yılmaz, “Celvetiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/273.

sülûkunu tamamladı. Sivrihisar, Trakya ve Balkanlar'da kısa sürelerle hizmette bulunduktan sonra tekrar İstanbul'a dönen Hüdâyî, Şeyhülislâm Hoca Sâdeddîn Efendî'nin tevessülüyle Ayasofya Camii Tekkesi'nde 8 yıl şeyhlik makamını temsil etti.

1589 yılında Üsküdar'da bulunan Hüdâyî Dergâhı'nın yerini satın alarak dergâhını inşa ettirdi. Üsküdar Bulgurlu'da bir hamam ve çilehâne yaptırdı. Sultan I. Ahmed tarafından Mimar Sedefkâr Mehmed Ağa'ya inşa ettirilen Sultân Ahmed Camii'nin açılışında ilk hutbeyi Azîz Mahmûd Hüdâyî okudu. 1628 yılında vefat ederek tekkesinin yanına defnedildi.

Azîz Mahmûd Hüdâyî halk ve devlet erkânından görmüş olduğu teveccühün kudreti hasebiyle çok mühim bir şahsiyettir. Evliyâ Çelebî, 7 padişahın Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin elini öptüğünü ve 170.000 mürîde el verdiğini rivâyet etmiştir.²⁰⁸

2.2.11. Abdülahad Nûrî (öl. 1061/1651)

1604 yılında Sivas'ta doğan Abdülahad Nûrî oldukça entelektüel bir nesepten gelmektedir. Zira Şemseddîn Sivâsî'nin biraderi olan Sivas Müftüsü Ebü'l-Berekât İsmâîl Efendî'nin oğlu olan Kadı Muslihuddîn Mustafâ Safâyî Efendî, Abdülahad Nûrî'nin babası; Şemseddîn Sivâsî'nin büyük biraderi Muharrem Efendî'nin kızı olan Safâ Hâtun ise annesidir.

Babasını kaybedince dayısı Abdülmecîd Sivâsî onu himayesine aldı. Ardından devrin padişahı III. Mehmed kendisini pâyihta davet edince yeğeni Abdülahad Nûrî'yi de beraberinde götürerek İstanbul'a gitti. Abdülahad Nûrî bir taraftan medrese tahsiline devam ederken diğer taraftan dayısının yanında seyr-u sülûkunu tamamladı. Dayısı tarafından irşâd faaliyetlerinde bulunması amacıyla Midilli'ye gönderildi. Midilli'de

²⁰⁸ Hasan Kâmil Yılmaz, "Aziz Mahmud Hüdâyî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/338-340.

vazifesini ifa ettiği sırada Şeyhülislâm Esad Efendî tarafından İstanbul’da bulunan Mehmed Ağa Tekkesi şeyhliğine tayin edildi. 1651 yılında İstanbul’da vefat ederek Eyüp Nişancı’da bulunan Abdülmecîd Sivâsî Türbesi’nin yanına defnedildi.²⁰⁹

2.2.12. Niyâzî Mısırî (öl. 1105/1694)

Niyâzî Mısırî, Halvetiyye tarikatının dört ana kolundan biri olan Ahmediyye’nin Mısıriyye şubesinin şeyhi olarak kabul edilmektedir. Asıl adı Mehmed olan Niyâzî Mısırî, Malatya’nın Aspozi kasabasında doğdu. Mısır’da kalması münasebetiyle kendisine “Mısırî” mahlası nispet edildi. Niyâzî mahlasıyla da birlikte Niyâzî Mısırî olarak meşhur oldu.

İlk dönemlerinde medrese tahsili gördüğü sıralarda tasavvufa ve mutasavvıflara mesafeli olan Mısırî, zaman içerisinde fikrini değiştirerek bir Halvetî şeyhine intisâp etti. Şeyhinin Malatya’dan ayrılması üzerine ilim tahsili için Diyarbakır ve Mardin’e giderek bölgenin ulemasından kelâm ve mantık ilimlerini okudu. Ardından ilim tahsilini sürdürmek üzere Mısır’a giderek Kahire Ezher medreselerinde ilim tahsilini devam ettirdi. Kahire’de intisâp ettiği ve oldukça istifadesini gördüğü bir Kâdirî şeyhinin kendisine, zâhirî ilimlerden topyekûn vazgeçmedikçe hakiki tasavvuf yoluna vasıl olamayacağını söylemesiyle birlikte tasavvuf ve zâhirî ilimler arasında ikileme girdi. Rüyasında Abdulkâdir Geylânî’yi görerek kendisine tasavvuf yolunun ancak bir şeyh vasıtasıyla açılacağı ancak aradığı mürşîd-i kâmilin başka şehirde olduğunun tevdi edilmesi akabinde şeyhinin rızasını alarak Kâhire’yi terketti.

Birçok şehir gezdikten sonra İstanbul’a gelerek Sokullu Mehmed Paşa Medresesi’nin bir hücreinde halvete girdi. Çok zaman geçmeden İstanbul’dan ayrılan Mısırî Uşak’a gelerek Ümmî Sinân’a intisâp etti. Ardından Ümmî Sinan’la Elmalı’ya

²⁰⁹ Abdullah Uçman, “Abdülahad Nûri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/178-179.

giderek orada kendisine dokuz yıl hizmet etti. Halife tayin edilmesiyle birlikte Uşak ve Kütahya bölgelerinde irşâd faaliyetlerinde bulundu.

Kadıẓâdeliler hareketi neticesinde bulunduğu mevkiden ayrılarak Bursa'ya yerleşen Mısırî, takipçilerinin de artmasıyla birlikte bir dergâh inşa ettirdi. Edirne'de bulunduğu bir sırada Eskicami'de yapmış olduğu vaazda, devlet adamlarına yöneltilmiş olduğu eleştiriler neticesinde Rodos'a sürgün edilerek bir hücreye hapsedildi. Bir buçuk yıl mahkûmiyet hayatından sonra Bursa'ya döndü. Bu sefer de cezbe esnasında şeriata muhalif bazı sözler söylemesi gerekçesiyle Bursa Kadısı Ak Mehmed Efendi'nin şikayetiyle Limni Adası'na sürgün edilerek on beş yıl mahkûmiyet sürdü. Sürgün sonrası padişahın fermanıyla Bursa'ya tekrar geri döndü.

Padişah Avusturya seferine çıkacağı esnada iki yüz müridiyle birlikte sefere katılmak isteyen Mısırî'nin talebi reddedilerek kendisine Bursa'da kalıp hayır dua etmesi söylendi. Bu talebi bir mektupla reddeden Mısırî Tekirdağ'a kadar geldi. Sadrazam Bozoklu Mustafa Paşa, Mısırî'nin müridleriyle birlikte Edirne'ye kadar gelmesinin halk üzerinde büyük bir fitneye sebebiyet vereceğini söylemesinin akabinde yeniden Limni Adası'na sürgün edilerek ertesi yıl burada vefat etti.²¹⁰

2.2.13. Mehmed Nasûhî (öl. 1130/1718)

Üsküdar'da doğan Mehmed Efendî, babası Nasûh Bey'e nispet edilerek Mehmed Nasûhî olarak tanındı. Çocukluk yıllarında Üsküdar Kefçe Dede mahallesinde ilim tahsiline başladı. Gençlik yıllarında ilim tahsili sırasında tasavvuf merakını celbetti ve Üsküdar Vâlîde-i Atîk Camii yakınlarındaki tekkesinde irşâd faaliyetlerinde bulunan Şâbâniyye'nin Karabaşıyye kolunun şeyhi Karabaş Velî'ye intisâp ederek seyr-u sülûkunu tamamladı. Karabaş Velî'nin emriyle Mudurnu'ya giderek Sunullâh Efendî

²¹⁰ Mustafa Aşkar, "Niyâzî-i Mısırî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/166-169.

Zâviyesi'nde irşâd faaliyetlerinde bulunmaya başladı. Şeyhi Karabaş Velî'nin Limni Adası'nda sürgünde olduğu yıllardaki ziyaretini esnasında orada bulunan Niyâzî Mısırî ile görüşme fırsatında bulundu.

Şeyhinin de izniyle Mudurnu'daki yerine halifesi Abdullâh Rüşdî Efendî'yi bırakan Mehmed Nasûhî İstanbul'a dönüş yaptı. Karabaş Velî kendisine halifelik vererek hac yoluna vâsıl oldu ve Kahire'de vefat etti. Bu sırada Çakırcı Hasan Paşa ve Süleyman Paşa Camii'lerinde irşâd faaliyetlerinde bulunan Mehmed Nasûhî, kendisi ve müridânı için Doğancılar'da bir tekke inşa ettirdi. 14 Ağustos 1718 yılında vefat eden Mehmed Nasûhî tekkesinin haziresine defnedildi.

İbadetlerindeki hassasiyetle birlikte halvet ve itikâfa oldukça önem veren Mehmed Nasûhî'nin, şüphe gördüğü çoğu mübahı, harama düşme korkusuyla terk ettiği rivâyetlerde belirtilmiştir. Gül yetiştirmeye olan merakı hasebiyle de yetiştirdiği güller "*Nasûhî gülü*" olarak adlandırılmıştır.²¹¹

2.2.14. Nûreddîn Cerrâhî (öl. 1133/1721)

Halvetiyye tarikatından Ramazaniyye'nin Cerrâhiyye kolunun kurucusu olan Nûreddîn Cerrâhî, İstanbul Cerrahpaşa'da doğdu. İlk tahsiline Cerrahpaşa Sıbyan Mektebi'nde başlayan Nûreddîn Cerrâhî'nin babası o dönemde sarayda mîrâhurluk vazifesinde bulunan Abdullah Ağa'dır. Süleymâniye medreselerinde eğitim gördüğü sırada ilerleyen dönemlerde Şeyhülislâm makamını temsil edecek olan Yenişehirli Abdullâh Efendî'nin rahle-i tedrisinden geçti. Aynı dönemde yaşamış olan Şair Nâbî'den istifade etti.

²¹¹ Kerim Kara, "Mehmed Nasûhî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/500-502.

Üsküdar Toygartepe’de bulunan Selâmi Efendî Tekke’sinin postnişini Köstendilli Alî Alâeddîn Efendî’nin ayinine katılan Nûreddîn Cerrâhî kendisinden oldukça etkilenererek intisâp etti. Yedi yıl boyunca Selâmi Efendî Tekkesi’ne devam ederek seyr-u sülûkunu tamamlayan Nûreddîn Efendî 1703 yılında halîfe olarak tayin edildi. Sultan III. Ahmed’in görmüş olduğu bir rüya üzerine Canfedâ Hatun Camii yakınlarında bulunan bir konağın arsasına Nûreddîn Cerrâhî adına bir tekke inşa ettirildi. Bu tekkede on sekiz yıl irşâd faaliyetlerinde bulunan Nûreddîn Cerrâhî 1 Ekim 1721 tarihinde vefat ederek Şeyhülislâm Molla Mehmed Efendî’nin Fatih Camii’nde kıldırılmış olduğu cenaze namazı akabinde tekkesine defnedildi.²¹²

2.2.15. Köstendilli Alî Alâeddîn (öl. 1143/1730)

Köstendil müftüsü olarak bilinen Alî Alâeddîn Efendî, 1643 senesinde Bulgaristan’ın Köstendil şehrinde doğdu. Memleketinde tahsilini tamamlamasının ardından Lofça’ya giderek Halvetî-Ramazaniyye şeyhi Lofçavî Alî Fâzıl’a intisâp ederek seyr-u sülûkunu tamamladı.

Almış olduğu hilâfetin ardından Köstendil’de tekkesini kurarak irşâd faaliyetlerini yürüttü. Belli bir süre sonra şeyhinin talimatıyla İstanbul’a giderek Sünbülüyye’ye ait olan Hacı Evhad Tekkesi’nin postnişini oldu. Celvetî şeyhi Mehmed b. Sunullâh’ın vefatının ardından Sultân III. Ahmed’in fermanıyla Üsküdar Selamsız’da bulunan Selâmî Alî Efendî dergahına vakıf mütevellisi ve postnişin olarak tayin olundu.

Medine’de şeyhülharemlîk vazifesini ifa eden Hacı Beşîr Ağa, Köstendilli Alî Alâeddîn Efendî’nin haftada bir iki kez Medîne’ye tayy-i mekân ederek Rasûlullâh’ın

²¹² Mehmet Cemal Öztürk, “Nûreddîn Cerrâhî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/252-253.

kabrinin muvacehe penceresine (s.a.v) geldiğini III. Ahmed'e intikal ettirince, Köstendilli Alî Alâeddîn Efendî bilfiil Sultân tarafından İstanbul'a davet edildi.

İstanbul'a geldiğinde Sultân'ın emri üzerine Üsküdar Selâmî Alî Efendî dergahının meşihatına tayin edildi. 1730 yılında vefat ederek Üsküdar Azîz Mahmûd Hüdâyî dergahında kaldırılan cenazesinin akabinde Selâmî Alî Efendî dergahının bahçesine defnedildi.²¹³

2.2.16. Sezâî Gülşenî (öl. 1151/1738)

Sezâî Gülşenî, 1669 yılında Mora yarımadasının liman şehirlerinden birisi olan Gördüs'te doğdu. 1687 yılında Venediklilerin Mora'yı işgaliyle birlikte İstanbul'a, oradan da Edirne'ye geçerek mukabele kaleminde çalışmaya başladı. İstanbul'a yapmış olduğu bir seyahat esnasında tanıştığı bir Halvetî şeyhi vesilesiyle tasavvufa karşı müspet duygular beslemeye başladı. Beslediği bu duygular neticesinde Edirne'de Şeyh Âşık Mûsâ dergahının postnişini Halvetî-Gülşenî şeyhi Mehmed Sırrî Efendî'ye intisap ederek iki yıl hizmetinde bulundu. Şeyhinin vefat etmesi üzerine seyr-u sülûkunu La'î Mehmed Fenâî Efendî'den tamamlayarak hilafetini aldı. Belli bir süre Gülşenî Velî Dede zaviyesinde, ardından şeyhi Fenâî Efendî'nin vefatıyla birlikte Âşık Mûsâ dergahında irşâd faaliyetlerini devam ettirdi. Mısır'a giderek Gülşenî şeyhi İbrâhîm Çelebî'den icazet aldı. 29 Aralık 1738'de Edirne'de vefat eden Sezâî Gülşenî dergâhının haziresine defnedildi.²¹⁴

²¹³ Semih Ceyhan, "Köstendilli Alâeddin Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), EK-2/83-85.

²¹⁴ Himmet Konur, "Sezâî-yi Gülşenî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/79-81.

2.2.17. Cemâleddîn Uşşâkî (öl. 1164/1751)

Künyesi Ebû Nizâmeddîn olan Cemâleddîn Efendî Edirne’de doğdu. Uşşâkî şeyhlerinden olan Mehmed Hamdî Efendî’ye intisâp etti. Şeyhi vefat ettikten sonra Sezâî Gülşenî’nin meclislerine katılmaya başladı. Sezâî Gülşenî’nin de vefatının ardından Edirne’de dört yıl kadar irşâd faaliyetlerinde bulunduktan sonra manevî bir işaret üzerine İstanbul’a giderek Hırâmî Ahmed Paşa’nın kurmuş olduğu Eğrikapı Savaklar’da bulunan zaviyede vefatına kadar şeyhlik makamını temsil etti. 1738 yılında vefat eden Cemâleddîn Uşşâkî tekkesinin haziresine defnedildi.²¹⁵

2.2.18. Kuşadalı İbrâhîm Efendî (öl. 1262/1846)

Halvetî-Şâbâniyye tarikatının Kuşadaviyye kolunun kuruculuğuna nispet edilen Kuşadalı İbrâhîm, Aydın Kuşadası Çınarlı köyünde doğdu. İlk öğrenimini Aydın’da tamamladıktan sonra tahsil görmek üzere İstanbul Fatih’teki Fevziyye medresesine yerleşti. Medrese tahsilini nihayete erdirdiği yıllarda, sorduğu bir ayeti yorumlaması üzerine hayranlığını gizleyemediği Atpazarî tekkesi şeyhi Beypazarlı Alî Efendî’ye intisâp etti.

1817 yılında Beşikçizâde dergahına şeyhliğine getirilen Beypazarlı Alî Efendî, Kuşadalı İbrâhîm’i halife tayin ederek irşâd faaliyetlerini sürdürmesi üzerine Mısır’a gönderdi. Mısır’da Gülşenî dergahında kalan Kuşadalı, bir rivâyete göre Bektâşîlik hakkındaki menfî görüşleri sebebiyle, gelen şikayetler üzerine Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Alî Paşa tarafından İstanbul’a geri gönderildi.

İstanbul’a döndüğü zaman bir muhibbânı tarafından kendisi için Aksaray Sineklibakkal’da hususen inşa edilen tekkede irşâd faaliyetlerini sürdürmeye devam etti. 1832’de çıkan bir yangında tekkesi yanınca tamir edilmesini istememiş; tekkelerde eski

²¹⁵ Mahmud Erol Kılıç, “Cemâleddin Uşşâkî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/314-315.

feyizlerin artık kalmadığını, seyr-u sülûkların artık evlerde sohbet ortamlarında devam edeceğini söyleyerek irşâd faaliyetlerini evinde sürdürmeye başladı.

1843 yılında hac yoluna vasıl olan Kuşadalı İbrâhîm, dönüş yolunda Şam'da 3 yıl kalarak Dervişîyye Camii yakınlarında ikamet etti ve Şam Valisi Alî Paşa kendisine intisâp etti. Bosnalı Tevfik Paşa ve beraberinde bulunan yüz kadar dervişîyle birlikte ikinci defa hac yoluna düşen Kuşadalı İbrâhîm 1846 tarihinde Mekke'de vefat etti. Mutasavvıf kişiliğiyle birlikte zahirî ilimlerde de üst düzey bir şahsiyet olan Kuşadalı İbrâhîm, Ahmed Cevdet Paşa gibi devrin mühim ulemasından azami takdir görmüştür.²¹⁶

2.2.19. Ahmed Amiş Efendî (öl. 1338/1920)

Ahmed Amiş Efendî bugün Bulgaristan'da bulunan Tırnova şehrinde doğdu. Burada ilk tahsilini gören Ahmed Amiş Efendî sıbyân mektebi muallimliği yaptı. “*Amiş Mektebi*” olarak şöhret kazanan medresesinde İsmâîl Fennî Ertuğrul ile son devrin büyük sülûs-nesih hattatı Hasan Rızâ Efendî gibi önemli isimler eğitim gördü. Kuşadalı İbrâhîm'in Tırnova'ya irşâd faaliyetlerini yürütmesi amacıyla gönderdiği halifesi Ömer Halvetî'ye intisâp ederek tasavvuf terbiyesini kendisinden sürdürdü. Hocasının rızasını almak suretiyle gördüğü bir rüya üzerine İstanbul'a giderek Kuşadalı İbrâhîm'in halifesi Bosnevî Mehmed Tevfik Efendî ile görüştü. Memleketine geri dönen Ahmed Amiş Efendî, Tuna vilayetinin Osmanlı topraklarından çıkmasının akabinde tekrar İstanbul'a giderek önemli isimlerin tasavvuf sohbetlerinde bulundu. Bunun akabinde Fâtih türbedârı Bekir Efendî liyâkatine şahit olduğu Ahmed Amiş Efendî'yi kendisinin yerine, daha sonra da bu isimle anılacağı “*Fâtih türbedârı*” olarak atadı.

Tırnova'da bulunduğu yıllarda Nakşbendî-Hâlidî şeyhi Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî kendisine İstanbul'dan Nakşbendî icâzeti gönderdi. Muhammed Nûru'l-

²¹⁶ Nihat Azamat, “Kuşadalı İbrâhîm Efendî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/468-470.

Arabî kendisine teberrüken icâzet verdi ve Muhammed Nûru'l-Arabî'den sonra zamanın en büyük Melâmîsi olarak anıldı. 9 Mayıs 1920 yılında Şehzadebaşı'nda vefat eden Amiş Efendî Fâtih Camii haziresine defnedildi.

Son devrin en mühim mutasavvıflarından biri olan Ahmed Amiş Efendî'nin müridleri arasına Babanzâde Ahmed Naîm, Ahmed Avni Konuk, İsmâîl Fennî Ertuğrul, Abdülazîz Mecdî Tolun gibi entelektüel simalar girmiştir.²¹⁷

2.2.20. Muzaffer Ozak (öl. 1985)

İstanbul Karagümrük'te göçmen bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Plevne medresesinde müderrislik yapmış alim bir şahsiyet olan babasını küçük yaşlarda kaybetti. Bir amcasını Plevne'de, on bir ağabeyi ve iki dayısını I. Dünya Harbi'nde, en küçük ağabeyini de milli mücadele yıllarında kaybederek çok küçük yaşlarda ailesinin tek erkek bireyi olarak kaldı.

Uşşâkî şeyhi Abdurrahmân Sâmi Saruhânî'den ilk medrese tahsilini gören Muzaffer Ozak, hocasının vefatının ardından İstanbul'daki birçok alimden farklı ilim ve sanat sahalarında eğitimler almaya başladı. Kur'an-ı Kerîm derslerini Fâtih Cami başıamamı Mehmed Râsim Efendî'den, Arapça derslerini Gümülcineli Açıkbaş Mustafa Efendî'den aldı. Ayrıca pek mühim ulemanın rahle-i tedrisinde oturmasıyla birlikte Abdülhakîm Arvâsî ve Şefik Efendi gibi mutasavvıfların sohbetlerine devamla gayret etti. Son devrin kudretli hattatlarından Reîsü'l-hattâtın Hacı Ahmed Kâmil Akdik ve İsmâîl Hakkı Altunbezer'in Güzel Sanatlar Akademisi'nde vermiş oldukları sanat derslerine dinleyici pozisyonunda katıldı.

²¹⁷ Nihat Azamat, "Ahmed Amiş Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/43-44.

Beyazıt Camii'ne müezzin olarak tayin edildiği sıralarda Beyazıt Sahaflar Çarşısı'nda bir dükkan açarak bir yandan da sahaflık yapmaya başladı. Beyazıt Camii'ndeki vazifesinde sonra Vezneciler Camii ve Kapalıçarşı'da imamet vazifelerinde bulundu. “İkinci mürşidim” diye andığı Halvetî-Şâbânî şeyhi Maraşlı Ahmed Tâhir Efendi'ye intisap ederek kendisinden Muhyiddîn-i İbnü'l-Arabî'nin el-*Futûhatu'l-Mekkiyye* ve *Fusûsü'l-Hikem*'ini okudu ve tasavvuf birikiminden istifade etti. Tâhir Efendî'nin vefatının ardından Halvetî-Cerrâhî şeyhi Fahreddîn Efendî'ye intisap ederek 1965 yılında halife ilan edilmesiyle birlikte Karagümrük Nûreddîn Cerrâhî dergahında irşâd faaliyetlerinde bulunmaya başladı. Nevi şahsına münhasır bir zat olan Muzaffer Efendî, cami ve mescitlerin yanında sahaf dükkanında ve muhtelif mekanlarda oluşturduğu muhabbet meclislerinde sosyal hayatın türlü çevresiyle muhatap olarak İslâm'ı anlatma gayreti içerisinde bulundu. Kudüs, Şam ve Bağdat gibi İslâm ülkelerinin yanı sıra Amerika ve Avrupa'nın birçok ülkesinden davetler alarak tasavvuf sohbetleri verdi. Şiir alanında da telifler vererek Yunus Emre tarzında şiirler yazdı ve “*Aşkî*” mahlasını kullandı. 13 Şubat 1985 yılında vefat ederek dergâhın hazire kısmına defnedildi.²¹⁸

2.2.21. Ömer Tuğrul İnançer (öl. 2022)

1946 yılında Bursa'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Fakülte yıllarında mûsikî eğitimi aldı. Mezuniyetinin akabinde çeşitli şirketlerde müşavirlik ve avukatlık yaptıktan sonra 1991 senesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Tarihi Türk Müzik Topluluğu'nda 2011 yılında emekli olana dek sanatçı-müdür sıfatıyla çalıştı. Muhtelif radyo ve televizyon programlarına konuşmacı olarak katıldı. Yurtiçi ve yurtdışında birçok tasavvufî sohbet ve konferanslar verdi. 1999 yılından

²¹⁸ Tevfik Rüştü Topuzoğlu, “Özak, Muzaffer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/16-17.

vefatına kadar sürecektir olan Nureddîn Cerrâhî Dergahı'nın postnişinlik makamına getirildi. 4 Eylül 2022'de Üsküdar'daki evinde kalp krizi geçirmesi sonucu vefat ederek Fatih Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından dergâhın hazire kısmına defnedildi.²¹⁹

²¹⁹ Yeni Şafak Gazetesi, “Mutasavvıf Ömer Tuğrul İnancı vefat etti” (Erişim 23 Kasım 2023).

2.3. Halvetî Meşâyihi Levhaları (Katalog)

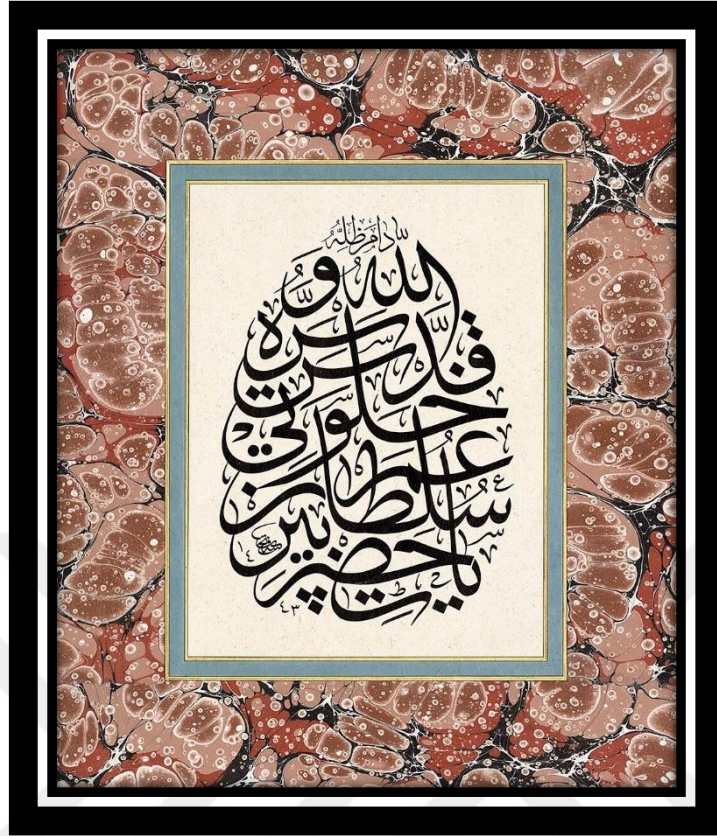
2.3.1. Sirâcüddîn Ömer el-Halvetî (öl. 1397)

2.3.1.1. Katalog: 1

Eserin Hattatı	Fatih Özkafa
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1441/Milâdî 2020
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	Eraslan Güzel Koleksiyonu
Metnin Aslı	يا حضرت پير سلطان عمر خلوتی قدس سره العزيز
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân Ömer Halvetî Kuddise Sırruhu'l-Azîz
Açıklama	Yazı satır halinde yazılmıştır. Sanatçının yazısında mürekkebin hafif sulu olması kalem hareketlerini net bir şekilde belli etmiştir. <i>Sultân</i> kelimesinde bulunan <i>tı</i> ve <i>elîf</i> harfleri arasına keşide verilerek yazı da akıcılık sağlanmıştır. Keşidenin üst kısmına ise daha küçük bir kalemle istifli vaziyette <i>Kuddise Sırruhu'l-Azîz</i> ibaresi yerleştirilmiştir. Eserin çevresi ebrû ile murakkaa edilerek altınla cetvel çekilmiş ve pervazına zencerek uygulaması yapılmıştır.

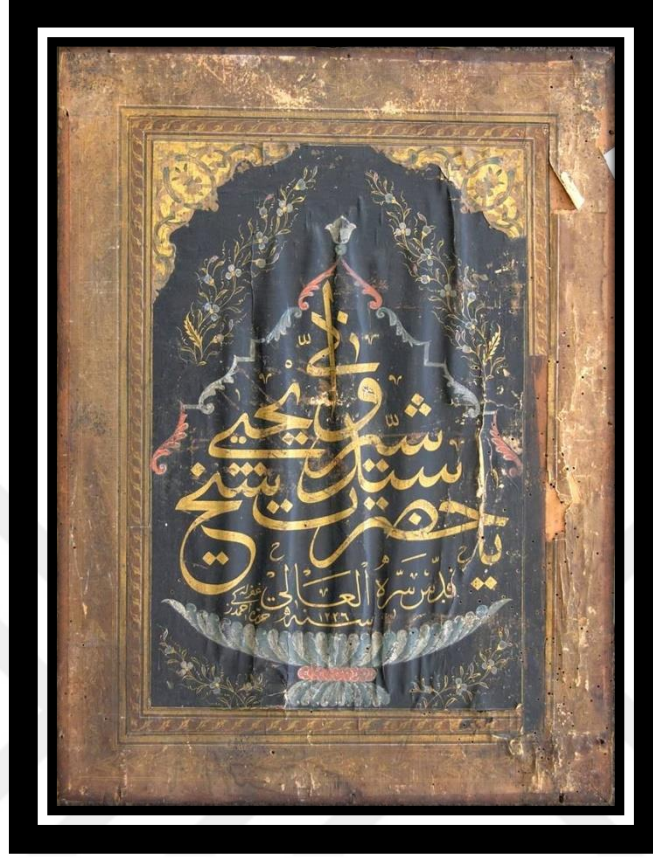
2.3.1.2. Katalog: 2

Eserin Hattatı	Fatih Özkafa
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1443/Milâdî 2022
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülüs
Eserin Kaynağı	M. Siddiqui Koleksiyonu (Newyork/ABD)
Metnin Aslı	یا حضرت پیر سلطان عمر حلوتی قدس اللہ سرہ و دام ظلہ
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân Ömer Halvetî Kaddese'llâhu Sırrahû ve dâme zılluhû
Açıklama	Eserin ebrûsu Semiha Beylihan'a aittir. Celî sülüs hattıyla gayet dengeli olarak tasarlanmış armûdî istif formuna yakın bir tasarım yapılmıştır. Yazının iç pervazı el yapımı renkli kâğıtla, dış pervazı ise battal ebrû ile bezenmiştir.

2.3.2. Seyyîd Yahyâ Şîrvânî (öl. 1466)

2.3.2.1. Katalog: 3

Eserin Hattatı	Ahmed Zekî Efendî (öl. ?)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1226/Milâdî 1811
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs Zerendûd Uygulama
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ سيد يحيى شروانى قدس سره العالى
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Seyyîd Yahyâ Şîrvânî Kuddise Sırruhu'l-Âlî
Açıklama	-

2.3.2.2. Katalog: 4

Eserin Hattatı	Divân-ı Hümâyûn Kaleminden Remzi (öl. ?)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1293/Milâdî 1876
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	يا حضرت پير سيد يحيى الشروانى قدس سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Seyyîd Yahyâ eş-Şîrvânî Kuddise Sırruhû
Açıklama	Açık renk kâğıt üzerine yoğun bir is mürekkebiyle yazılan eserde kalem hakkı pek gözetilmemiştir. İstifin dengeli olduğu eser, yazıldığı devrin sanat seviyesi ile mukayese edildiğinde çok kaliteli bir eser olmadığı görülmektedir.

2.3.2.3. Katalog: 5

Eserin Hattatı	Fatih Özkafa
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1443/Milâdî 2022
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs
Eserin Kaynağı	M. Siddiqui Koleksiyonu (Newyork/ABD)
Metnin Ashı	یا حضرت پیر ثانی سید یحییٰ شروانی قدس اللہ سرہ و دام ظلہ
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr-i Sânî Seyyîd Yahyâ Şîrvânî Kaddese'llâhu Sırrahû ve Dâme Zılluhû
Açıklama	Eserin ebrûsu Semiha Beylihan'a aittir. Celî sülûs hattıyla gayet dengeli olarak tasarlanmış armudi istif formuna yakın bir tasarım yapılmıştır. Yazının iç pervazı el yapımı renkli kâğıtla, dış pervazı ise battal ebrû ile bezenmiştir.

2.3.3. Cemâleddîn İshak Karamânî (öl. 1527)

2.3.3.1. Katalog: 6

Eserin Hattatı	Mehmed Hulûsî Yazgan (öl. 1940)
Yazıldığı Tarih	-
Ebat ve Yazı Çeşiti	- Celi Ta'lik Zerendûd Uygulama
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ سلطان جمال الدين اسحق قره ماني قدس سره العالی
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sultân Cemâleddîn İshak Karamânî Kaddese'llâhu Sırrahu'l-Âlî
Açıklama	Ta'lik hattının seçkin isimlerinden olan Hûlusî Efendî'nin yazı kalıbından siyah zemin üzerine zerendûd uygulaması yapılan eser satır halinde yazılmıştır. Cemâl kelimesinde bulunan <i>cîm</i> ve <i>elîf</i> harfleri arası keşide ile uzatılarak yazıya selâset kazandırılmıştır. Keşidenin üzerine daha küçük bir kalemle <i>Kaddese'llâhu Sırrahu'l-Âlî</i> ibaresi yazılmıştır.

2.3.4. Yûsuf Sünbül Sinân (öl. 1529)

2.3.4.1. Katalog: 7

Eserin Hattatı	Sâmî Efendî (öl. 1912)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1285/Milâdî 1868
Ebat ve Yazı Çeşiti	163x133 cm/Celî Sülûs Zerendûd Uygulama
Eserin Kaynağı	İstanbul Zeytinburnu Merkez Efendi Camii'nde iken 2005 yılında Türk Vakıf Hat Sanatları müzesine nakledilerek 2841 envanter numarasıyla kaydedilmiştir. ²²⁰
Metnin Aslı	یا حضرت پیر سلطان یوسف سنبل سنان قدس الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân Yûsuf Sünbül Sinân Kaddese'llâhu Sırrahû
Açıklama	Eser istifli celî sülûs olarak tasarlanmış ve zerendûd tekniği ile işlenmiştir. Hattat Sâmî Efendî altı adet <i>sîn</i> harfi bulunan levhada iki tanesini dişli olarak yaparken, istifî rahatlatmak amacıyla dört tanesini keşîdeli olarak yapmıştır. Bu eserde harfler, Sâmî Efendî'nin şivesini yansıtmaya olgunluğuna erişmeye başlamış olsa da mühmel harfler ve tefrîşât unsurlarında yeteri olgunluk sağlanamamıştır. İstif nisbeten Halvetî-Sünbülî tâc-ı şerîfî formuna benzemektedir.

²²⁰ Kanbaş, *Hattat Sami Efendi ve Hat Sanatındaki Yeri*, 164.

2.3.4.2. Katalog: 8

Eserin Hattatı	Sâmî Efendî (öl. 1912)
Yazıldığı Tarih	-
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Tuğra Formu
Eserin Kaynağı	Uğur Derman Koleksiyonu ²²¹
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ سلطان يوسف سنبل سنان قدس الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sultân Yûsuf Sünbül Sinân Kaddese'llâhu Sırrahû
Açıklama	Eser Osmanlı tuğrâsı formunda tasarlanıp siyah zemin üzerine zırnık mürekkebiyle yazılmıştır. Tarihi ve imzası yoktur ancak üslûbundan Sâmî Efendî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

²²¹ Kanbaş, *Hattat Sami Efendi ve Hat Sanatındaki Yeri*, 423.

Eserin Hattatı	Azîz Rıfâî Efendî (öl. 1934)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1332/Milâdî 1914
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Nesta'îk
Eserin Kaynağı	Sünbül Sinân Türbesi sandukası önünde bulunmaktadır. ²²²
Metnin Aslı	مرحبا يا حضرت سنبل سنان يا مجتبا مرحبا ای زبدۀ کون و مکان ای مرتضا شاه اقليم ولايتسك خدانك ارسلانى منبع سر خداسك هم حبيب مصطفى شمس و مولانا نصلسه سن و مركز يوجود ويردى سزدن هم محمد له على نوري ضيا نقطه اولمشسك بو باي كائناته سن همام مظهر و مرات حقسك هم خليل كبريا اوكسوزك بيچاره نك درمانده نك درمانيسك عاشقه دار الامانسك فاتح باب خدا رحمتك شامل سنك دنيا و عقبايه مدام مقتداى اولياسك همده منهاج هدا روح نصلسه جسمه قارشى عالمه سنده اوسك كيمه كيم آب حياتى ويرديسه لك بولدى بقا جوهر پاك وجودك قاپلامش عالملى ظاهر و باطنده فيضك اولمده جلوه نما باب لطفكدن بزي دور ايلمه الله ايچون خاكپايكده سنك كنعان جنان دائم فدا
Metnin Okunuşu	Merhabâ yâ hazret-i Sünbül Sinân yâ müctebâ Merhabâ ey zübde-i kevn ü mekân ey murtazâ Şâh-ı ıklîm-i velâyetsin Hudâ'nın arslanı

²²² Serin, *Hattat Aziz Efendi*, 103.

	Menbâ’-ı sırr-ı Hudâ’sın hem habîb-i Mustafâ Şemsî vü Mevlânâ nasılsa sen ve Merkez yek-vücûd Virdi sizden hem Muhammed’le Alî nûrî ziyâ Nokta olmuşsun bu bâ-yı kâinâta sen hemân Mazhar-u mir’ât-ı Hakk’sın hem halîl-i Kibriyâ Öksüzün bî-çârenin dermândenin dermanısın Âşıkâ darü'l emânsın fâtih-i bâb-ı Hudâ Rahmetin şâmil senin dünyâ vü ‘ukbâya mûdâm Muktedâ-yı evliyâsın hem de minhâc-ı hüdâ Rûh nasılsa cisme karşı âlemde sen de osun Kime kim âb-ı hayâtı virdiysen buldu bekâ Cevher-i pâk-i vücûdun kaplamış âlemleri Zâhir ü bâtında feyzin olmada cîlve-nümâ Bâb-ı lutfundan bizi dûr eyleme Allah içün Hâk-i pâyinde senin Ken’ân-ı Cenân dâim fedâ -Ken’ân Rıfâî-
Açıklama	Hattat Azîz Rıfâî Efendî’nin nesta‘lîk hattıyla Ken’ân Rıfâî’nin şîirinden yazmış olduğu eser Sünbül Sinân Türbesi sandukası önünde bulunmaktadır. Dokuz beyitin yer aldığı levhada ilk sekiz beyit yan yana sonuncu beyit ise alt alta sıralanmış ve çevrelerine altınla cetvel çekilmiştir. Yazıda keşidelerin ve keşerenlerinin bolluğu dikkat çekmektedir. Bu keşideler ve serenler yazıya selâset kazandırmıştır. Levhanın en üstünde <i>Allah</i> ve <i>Muhammed</i> lafızları iç içe geçmiş bir vaziyette güneş motifinin içerisinde bulunan dairevi alana yerleştirilmiştir. Yazının üst ve alt koltuklarına vazo içerisinde bulunan çiçek

	motifleri bezenmiştir. Yazının son beyitinde <i>Hâk-i pâyinde senin Ken'ân-ı Cenân dâim fedâ</i> kısmında şair Ken'ân Rıfâî <i>Ken'ân-ı Cenân</i> terkihiyle hem kendi ismini, hem de ismi Cenân olan²²³ annesinin ismini zikretmiştir. Bu isimler ayrıca altın ile yazılmıştır.
--	--

²²³ Mustafa Tahralı, “Kenan Rifâî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/255.

2.3.4.4. Katalog: 10

Eserin Hattatı	Filibeli Bakkâl Ârif Efendî (öl. 1909)
Yazıldığı Tarih	- /Hicrî 1307/Milâdî 1889
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülüs
Eserin Kaynağı	Emin Barın Koleksiyonu
Metnin Aslı	یا حضرت پیر سلطان سنبل سنان کدسه اللہ سرہ
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân Sünbül Sinân Kaddese'llâhu Sırrahû
Açıklama	Nispeten Halvetî tâc-ı şerîfine benzer bir formanda tasarlanan istif içerisine harfler dengeli bir biçimde yerleştirilmiştir.

	<i>Sünbül</i> ve <i>Sinân</i> kelimelerinde bulunan <i>sîn</i> harflerinin birbirine paralel olarak dişli yapılması; <i>Kaddese</i> ve <i>Sırrahû</i> kelimelerinde bulunan <i>sîn</i> harflerinin birbirine paralel olarak keşideli vaziyette yapılması istife muvazene kazandırmıştır. Ayrıca <i>Sultân</i> kelimesinde bulunan <i>sîn</i> harfi de uzun bir keşideyle yazının ortasından geçerek esere akıcılık kazandırmıştır.
--	---

2.3.4.5. Katalog: 11

Eserin Hattatı	Hâfız Muhammed Hilmî Efendî (öl. 1909)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1257/Milâdî 1841
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs
Eserin Kaynağı	-
Metnin Ashı	یا حضرت شیخ سنبل سنان حلوتی
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sünbül Sinân Halvetî
Açıklama	-

2.3.4.6. Katalog: 12

Eserin Hattatı	Mehmed Şevkî Efendî (öl. 1887)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1283/Milâdî 1866
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs Zerendûd Uygulama
Eserin Kaynağı	Kocamustafapaşa Sünbül Sinân Camii
Metnin Ashı	یا حضرت پیر سلطان سنبل سنان قدس سره المنان
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân Sünbül Sinân Kaddese Sırrahû'l-Mennân
Açıklama	Hattat Mehmet Şevkî Efendî'ye ait olan bu eser orta kalite zerendûd işçiliği ile vücuda getirilmiştir. Levhadaki tüm “sîn” harflerinin keşîdeli olduğu görülmektedir. Ayrıca “Sultân” ve “Sünbül” kelimelerinin “lâm” harfleriyle, “Sinân” ve “Mennân” kelimelerindeki “elîf” harflerinin tetâbuk yapılmak suretiyle kullanıldığı dikkat çekmektedir.

2.3.4.7. Katalog: 13

Eserin Hattatı	Hâfız Ahmed Sünbülî (öl. ?)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1291/Milâdî 1874
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs
Eserin Kaynağı	Hususi Koleksiyon
Metnin Ashı	يا حضرت شيخ سلطان يوسف سنبل سنن قدس الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sultân Yûsuf Sünbül Sinân Kaddese'llâhu Sırrahû
Açıklama	Açık renk aharlı kağıda is mürekkebiyle yazılan eserde genel itibarıyla dengeli bir form yakalanmıştır ancak sağlanan dairevî istif kompozisyonu için harflerin anatomik yapıları ve “Yûsuf” kelimesinde olduğu gibi teşrifât kurallarından taviz verildiği görülmektedir.

2.3.4.8. Katalog: 14

Eserin Hattatı	Necmeddîn Okyay (öl. 1976)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1376/Milâdî 1956
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	Uğur Derman, Ömrümün Bereketi 4 ²²⁴
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ سلطان يوسف سنبل سنن قدس الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sultân Yûsuf Sünbül Sinân Kaddese'llâhu Sirrahû
Açıklama	Eserin çevresinde bulunan battal ebrû, hattın da sahibi olan Necmeddîn Okyay'a (öl. 1976) aittir. Celî ta'lik hattı ile istif yapmanın zorluğu bilinmektedir. Bu sebepten dolayı oldukça başarılı bir istif kompozisyonuna sahiptir.

²²⁴ M. Uğur Derman, *Ömrümün Bereketi 4* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2021), 266.

2.3.4.9. Katalog: 15

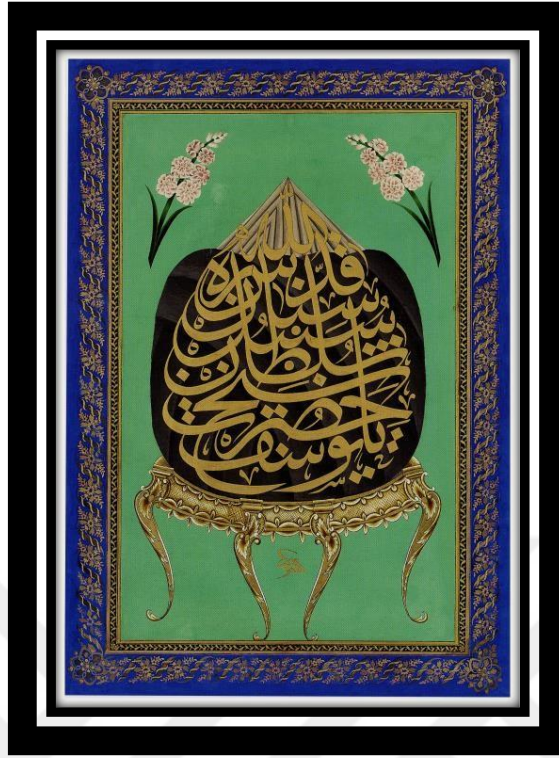
Eserin Hattatı	Hâfız Ahmed Sünbülî (öl. ?)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1291/Milâdî 1874
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülüs Zerendûd Uygulama
Eserin Kaynağı	-
Metnin Ashı	یا حضرت شیخ سلطان یوسف سنبل سنن قدس الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sultân Yûsuf Sünbül Sinân Kaddese'llâhu Sırrahû
Açıklama	Zerendûd uygulaması tatbik edilen eserde genel itibarıyla dengeli bir form yakalanmıştır ancak sağlanan dairevî istif kompozisyonu için harflerin anatomik yapıları ve <i>Yûsuf</i> kelimesinde olduğu gibi teşrifât kurallarından taviz verildiği görülmektedir.

2.3.4.10. Katalog: 16

Eserin Hattatı	-
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1340/Milâdî 1921
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülüs
Eserin Kaynağı	Hususi Koleksiyon
Metnin Aslı	يا حضرت پير سلطان سنبول سينان كاددسه الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân Sünbül Sinân Kaddese'llâhu Sırrahû
Açıklama	-

2.3.4.11. Katalog: 17

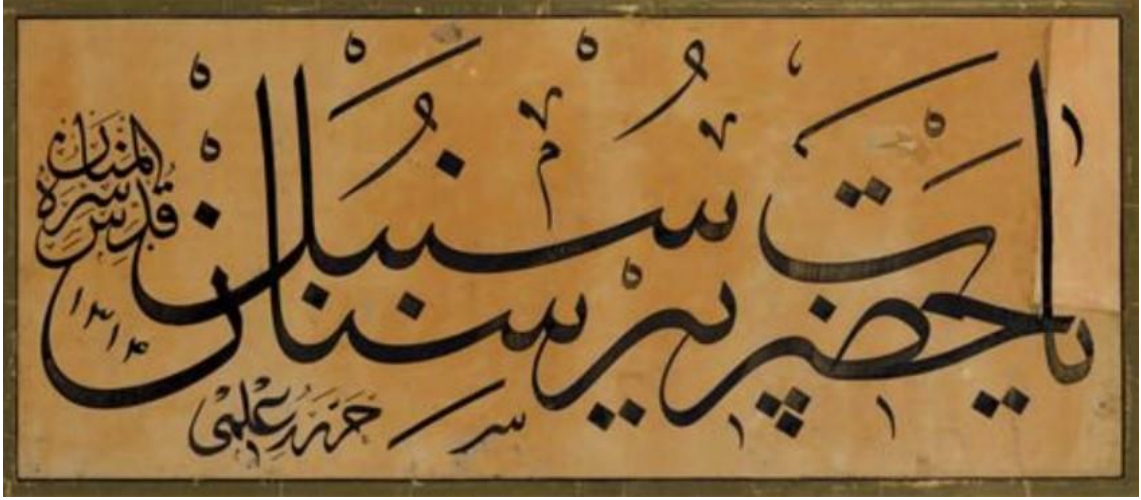

Eserin Hattatı	Mehmed Hâşim Efendî (öl. 1845)
Yazıldığı Tarih	-
Ebat ve Yazı Çeşiti	47.50x68.50 cm/Celî Sülüs Zerendûd Uygulama
Eserin Kaynağı	Sadberk Hanım Müzesi
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ سلطان يوسف سنبل سنن قدس الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sultân Yûsuf Sünbül Sinân Kaddese'llâhu Sırrahû
Açıklama	Celî sülüs hattıyla yeşil zemin üzerine yazılmıştır. Yazı dört ayağı olan barok bir sehpa üzerinde durmaktadır. Halvetî-Sünbülî tâc-ı şerîfi resmi içerisine istiflenen yazının çevresi cetvelli ve kenar suyu süslemelidir. Yazının üst köşelerinde sümbül çiçeği motifi bulunmaktadır.

Eserin Hattatı	-
Yazıldığı Tarih	-
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülüs Müsennâ Zerendûd Uygulama
Eserin Kaynağı	Hususi Koleksiyon
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ يوسف سنبل سنان قدس سره الخنان
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sultân Yûsuf Sünbül Sinân Kaddese'llâhu Sırrahû
Açıklama	Üç ayaklı barok sehpa üzerine Halvetî-Sünbülî tâc-ı şerîfî sembolü içerisine mavi zemin üzerine celî sülüs hattıyla müsennâ olarak yazılmıştır. Yazıda bulunan dört adet <i>sîn-şîn</i> harfî keşideli vaziyette birbirine paralel olarak kullanılmıştır. Levhanın üst köşeleri sümbül buketi tasviriyle bezenmiştir.

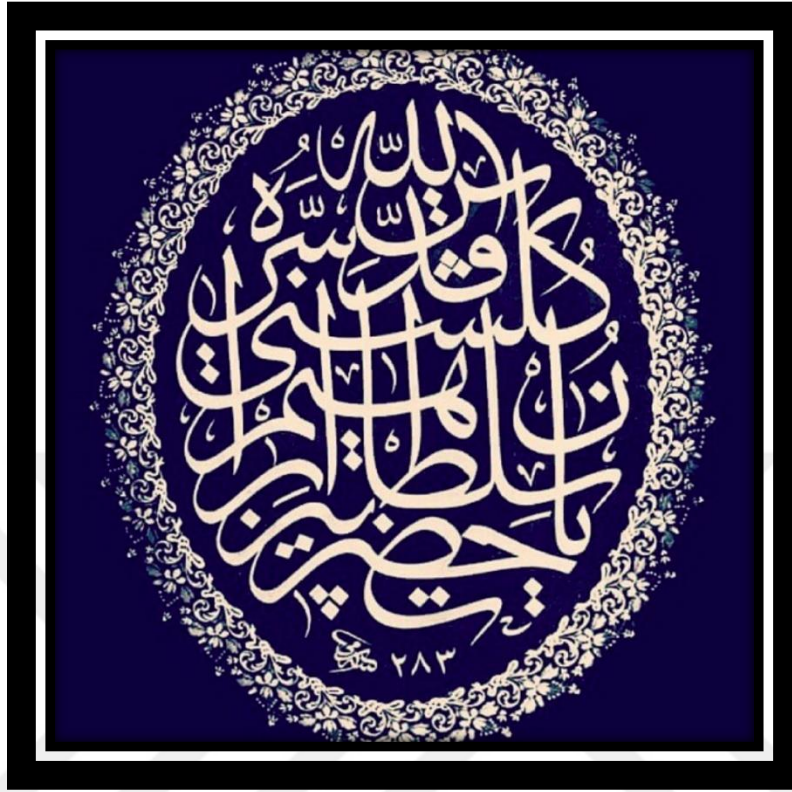
2.3.4.13. Katalog: 19

Eserin Hattatı	Mehmed İlmi Efendî (öl. 1923)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1314/Milâdî 1896
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aşlı	يا حضرت پير سلطان سنبل سنان قدس الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sünbül Sinân Kaddese Sırrahû'l-Mennân
Açıklama	Aharlı kâğıda koyu is mürekkebiyle satır nizamında seyrek bir istifle yazılmıştır.

2.3.5. İbrâhîm Gülşenî (öl. 1534)

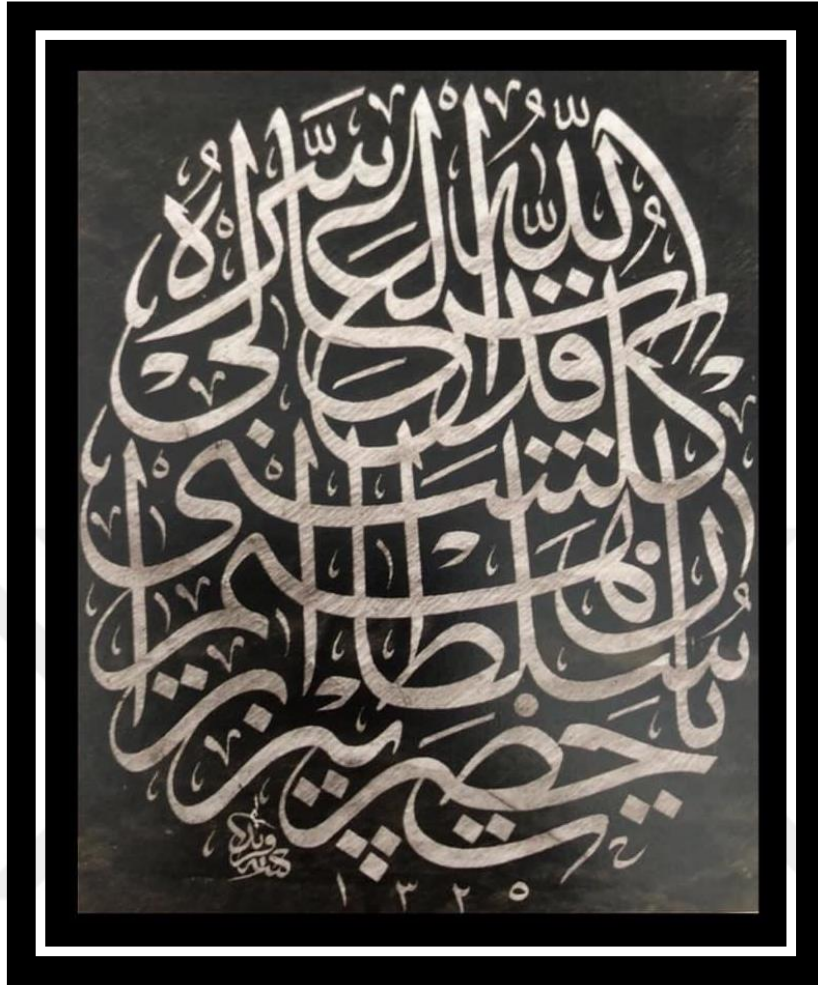
2.3.5.1. Katalog: 20

Eserin Hattatı	Sâmî Efendî (öl. 1912)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1283/Milâdî 1866
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülüs
Eserin Kaynağı	Uğur Derman fotoğraf arşivi ²²⁵
Metnin Aslı	یا حضرت پیر سلطان ابراہیم کلشنی قدس اللہ سرہ
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân İbrâhîm Gülşenî Kaddese'llâhu Sırrahû
Açıklama	İstifli celî sülüs hattı ile beyzî formda tasarlanan bu eser Hattat Sâmî Efendî'nin sanat hayatının başlarında yazmış olduğu hatta tespit edilen en eski levhası olma hüviyeti taşıması açısından oldukça mühim bir levhadır. İstifin son derece başarılı olmasıyla birlikte harflerin anatomik yapılarından ve yazının genel durumundan Hattat Sâmî Efendî'nin bu yazısında kendi üslûbunu henüz yakalayamadığı net bir şekilde anlaşılmaktadır. Hattat Sâmî Efendî bu levhasında kullandığı stilize imzasını ömrü boyunca eserlerinin çoğunda kullanmıştır.

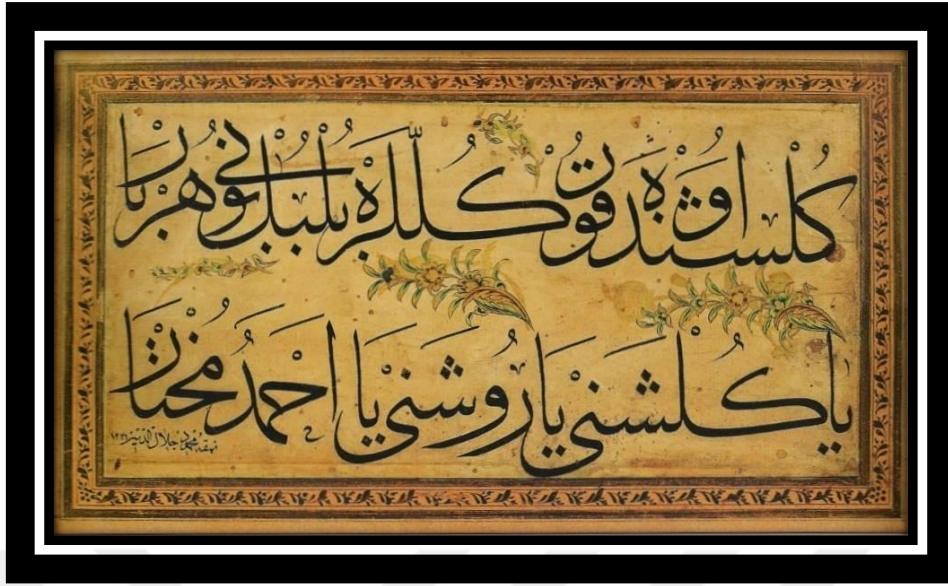
²²⁵ Kanbaş, *Hattat Sami Efendi ve Hat Sanatındaki Yeri*, 160.

2.3.5.2. Katalog: 21

Eserin Hattatı	Ferîd Bey (öl. ?)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1325/Milâdî 1907
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülüs
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	يا حضرت پير سلطان ابراهيم كلشنى قدس الله سره العالى
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân İbrâhîm Gülşenî Kaddesa'llâhu Sırrahu'l- Âlî
Açıklama	-

2.3.5.3. Katalog: 22

Eserin Hattatı	Mahmûd Celâleddîn Bey (öl. 1829)
Yazıldığı Tarih	-
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Sülüs Satır
Eserin Kaynağı	Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu
Metnin Aslı	كلشندہ او قور کلرہ بلبل بونی هر بار یا کلشنی یا روشنیا احمد مختار
Metnin Okunuşu	Gülşende okur güllere bülbul bunu her bâr Yâ Gülşenî Yâ Rûşenî Yâ Ahmed-i Muhtâr (Fezâ)
Açıklama	Satır düzeninde yazılan beyitin ikinci satırında bulunan <i>Gülşenî</i> kelimesinde İbrâhîm Gülşenî'ye, <i>Rûşenî</i> kelimesiyle de Dede Ömer Rûşenî'ye telmih yapılmıştır. Yazı tam anlamıyla Mahmûd Celâleddîn tavrını yansıtmaktadır.

2.3.5.4. Katalog: 23

Eserin Hattatı	Mustafâ Attarzâde Efendî (öl. 1788)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1174/Milâdî 1759
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Sülûs Satır
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	كلشندة اوقور كلله بلبل بونی هر بار یا روشنی یا کلشنی یا احمد مختار
Metnin Okunuşu	Gülşende okur güllere bülbül bunu her bâr Yâ Rûşenî Yâ Gülşenî Yâ Ahmed-i Muhtâr (Fezâ)
Açıklama	Satır düzeninde yazılan beyitin ikinci satırında bulunan <i>Rûşenî</i> kelimesiyle Dede Ömer Rûşenî'ye, <i>Gülşenî</i> kelimesiyle de İbrâhîm Gülşenî'ye telmih yapılmıştır.

2.3.5.5. Katalog: 24

Eserin Hattatı	-
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1165/Milâdî 1752
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Stilize Sülüs Tuğra Formu
Eserin Kaynağı	Edirne Hasan Sezâî Gülşenî Türbesi, Fotoğraf: Süleyman Berk
Metnin Aslı	-
Metnin Okunuşu	-
Açıklama	-

2.3.5.6. Katalog: 25

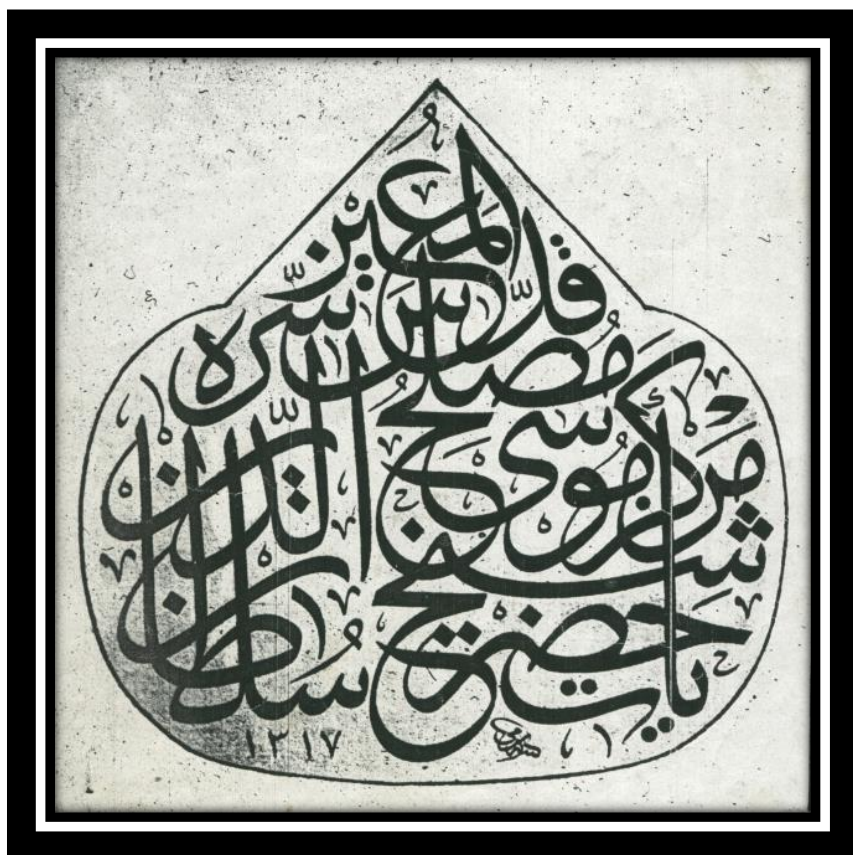
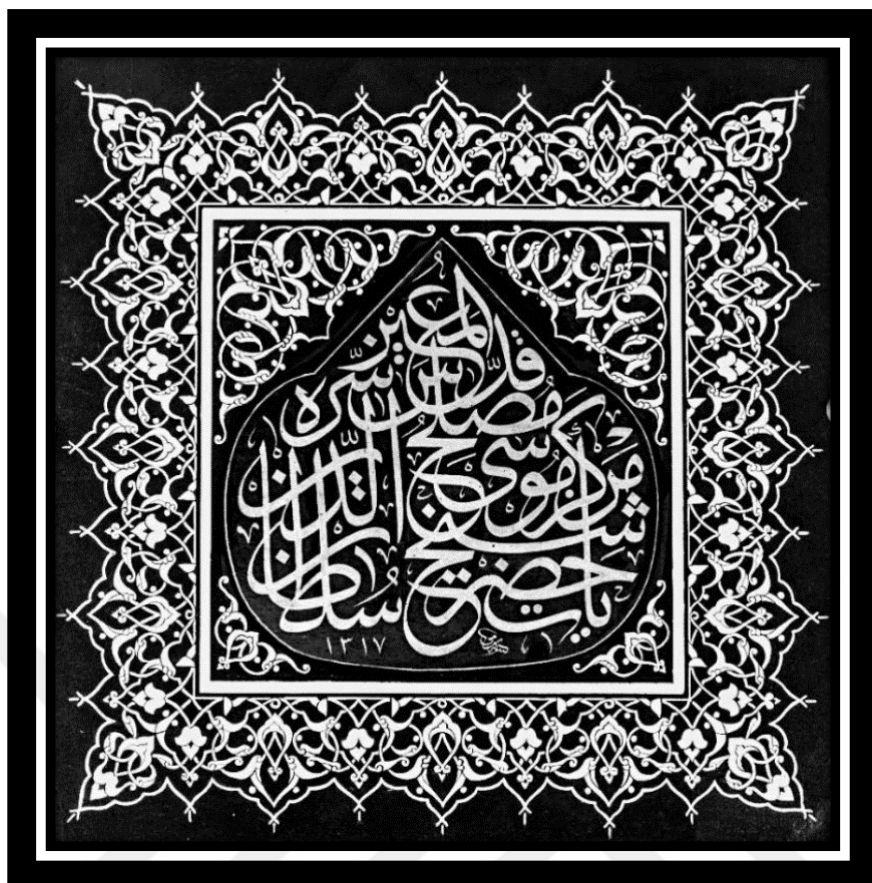
Eserin Hattatı	Mehmed Râsim Efendi (öl. 1756)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1168/Milâdî 1755
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs Müsennâ
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	يا حضرت ابراهيم كلشنى
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti İbrâhîm Gülşenî
Açıklama	-

2.3.6. Merkez Efendi (öl. 1552)

2.3.6.1. Katalog: 26

Eserin Hattatı	Sâmî Efendi (öl. 1912)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1316/Milâdî 1898
Ebat ve Yazı Çeşiti	40x33 cm/Celî Sülûs
Eserin Kaynağı	Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonu
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ سلطان مركز موسى مصلح الدين قدس سره المعين
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sultân Merkez Mûsâ Muslihuddîn Kaddese Sırrahu'l-Mu'în
Açıklama	Hattat Sâmî Efendi'nin Halvetî-Sünbülî tâc-ı şerîfî formunda istiflediği yazısı oldukça girift bir ustalık eseridir. Teşrîfât ve tefrîşât kuralları gözetilerek tasarlanan yazı koyu renk kâğıt üzerine sarı zırnık mürekkebiyle kalıp olarak yazılmıştır. <i>Şeyh</i> kelimesinde bulunan <i>şîn</i> harfi ile <i>Sultân</i> kelimesinde bulunan <i>sîn</i> harfi keşideli olarak birbirine paralel vaziyette tasarlanmıştır. Bu keşideler yazıya akıcılık kazandırmıştır.

Eserin Hattatı	Sâmî Efendi (öl. 1912)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1317/Milâdî 1899
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs
Eserin Kaynağı	Uğur Derman Fotoğraf Arşivi (Süheyl Ünver Dosyası)
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ سلطان مركز موسى مصلح الدين قدس سره المعين
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sultân Merkez Mûsâ Muslihuddîn Kaddese Sırrahu'l-Mu'în
Açıklama	Hattat Sâmî Efendi'nin Katalog 26 da bulunan yazısından bir sene sonra yazdığı aynı ibareyi ihtiva eden yazısı bu kez farklı bir istifle karşımıza çıkmaktadır. Bu levhada da Halvetî-Sünbülî tâc-ı şerîfî formu içerisine yazı girift bir vaziyette istiflenmiştir. Oldukça profesyonel bir şekilde istiflenen yazı da <i>Şeyh</i> ve <i>Musli</i> kelimesinde bulunan <i>küp hâ</i> harfleri ile <i>el-Muîn</i> kelimesinde bulunan <i>küp ayn</i> harfinin yazının tam ortasında üst üste gelecek bir şekilde tasarlanması dikkatleri celbetmektedir.

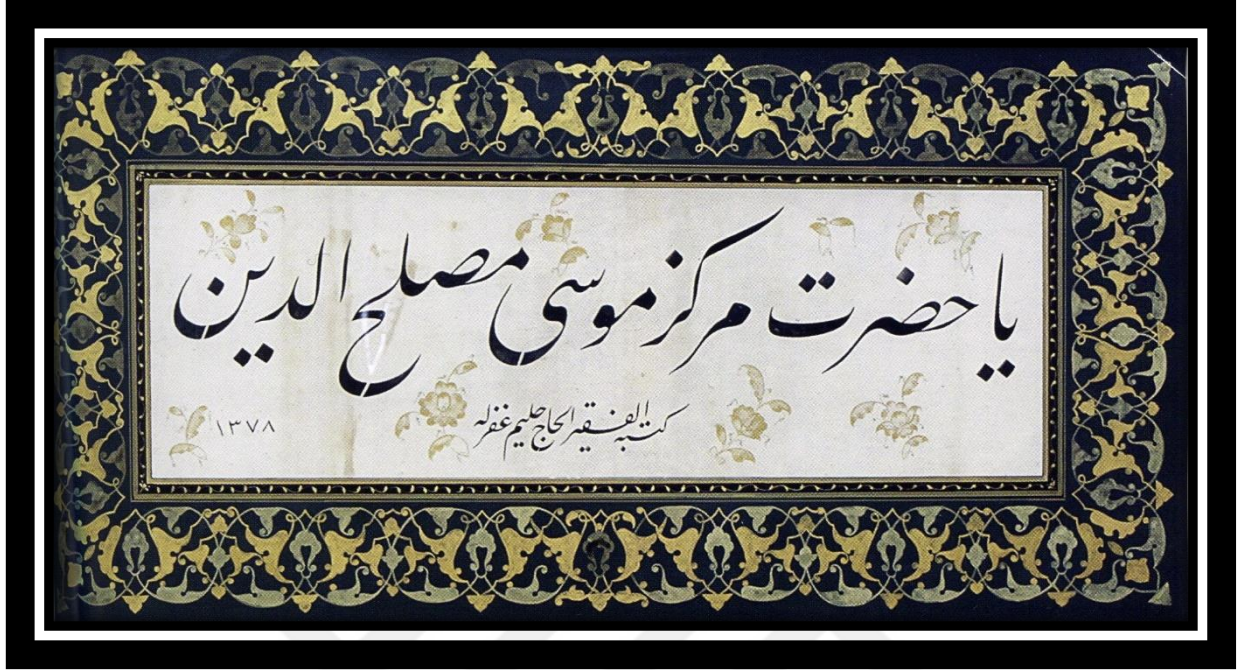
Eserin Hattatı	Azîz Rıfâî (öl. 1934)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1328/Milâdî 1910
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülüs
Eserin Kaynağı	İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ سلطان مركز موسى مصلح الدين قدس سره المعين
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sultân Merkez Mûsâ Muslihuddîn Kaddese Sırrahu'l-Mu'în
Açıklama	Aharlı kâğıt üzerine is mürekkebiyle yazılan bu eser, Hattat Sâmi Efendi'nin Katalog 26'da bulunan eserinden 12 sene sonra yazılmıştır ve bu yazı neredeyse Sâmi Efendi'nin aynı istifidir. Göze çarpan en büyük fark <i>Kaddese</i> kelimesinde bulunan <i>sîn</i> harfinin keşidesinin bu eserde daha uzun olmasıdır. Celî sülüsün kudretli hattatlarından olan Azîz Rıfâî bu yazısında da maharetini göstermiştir.

Eserin Hattatı	M. Suud Yavsi Ebüssuudoğlu (Su'ûdü'l-Mevlevi) (öl. 1948)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1339/Milâdî 1920
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ سلطان مركز موسى مصلح الدين قدس سره الاعز
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sultân Mûsâ Muslihuddîn Merkez Kaddese Sırrahu'l-E'az
Açıklama	Aharlı kâğıt üzerine koyu is mürekkebiyle yazılan eser, Halvetî-Sünbülî Tâc-ı şerîfî formunda tasarlanan istif üzerine bina edilmiştir. <i>Şeyh</i> kelimesinde bulunan <i>sîn</i> harfindeki keşide yazıya selaset kazandırmıştır. Yer eksikliğinden dolayı <i>Merkez</i> kelimesinde bulunan <i>kef</i> harfinin serensiz yapıldığı dikkat çekmektedir. Yine <i>Merkez</i> kelimesinde bulunan <i>kef</i> ve <i>râ</i> terkihi içerisine çok daha küçük bir kalemle Halvetî tâc-ı şerîfî formunda diyebileceğimiz <i>Kaddese Sırrahu'l-E'az</i> ibaresi yerleştirilmiştir. Yazıda <i>Şeyh</i> kelimesinde bulunan <i>şîn</i> harfinin üç noktasının ortasından <i>yâ-yı ma'kusun</i> geçtiği dikkat çekmektedir.

Eserin Hattatı	M. Suud Yavsi Ebüssuudoğlu (Su'ûdü'l-Mevlevi) (öl. 1948)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1351/Milâdî 1932
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs
Eserin Kaynağı	A. Kişi Koleksiyonu
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ سلطان موسى مصلح الدين مركز قدس سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sultân Mûsâ Muslihuddîn Merkez Kuddise Sırruhû
Açıklama	Katalog 28'de bulunan eserden 12 sene sonra çok küçük değişikliklerle yeniden yazılmıştır. Aharlı kâğıt üzerine koyu is mürekkebiyle yazılan eser, Halvetî-Sünbülî Tâc-ı şerîfi formunda tasarlanan istif üzerine bina edilmiştir. <i>Şeyh</i> kelimesinde bulunan <i>sîn</i> harfindeki keşide yazıya selaset kazandırmıştır. <i>Merkez</i> kelimesinde bulunan <i>kef</i> harfinin bu sefer küçük de olsa bir serenle yapıldığı dikkat çekmektedir. Diğer eserden farklı olarak <i>Mûsâ</i> kelimesinde bulunan <i>yâ</i> harfi normal yapılmıştır.

Eserin Hattatı	Mustafa Halim Özyazıcı (öl. 1964)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1378/Milâdî 1958
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celi Ta'lik
Eserin Kaynağı	Süleyman Berk Fotoğraf Arşivi
Metnin Aslı	يا حضرت مركز موسى مصلح الدين
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Merkez Mûsâ Muslihuddîn
Açıklama	Satır nizamında tanzim edilen eserin kalem hareketlerinden anlaşıldığı üzere, elden çıktığı gibi yazıldığı dikkat çekmektedir.

2.3.7. Şâbân-ı Velî (öl. 1569)

2.3.7.1. Katalog: 32

Eserin Hattatı	Hasan Tahsîn Hilmî Efendi (öl. 1912)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1296/Milâdî 1879
Ebat ve Yazı Çeşiti	58x50 cm/Celî Sülûs Zerendûd Uygulama
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	یا حضرت پیر سلطان شعبان ولی قدس الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân Şâbân-ı Velî Kaddesa'llâhu Sırrahû
Açıklama	-

2.3.7.2. Katalog: 33

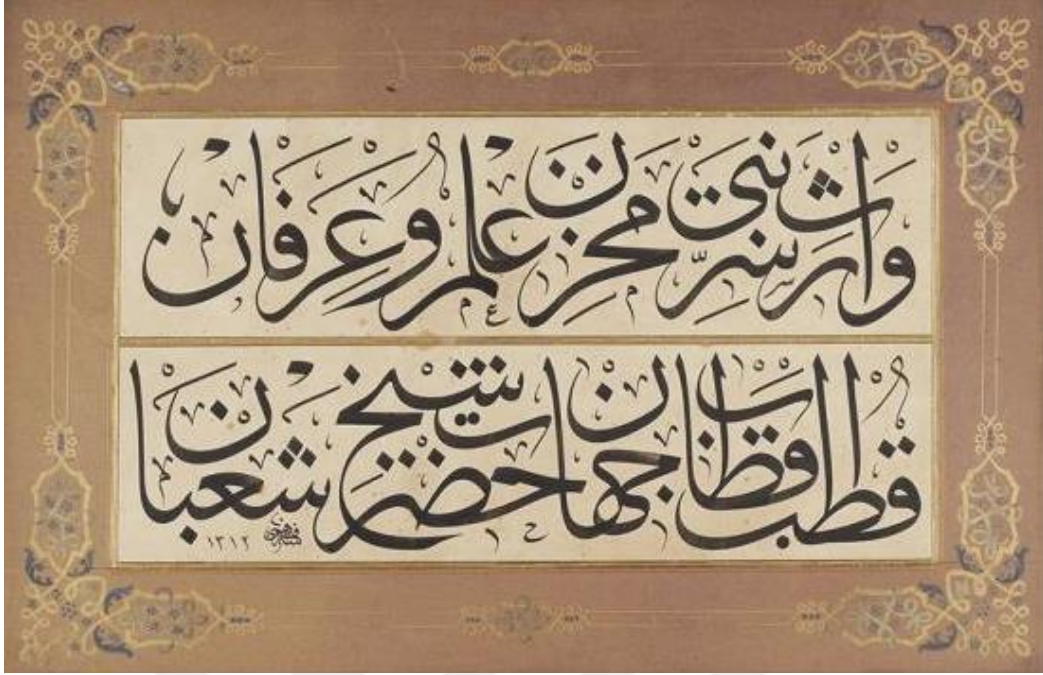

Eserin Hattatı	Bursalı Halîl Şükrî Efendi (öl. ?)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1257/Milâdî 1841
Ebat ve Yazı Çeşiti	54x38,5 cm/Celî Sülûs Satır İstif
Eserin Kaynağı	Galata Mevlevihanesi Müzesi Koleksiyonu, Envanter No: 746
Metnin Aşlı	وارث سر نبی محزن علم و عرفان قطب اقطاب جهان حضرت سلطان شعبان
Metnin Okunuşu	Vâris-i sırr-ı Nebî mahzen-i ilm ü irfân Kutbü'l aktâb-ı cihân Hazret-i Sultân Şa'bân
Açıklama	Aharlı kâğıt üzerine is mürekkebiyle yazılan eser satır istif nizamında terkip edilmiştir. Birinci satırdaki harfler ikinci

	satırdaki harflere göre daha az olduğu için daha ferah bir istif kompoze edilmiştir. İkinci satırdaki harflerin çokluğundan dolayı istif sık yapılmıştır. Birinci satırda <i>nebî</i> kelimesinde kullanılan <i>yâ-yı ma'kûs</i> istife selaset kazandırmıştır. Satırlar birbirinde cetvelle ayrılmış olup altınlanmıştır. Dış pervaz koyu zemin üzerine altınla akant yaprakları ve papatya motifleriyle bezenmiştir.
--	---

2.3.7.3. Katalog: 34

Eserin Hattatı	Mehmed Fehmî Bey (öl. 1915)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1312/Milâdî 1894
Ebat ve Yazı Çeşiti	33x51 cm/Celî Sülüs Satır İstif
Eserin Kaynağı	Mustafa Kayabek Koleksiyonu
Metnin Aslı	وارث سر نبی محزن علم و عرفان قطب اقطاب جهان حضرت شیخ شعبان
Metnin Okunuşu	Vâris-i ilm-i Nebî mahzen-i sırr u irfân Kutbü'l aktâb-ı cihân Hazret-i Sultân Şa'bân
Açıklama	Aharlı kâğıt üzerine is mürekkebiyle yazılan eser satır istif nizamında terkip edilmiştir. Birinci satırdaki harfler ikinci satırdaki harflere göre daha az olduğu için daha ferah bir istif kompoze edilmiştir. İkinci satırdaki harflerin çokluğundan

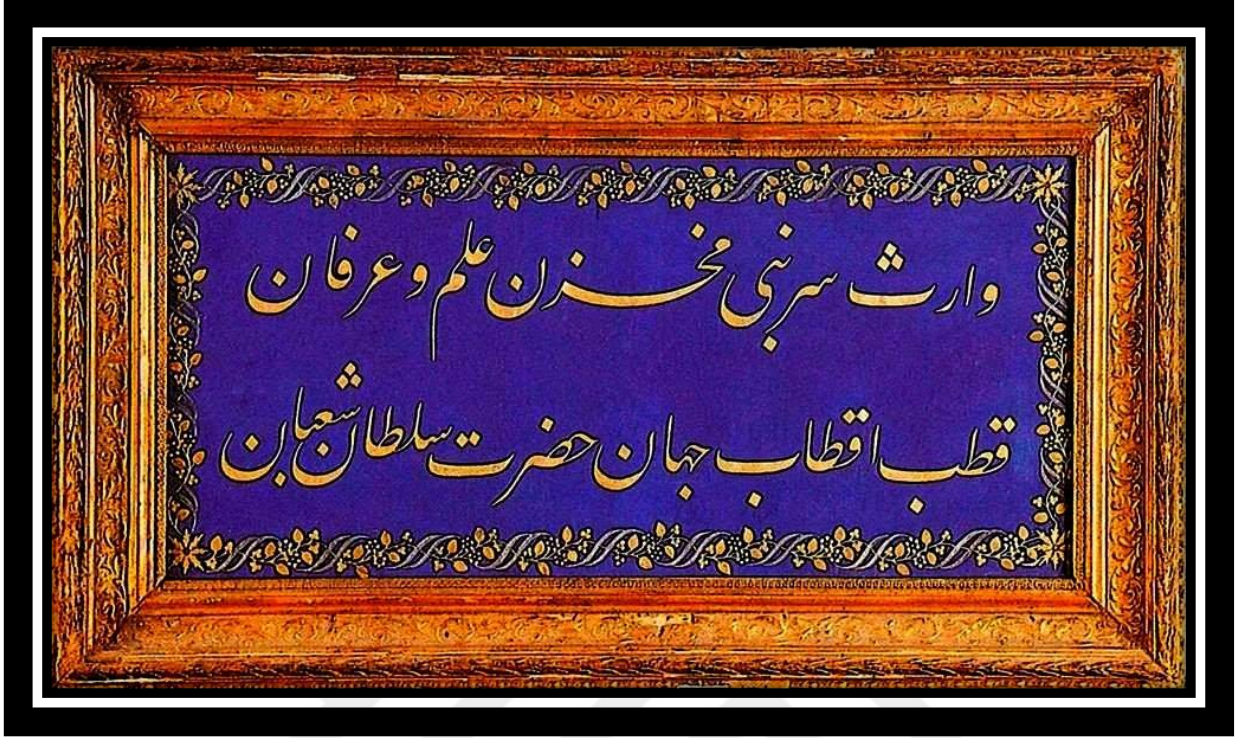
	dolayı istif sık yapılmıştır. İbare Katalog 33'teki ibareyle aynı olup yalnızca ikinci satırda bulunan <i>Sultân</i> kelimesi yerine <i>Şeyh</i> ifadesi kullanılmıştır.
--	--

Eserin Hattatı	Mehmed Şefik Bey (öl. 1880)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1273/Milâdî 1856
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülüs Satır İstif
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	وارث علم نبی محزن و سر عرفان قطب اقطاب جهان حضرت سلطان شعبان
Metnin Okunuşu	Vâris-i ilm-i Nebî mahzen-i sırr u irfân Kutbü'l aktâb-ı cihân Hazret-i Sultân Şa'bân
Açıklama	Aharlı kâğıt üzerine is mürekkebiyle yazılan eser satır istif nizamında terkip edilmiştir. Birinci satırdaki harfler ikinci

	satırdaki harflere göre daha az olduğu için daha ferah bir istif kompoze edilmiştir. Katalog 33'te geçen ibarenin benzeri olup yalnızca farklı bir versiyonu olarak <i>Vâris-i sırr-ı Nebî</i> yerine <i>Vâris-i ilm-i Nebî</i> terkibi kullanılmıştır. <i>Mahzen</i> kelimesinde <i>hâ</i> ve <i>ze</i> harfleri arasına keşide verilerek üstte oluşan boşluğa <i>nûn</i> harfî yerleştirilmiştir. Alt satırdaki harflerin yoğunluğundan dolayı Şefîk Bey alanı ustaca ferahlatarak göz yorgunluğunu gidermiştir. <i>Sultân</i> kelimesinde bulunan <i>sîn</i> ve <i>lâm</i> harfleri arasına keşide verilerek üstte oluşan boşluğa keşideyle oldukça uyumlu olan <i>bâ-i mebsûta</i> yerleştirilmesi yazıya letâfet kazandırmıştır. Şefîk Bey eserinin imzasında üsluplaşmış, <i>hâk-i pâ-y-i evliyâ (evliyânın ayağının tozu)</i> ibaresini ekleyerek veciz bir şekilde tevazusunu dile getirmiştir.
--	--

Eserin Hattatı	-
Yazıldığı Tarih	-
Ebat ve Yazı Çeşiti	- / Ta'lik Zerendûd Uygulama
Eserin Kaynağı	Hususi Koleksiyon
Metnin Aslı	وارث سر نبی مخزن علم و عرفان قطب اقطاب جهان حضرت سلطان شعبان
Metnin Okunuşu	Vâris-i sırr-ı Nebî mahzen-i ilm ü irfân Kutbü'l aktâb-ı cihân Hazret-i Sultân Şa'bân
Açıklama	Katalog 33'teki ibarenin aynısının ta'lik zerendûd versiyonudur.

2.3.7.6. Katalog: 37

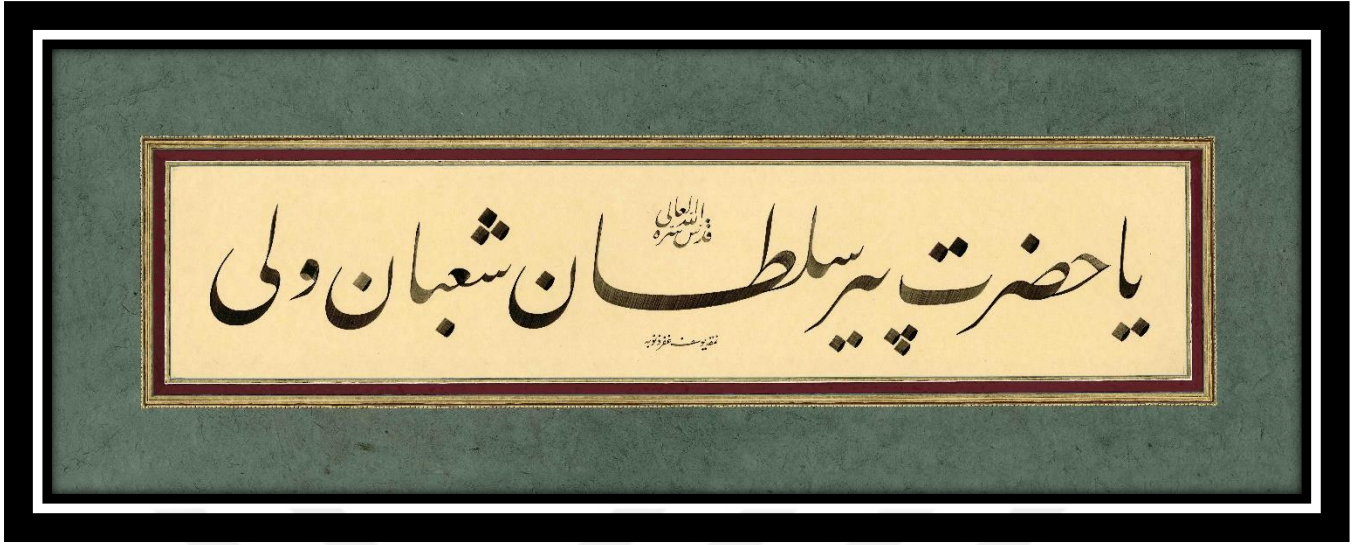

Eserin Hattatı	İbrâhîm Alâeddîn Bey (öl. 1887)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1305/Milâdî 1887
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülüs Zerendûd Uygulama
Eserin Kaynağı	Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ سلطان شعبان ولي قدس الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sultân Şâbân-ı Velî Kaddesa'llâhu Sırrahû
Açıklama	Ahşaptan oyulan harflerin yine ahşap bir plakaya yapıştırılması suretiyle oluşturulmuştur. Eserin dört köşesinde barok çiçek motifleri mevcuttur.

2.3.7.7. Katalog: 38

Eserin Hattatı	Fatih Özkafa
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1441/Milâdî 2020
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ سلطان شعبان ولي قدس الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sultân Şâbân-ı Velî Kaddesa'llâhu Sırrahû
Açıklama	Tezhibini Zakir Gökgöz yapmıştır. Hattat Fatih Özkafa bu eserini Katalog 36'da bulunan İbrâhîm Alâeddîn Bey'in eserinden naklen yazmıştır. Eserin en üst köşesine işlenen sehpa üzerinde bulunan Halvetî-Şâbânî kavuğu dikkat çekmektedir.

Eserin Hattatı	Yusuf Mazi
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1439/Milâdî 2018
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	يا حضرت پير سلطان شعبان ولي قدس الله سره العالی
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân Şâbân-ı Velî Kaddesa'llâhu Sırrahû'l-Âlî
Açıklama	-

2.3.8. Hüsâmeddîn Uşşâkî (öl. 1593)

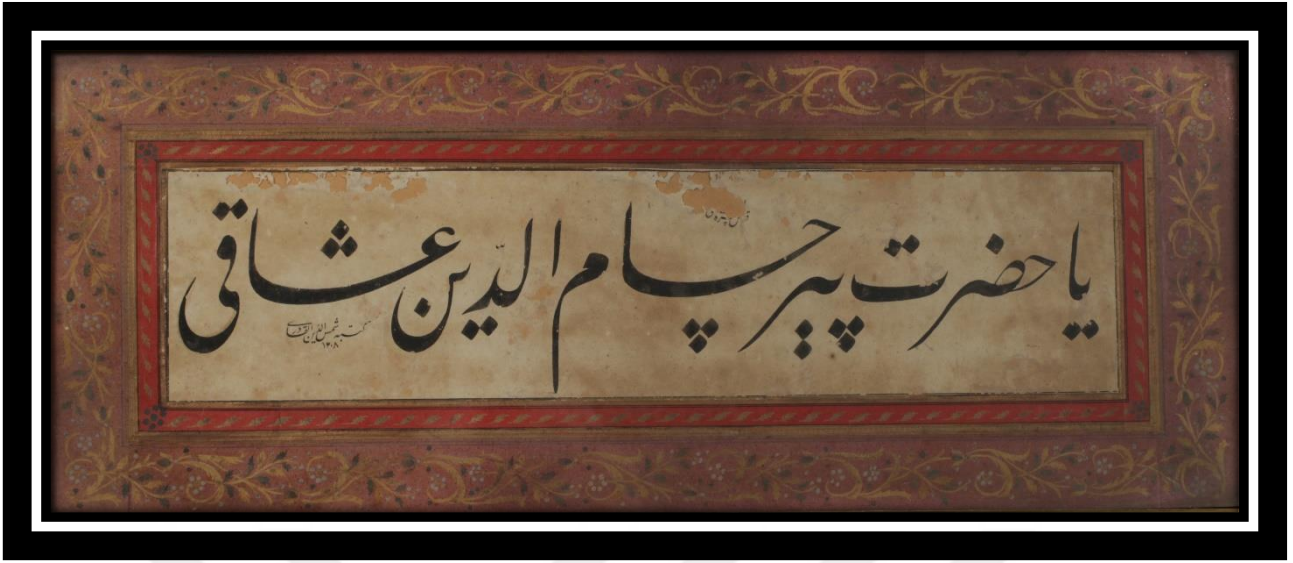
2.3.8.1. Katalog: 40

Eserin Hattatı	Recaî Efendi (öl. 1874)
Yazıldığı Tarih	-
Ebat ve Yazı Çeşiti	39x36 cm/Celî Sülüs
Eserin Kaynağı	Galata Mevlevihanesi Müzesi Koleksiyonu, Envanter No: 66
Metnin Aslı	يا حضرت پير حسام الدين العشاقى قدس سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Hüsâmeddîn el-Uşşâkî Kuddise Sırruhû
Açıklama	Levha Galata Mevlevihanesi Müzesi tarafından satın alınmıştır.²²⁶ Dengeli bir istif formu yakalandığının söylenebilmesi pek mümkün görünmeyen eserin en üstünde “mukavves râ” ve “sîn çanağı”nın tetâbuk yapılmak suretiyle kullanılması alışlagelmemiş bir terkip olarak dikkat çekmektedir. Yazı alanı altınla cetvellenmiş ve dış pervazda gelgit ebrû kullanılmıştır.

²²⁶ Onur Yaman, *Hat Sanatı Bakımından Galata Mevlevihânesi Müzesi’ndeki Hat Levhaları* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 138.

2.3.8.2. Katalog: 41

Eserin Hattatı	Şemseddîn el-Kâdirî (öl. ?)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1308/Milâdî 1890
Ebat ve Yazı Çeşiti	60x27 cm/Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	Galata Mevlevihanesi Müzesi Koleksiyonu, Envanter No: 65
Metnin Ashı	یا حضرت پیر حسام الدین عشاقی قدس الله سره العالی
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Hüsâmeddîn el-Uşşâkî Kuddise Sırruhû
Açıklama	Bu levha Galata Mevlevihanesi Müzesi'ne Cemaleddin Revnakoğlu'nun terekesinden alınmıştır. ²²⁷ Satır istifine oturtulan ibarede, "Hüsâmeddîn" ve "Uşşâkî" kelimelerinde kullanılan keşîdeli "şın" ve "sîn" harfleri yazıya ayrı bir zerâfet ve letâfet kazandırmıştır. Tezyinâtta yazı alanı, cetvellerle ayrılarak arasuyu turuncu zemin üzerine altınla yapılmış olan yaprak motifleri birbirini takiben sıralanmıştır.

²²⁷ Yaman, *Hat Sanatı Bakımından Galata Mevlevîhânesi Müzesi'ndeki Hat Levhaları*, 136.

Eserin Hattatı	Seyyîd Mehmed Rif'at Mısırî (öl. 1880)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1266/Milâdî 1850
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	İstanbul Beyoğlu Hüsâmeddîn Uşşâkî Türbesi
Metnin Aslı	يا حضرت پير سلطان حسام الدين عشاقى قدس سره العالى
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân Hüsâmeddîn Uşşâkî Kudîse Sırruhu'l-Âlî
Açıklama	Satır nizamında tok bir celî ta'lik ile yazılan eser mermere hakkedilmiştir. Ördek başı yeşili koyu zemin üzerine harfler altınla bezenmiştir. Hattat imzasını dört parça halinde dengeli aralıklarla atmıştır. Sol tarafta bulunan daire içerisine Halvetî tâc-ı şerîfî formunda bir istif kompoze edilerek <i>Kudîse Sırruhu'l-Âlî</i> ibaresi eklenmiştir.

2.3.9. Ramazân Mahfî (öl. 1616)

2.3.9.1. Katalog: 43

Eserin Hattatı	Sofizâde Hasan Vefâ (öl. ?)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1325/Milâdî 1907
Ebat ve Yazı Çeşiti	27x32 cm/Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	Mustafa Kayabek Koleksiyonu
Metnin Aslı	يا حضرت پير رمضان الدين مخفى قدس الله سره العزيز
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Ramazânüddîn Mahfî Kaddesa'llâhu Sırrahu'l-Âzîz
Açıklama	Aharlı kağıda is mürekkebiyle yazılan esere zırnıkla cetvel çekilmiştir. Dış pervazı ise zırnık ve üstübeç mürekkepleriyle köşebentli bir su ile çevrilmiştir.

2.3.9.2. Katalog: 44

Eserin Hattatı	-
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1385/Milâdî 1868
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs Zerendûd Uygulama
Eserin Kaynağı	İstanbul Kocamustafapaşa Ramazan Mahfî Türbesi
Metnin Aslı	يا حضرت پير سلطان رمضان الدين مخفى قدس الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân Ramazânüddîn Mahfî Kaddesa'llâhu Sırrahû
Açıklama	Hattatı hakkında malumat bulamadığımız eser, yeşil sac üzerine zerendûd tekniği uygulanarak yapılmıştır.

2.3.10. Azîz Mahmûd Hüdâyî (öl. 1628)

2.3.10.1. Katalog: 45

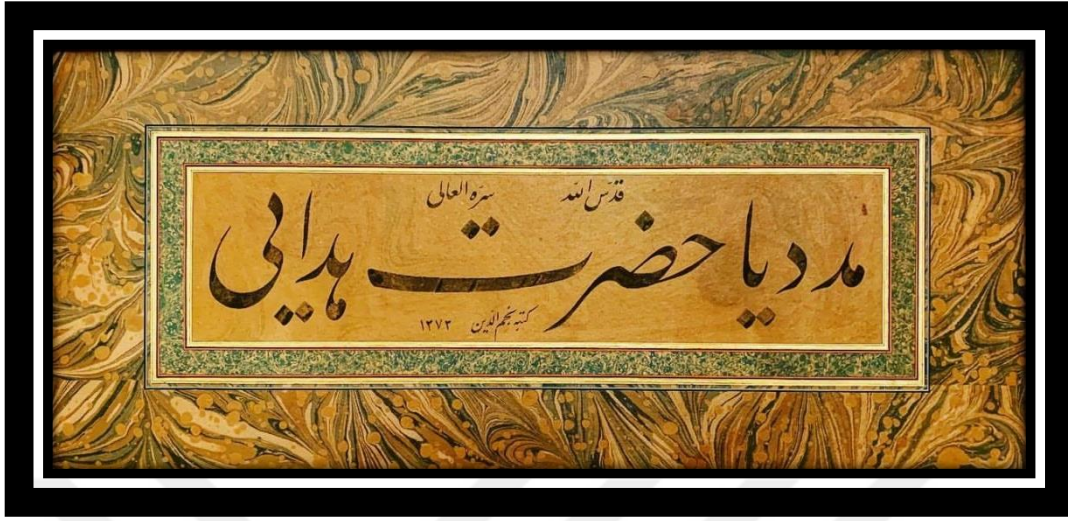
Eserin Hattatı	Ali Alparslan (öl. 2006)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1367/Milâdî 1948
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	Şenol Tanju Koleksiyonu
Metnin Aşl	يا حضرت پير كعبة العشاق سيد عزيز محمود هدائي قدس سره العالی
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Kâ'betü'l-Uşşâk Seyyîd Azîz Mahmûd Hüdâyî Kuddise Sırruhu'l-Âlî
Açıklama	-

2.3.10.2. Katalog: 46

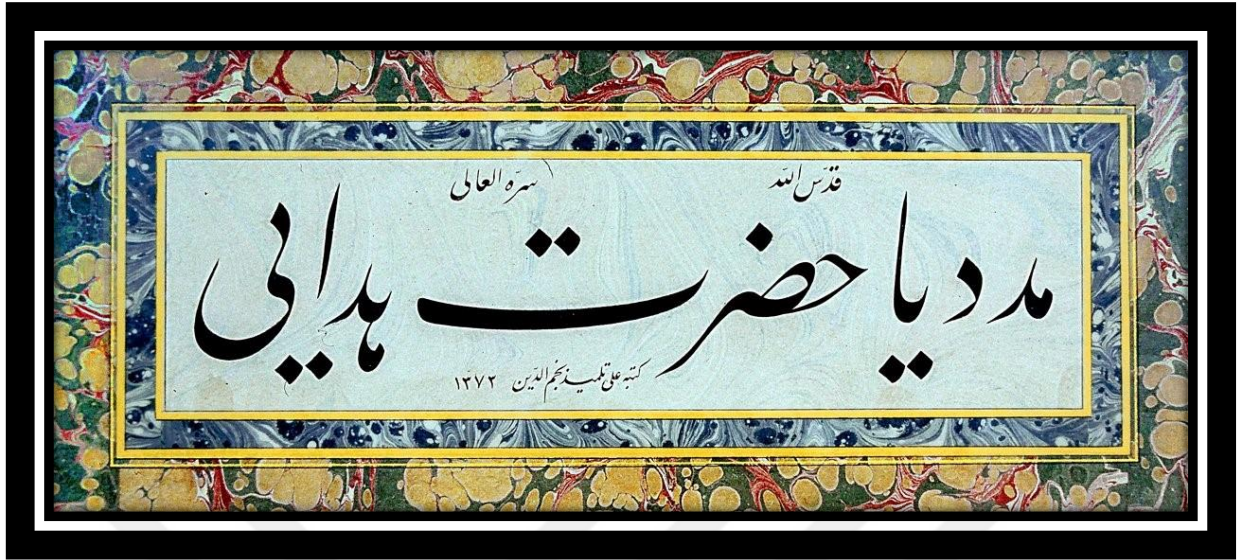
Eserin Hattatı	Ali Alparslan (öl. 2006)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1372/Milâdî 1952
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	Hususi Fotoğraf Arşivi
Metnin Aslı	يا حضرت پير قطب اعظم سلطان سید عزیز محمود هدائی قدس الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Kutbu Azâm Sultân Seyyîd Azîz Mahmûd Hüdâyî Kaddesa'llâhu Sırrahû
Açıklama	-

2.3.10.3. Katalog: 47

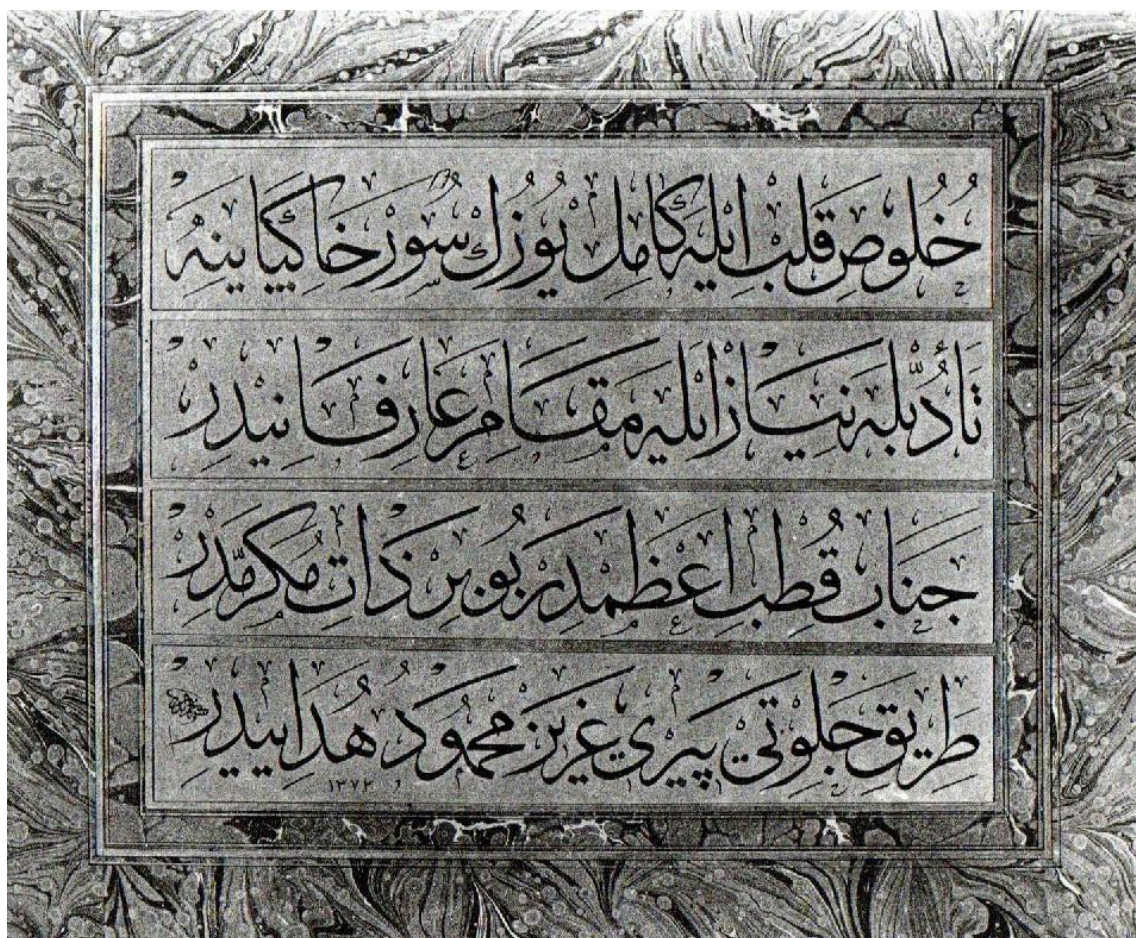

Eserin Hattatı	Necmeddîn Okyay (öl. 1976)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1373/Milâdî 1953
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	م دد يا حضرت هداىي قدس الله سره العالی
Metnin Okunuşu	Meded Yâ Hazreti Hüdâyî Kaddesa'llâhu Sırrahu'l-Âlî
Açıklama	Satır nizamında celî ta'lik hattıyla aharlı kağıda yazılan eser de sulandırılmış is mürekkebi kullanılmıştır. <i>Te</i> harfinin keşidesinde çok net olmak üzere kalem hareketleri görülmektedir. Eserin çevresine cetvel çekilerek iç ve dış pervaz ebru ile murakkaa edilmiştir.

2.3.10.4. Katalog: 48

Eserin Hattatı	Ali Alparslan (öl. 2006)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1373/Milâdî 1953
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	م دد یا حضرت هدائی قدس الله سره العالی
Metnin Okunuşu	Meded Yâ Hazreti Hüdâyî Kaddesa'llâhu Sırrahu'l-Âlî
Açıklama	Ali Alparslan'ın Hocası Necmeddîn Okyay'la (Katalog 48) aynı tarihte yazdığı aynı eseri ebrulu ve aharlı kâğıda koyu is mürekkebiyle yazılmıştır. Eserin çevresine cetvel çekilerek iç ve dış pervaz ebru ile murakkaa edilmiştir. Ali Alparslan imzasında geçen <i>Tilmîz-i Necmeddîn</i> ibaresiyle Necmeddîn Okyay'ın talebesi olduğunu bildirmiştir.

Eserin Hattatı	Necmeddîn Okyay (öl. 1976)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1373/Milâdî 1953
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Sülûs
Eserin Kaynağı	Üsküdar Azîz Mahmûd Hüdâyî Türbesi/Uğur Derman, Ömrümün Bereketi 4 ²²⁸
Metnin Aslı	خلوص قلب ايله كامل يوزك سور خاكپايينه تأدبيله نياز ايله مقام عارفانيدير جناب قطب اعظمدر بو بر ذات مكرمدر طريق جلوتی پیری عزیز محمود هدايیدر
Metnin Okunuşu	Hulûs-ı kalb ile Kâmil yüzün sür hâk-pâyine Teeddüble niyâz eyle makâm-ı ârifânîdir Cenâb-ı kutb-ı â'zamdır bu bir zât-ı mükerremdir Tarîk-ı Celvetî pîri Azîz Mahmûd Hüdâyî'dir
Açıklama	Yazıyı çevreleyen ebrûlar Mustafa Düzgünman'a (öl. 1990) aittir.

²²⁸ Derman, *Ömrümün Bereketi* 4, 211.

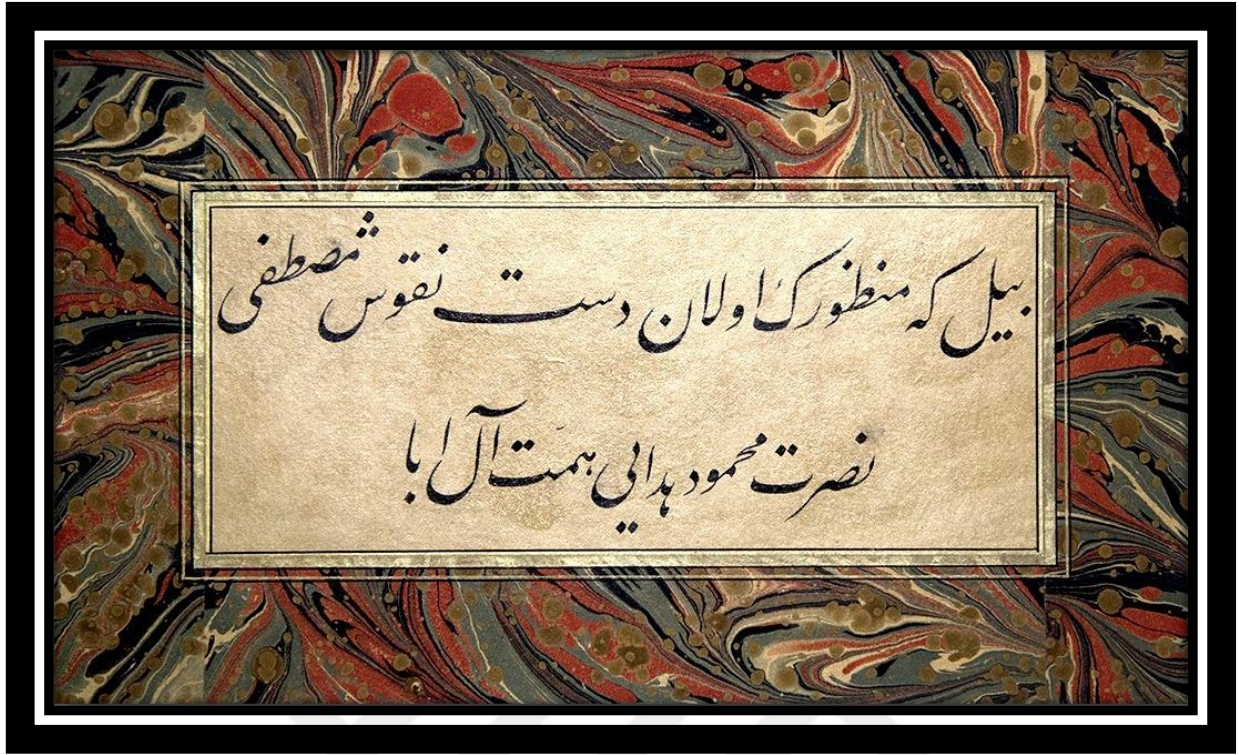
2.3.10.6. Katalog: 50

Eserin Hattatı	Ali Alparslan (öl. 2006)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1400/Milâdî 1980
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	İsmail Erünsal Koleksiyonu, Fotoğraf: Sümeyye Coşkun
Metnin Aslı	يا حضرت پير عزيز محمود هدايے قدس الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Azîz Mahmûd Hüdâyî Kaddesa'llâhu Sırrahû
Açıklama	Satır nizamında yazılan eserin kalem hareketlerinden hareketle elden çıktığı gibi yazıldığı kuvvetle muhtemeldir. Altınla cetvel çekilen eserin çevresine taraklı ebrû murakkaa edilmiştir.

Eserin Hattatı	Muhsinzâde Seyyid Abdullah Bey (öl. 1899)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1301/Milâdî 1884
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs Zerendûd Uygulama
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	يا حضرت هداي قدس سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Hüdâyî Kuddise Sırruhû
Açıklama	Zerendûd tekniğiyle vücuda getirilen eser satır nizamında yazılmıştır. Yazının üstündeki boşluklar tefrîşât unsurlarıyla doldurulmuştur. Eserin çevresi altınla barok stili motiflerle bezenmiştir.

Eserin Hattatı	Kemal Batanay (öl. 1981)
Yazıldığı Tarih	-
Ebat ve Yazı Çeşiti	- / Nesta'lik
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	بیل که منظورک اولان دست نقوش مصطفیٰ نصرت محمود هدائی بہمت آل ابا
Metnin Okunuşu	Bil ki manzûrun olan dest-i nûkûş-i Mustafâ Nusret-i Mahmut Hüdâyî himmet-i Âl-i Âbâ
Açıklama	Ebrûcu Mustafa Düzgünman'a ait olan bu beyit sanat-tasavvuf beraberliğini veciz bir şekilde ifade etmektedir. Mana olarak, elden çıkan sanatın Hazreti Hüdâyî ve ehl-i beytin himmetiyle tezahür ettiğini bildirmektedir.

Eserin Hattatı	Mustafa Halîm Özyazıcı (öl. 1964)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1379/Milâdî 1959
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülüs
Eserin Kaynağı	Uğur Derman, Ömrümün Bereketi 4 ²²⁹
Metnin Aslı	يا حضرت پير سلطان عزيز محمود هدائي قدس الله سره العالي
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân Azîz Mahmûd Hüdâyî Kaddesa'llâhu Sırrahu'l-Âlî
Açıklama	Tok bir celî sülüs ile yazılan eser satır istif formunda tertip edilmiştir. Eserin tezhibi Rikkat Kunt'a (öl. 1986) aittir. Sıkışıklıktan dolayı <i>Hazreti</i> kelimesinde bulunan <i>te</i> harfi ile <i>Pîr</i> kelimesinde bulunan <i>pe</i> harfinin noktaları yuvarlak yapılmıştır.

²²⁹ Derman, *Ömrümün Bereketi* 4, 210.

2.3.11. Abdulahad Nûrî (öl. 1651)

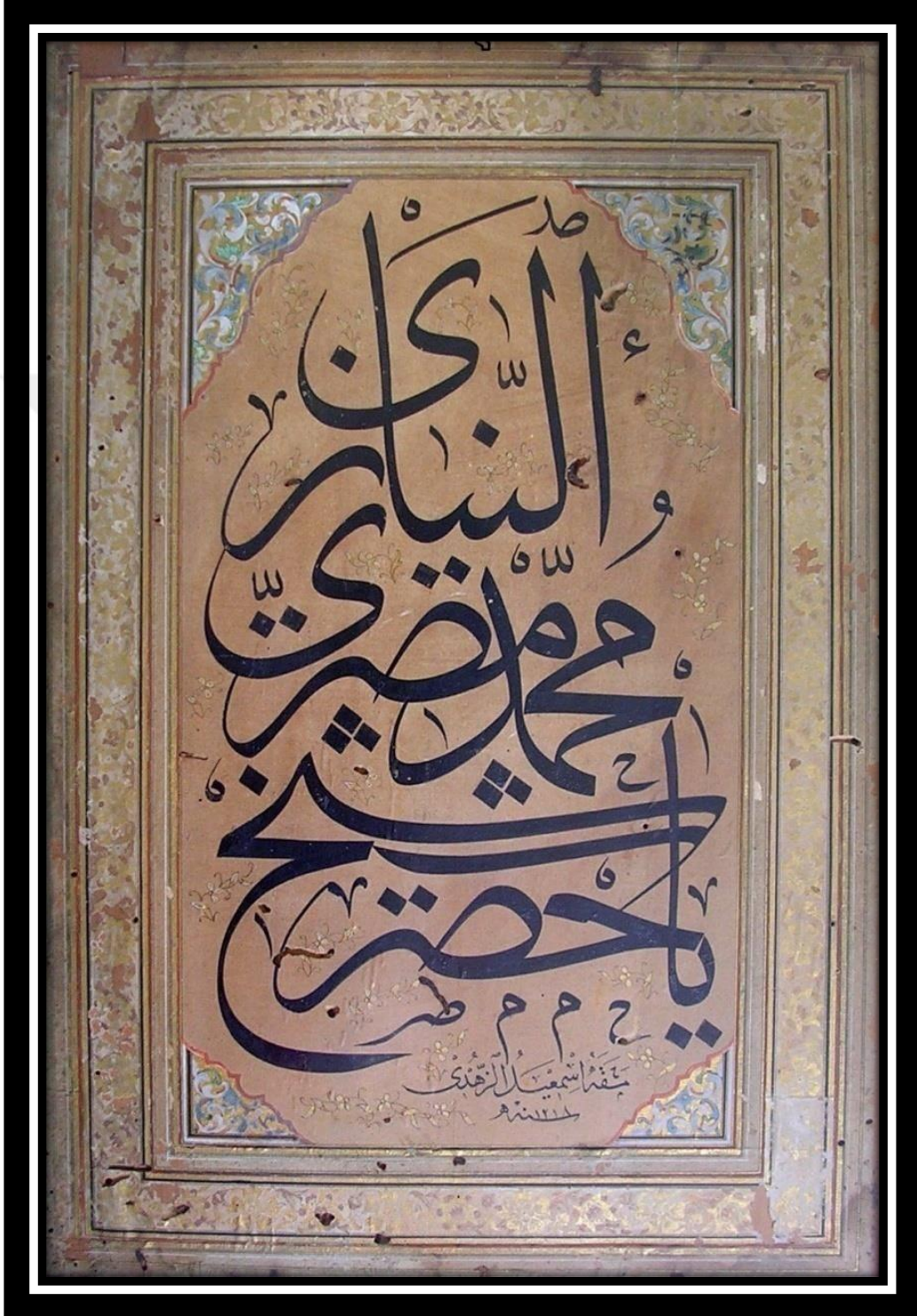
2.3.11.1. Katalog: 54

Eserin Hattatı	Abbas Kemâl Efendi (öl. ?)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1274/Milâdî 1857
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Ta‘lîk Zerendûd Uygulama
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	يا حضرت پير سيد شيخ عبد الأحد النورى قدس الله سره الجلى
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Seyyid Şeyh Abdulahad en-Nûrî Kaddesa’llâhu Sırrahu’l-Celî
Açıklama	Eser yeşil zemin üzerine zerendûd tekniği uygulanarak yapılmıştır. Levhadaki keşidelerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. <i>Pîr Seyyid Şeyh</i> ibaresindeki kelimelerin sonlarında bulunan <i>râ</i> , <i>dal</i> ve <i>hı</i> harflerinin birbirine mündemiç olması yazıya letafet kazandırmıştır. Bu derç hali tasavvufî olarak bu kavramların beraberliğini temsil edebilir.

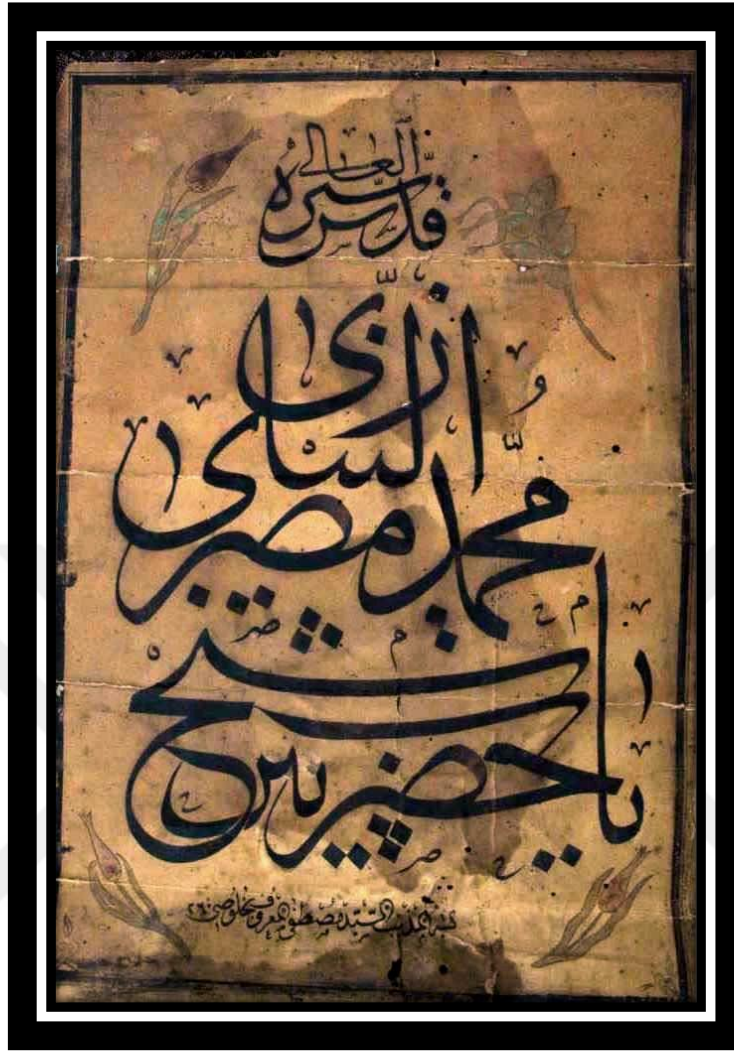
2.3.12. Niyâzî Mısrî (öl. 1694)

2.3.12.1. Katalog: 55

Eserin Hattatı	İsmâîl Zühdi Efendi (Yeni) (öl. 1806)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1218/Milâdî 1803
Ebat ve Yazı Çeşiti	43x29 cm/Celî Sülüs
Eserin Kaynağı	Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ محمد مصرى النيازى
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Muhammed Mısırî en-Niyâzî
Açıklama	Açık zemin üzerine oldukça koyu bir mürekkeple İsmâîl Zühdi'nin tarzı olduğu üzere elden çıktığı gibi yazılmıştır. Eserin iç ve dış bordürleri barok stili tezhiplerle bezenmiştir.

2.3.12.2. Katalog: 56

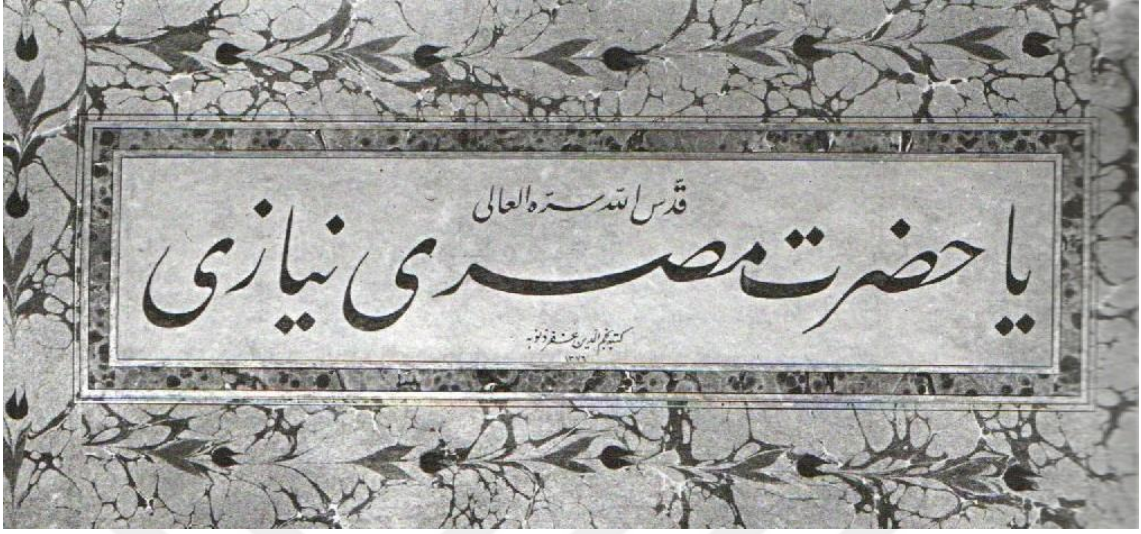
Eserin Hattatı	Hâfız Mustafâ Hulûsî Efendi (öl. ?)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1260/Milâdî 1844
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	يا حضرت پير شيخ محمد مصرى النيازى قدس سره العالى
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Şeyh Muhammed Mısrî en-Niyâzî Kudîse Sırruhu'l-Âlî
Açıklama	-

2.3.12.3. Katalog: 57

Eserin Hattatı	Fatih Özkafa
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1441/Milâdî 2020
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celi Sülüs
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	يا حضرت پیر نیاز می مصری قدس الله سره العالی
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Niyâzî Mısrî Kaddesa'llâhu Sırrahu'l-Âlî
Açıklama	-

2.3.12.4. Katalog: 58

Eserin Hattatı	Necmeddîn Okyay (öl. 1976)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1376/Milâdî 1956
Ebat ve Yazı Çeşiti	- / Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	Uğur Derman, Ömrümün Bereketi 4 ²³⁰
Metnin Aslı	يا حضرت مصري نيازي قدس الله سره العالی
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Mısırî Niyâzî Kaddesa'llâhu Sırrahu'l-Âlî
Açıklama	Satır nizamında yazılan eserin tam ortasında bulunan <i>Mısırî</i> kelimesindeki <i>sad</i> harfîne keşide verilerek yazıya muvazene kazandırılmıştır. Eserin dış pervazına eserin hattatı Necmeddin Okyay'a ait lale ebrûsu murakkaa edilmiştir.

²³⁰ Derman, *Ömrümün Bereketi* 4, 256.

2.3.13. Mehmed Nasûhî (öl. 1718)

2.3.13.1. Katalog: 59

Eserin Hattatı	Mehmed Şevket Vahdetî (öl. 1871)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1283/Milâdî 1866
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs Zerendûd Uygulama
Eserin Kaynağı	Üsküdar Nasûhî Çelebi Camii, Oktay Türkoğlu Fotoğraf Arşivi
Metnin Aslı	يا حضرت پير محمد النصوحى قدس الله سره العالى
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Muhammed en-Nasûhî Kaddesa'llâhu Sırrahu'l-Âlî
Açıklama	Satır istif nizamında koyu zemin üzerine zerendûd tekniği uygulanarak yazılan yazı Üsküdar Nasûhî Çelebi Camii hariminin doğu duvarında asılıdır. <i>Muhammed</i> kelimesinde bulunan <i>hâ</i> harfine keşide verilerek açılan boşluğa daha küçük bir kalemle <i>Kaddesa'llâhu Sırrahu'l-Âlî</i> ibaresi eklenmiştir.

2.3.14. Nûreddîn Cerrâhî (öl. 1721)

2.3.14.1. Katalog: 60

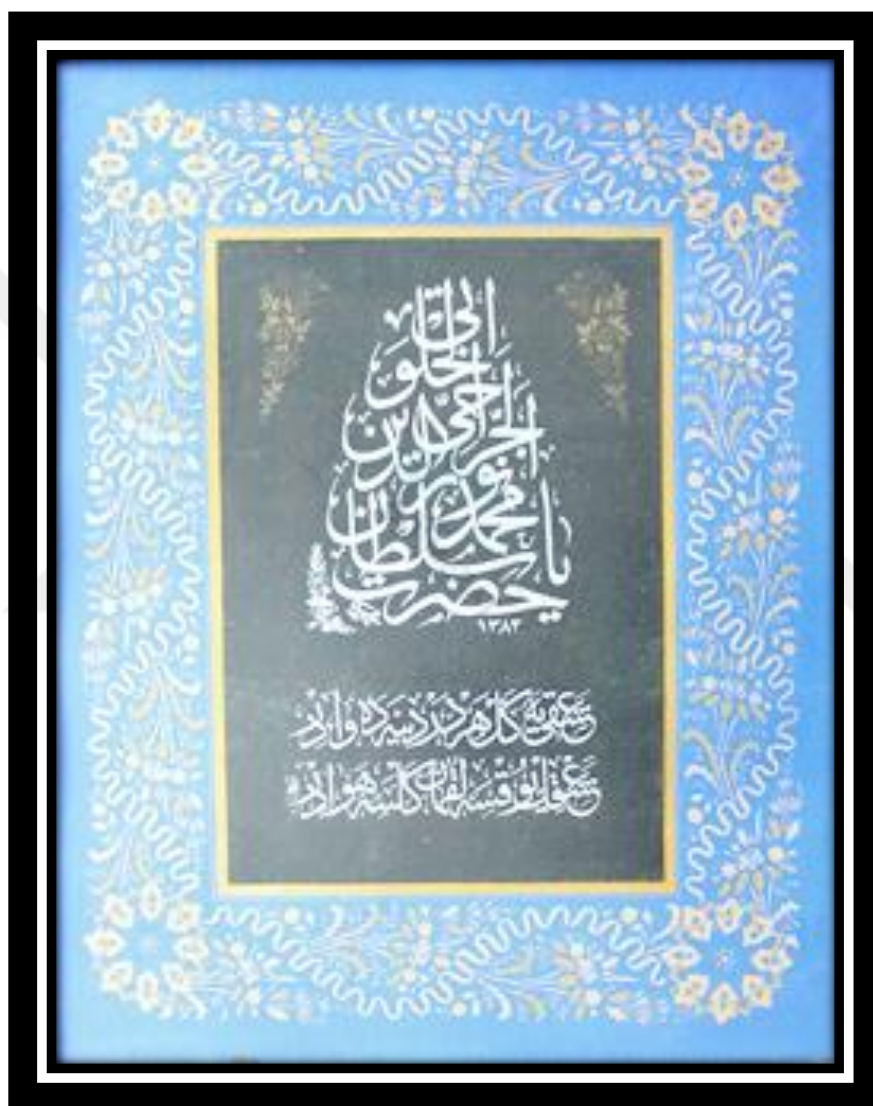

Eserin Hattatı	Abdurrahman Depeler
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1432/Milâdî 2021
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülüs
Eserin Kaynağı	Haris Türker Koleksiyonu
Metnin Aslı	يا حضرت پير محمد نور الدين الجراحى
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Muhammed Nûreddîn el-Cerrâhî
Açıklama	Aharlı kâğıt üzerine siyah akrilik mürekkep ile celî sülüs yazı türüyle yazılan eserin tezhip uygulamasını İsmail Çökük yapmıştır. İstif Halvet-i Cerrâhî tâc-ı şerîfi formunda tasarlanmıştır.

Eserin Hattatı	Abdurrahman Depeler
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1433/Milâdî 2022
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs
Eserin Kaynağı	Emin Özçay Koleksiyonu
Metnin Aslı	يا حضرت پير محمد نور الين الجراحى
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Muhammed Nûreddîn el-Cerrâhî
Açıklama	Katalog 57’de bulunan eserin aynı kalıbıdır. Koyu renk aharlı kâğıt üzerine akrilik birleşimli zırnık mürekkebiyle yazılmıştır.

2.3.14.3. Katalog: 62

Eserin Hattatı	Mahmud Öncü (öl. 1994)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1383/Milâdî 1963
Ebat ve Yazı Çeşiti	36x29 cm/Celî Sülüs
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	يا حضرت سلطان محمد نور الدين الجراحى الخلوتى عشقى يه كل هر دردينه ده وادر عشقك يوقسه لقمان كلسه هوادر
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Sultân Muhammed Nûreddîn el-Cerrâhî el-Halvetî Aşkî'ye gel her derdine devâdır Aşkın yoksa Lokmân gelse hevâdır, -Nimrî Dede-
Açıklama	Yazı celi sülüs yazı türünde koyu renk kâğıda üstübeç mürekkebiyle yazılmıştır. İstifin altında yazılı olan beyit, Cerrâhî şeyhi olan Muzaffer Ozak Hazretlerine ithafen ona derin muhabbet duyup sık sık ziyaretinde bulunan Nimrî Dede'ye aittir. Eser altınla cetvellenerek çevresine Rokoko tarzı tezhip yapılmıştır.

2.3.14.4. Katalog: 63

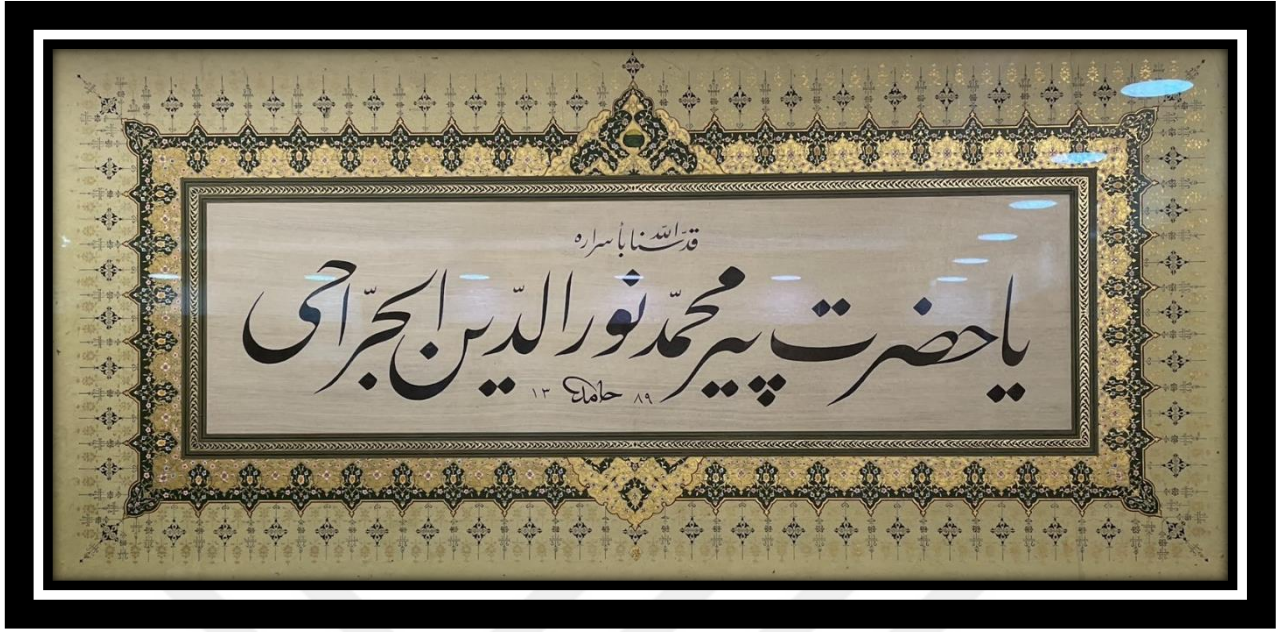

Eserin Hattatı	Fatih Özkafa
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1437/Milâdî 2015
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celi Sülüs Müsennâ
Eserin Kaynağı	-
Metnin Ashı	یا حضرت پیر سلطان سید محمد نور الین الجراحی قدس الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân Seyyid Muhammed Nûreddîn el-Cerrâhî Kaddesa'llâhu Sırrahû
Açıklama	Celi sülüs yazı türü ile Müsennâ (aynalı) olarak yazılan eserin tezhip uygulamasını İsmail Çökük yapmıştır. İstif Halvet-i Cerrâhî tâc-ı şerîfî formunda tasarlanmıştır. Eserin çevresine halkârî bezeme yapılarak altınla çekilen cetvel kısmına zencerek uygulaması yapılmıştır.

Eserin Hattatı	Kazasker Mustafâ İzzet Efendi (öl. 1876)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1259/Milâdî 1843
Ebat ve Yazı Çeşiti	- / Celî Ta‘lîk Zerendûd Uygulama
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	ای ناشر انوار هدا نور الدین خورشید بقا قطب ورا نور الدین بر ذره ناچیز شعاع کرمکدر سامی قولکی ایتمه فدا نور الدین
Metnin Okunuşu	Ey nâşir-i envâr-ı hüdâ Nûreddîn Hûrşîd-i bekâ kutb-i verâ Nûreddîn Bir zerre-i nâçîz şua-i keremindir Sâmî kulunu etme fedâ Nûreddîn -Abdurrahmân Sâmî Paşa-
Açıklama	Mavi zemin üzerine zerendûd uygulaması yapılan eser Kazasker Mustafâ İzzet Efendi’nin celî ta‘lîk tavrını en iyi yansıttığı eserlerindendir. Dört satır halinde yazılan eserin ilk üç satırında ikişer keşide, dördüncü satırında ise bir <i>yâ-yı ma‘kus</i> bir de keşide kullanılmak üzere her satırda iki uzatma kullanılması yazıya selâset kazandırmıştır.

2.3.14.6. Katalog: 65

Eserin Hattatı	Hâmid Aytaç (öl. 1982)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1389/Milâdî 1969
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	İstanbul Karagümrük Cerrâhî Tekkesi Süleyman Berk Fotoğraf Arşivi
Metnin Ashı	يا حضرت پير محمد نور الدين الجراحي قدسنا الله بأسراره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Muhammed Nûreddîn el-Cerrâhî Kaddesenâ'llâhu Bi-Esrârihî
Açıklama	Karagümrük Nûreddîn Cerrâhî Tekkesi'nde bulunan levha celî ta'lik hattıyla satır nizamında yazılmıştır. Hattat Hâmid'in aynı kalıpla yazmış olduğu birkaç eseri daha mevcuttur. Eserin etrafı klasik tezhip ile süslenmiştir. Tezhibin üst kısmına küçük bir Halvetî-Cerrâhî tâc-ı şerîfi sembolü işlenmiştir.

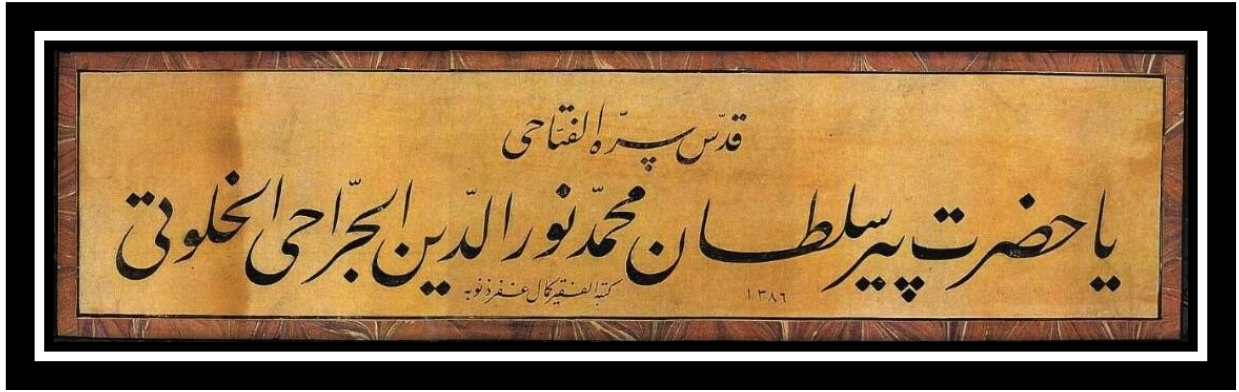
2.3.14.7. Katalog: 66

Eserin Hattatı	Fuat Başar
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1406/Milâdî 1985
Ebat ve Yazı Çeşiti	33x47 cm/Celî Sülüs-Stilize Sülüs, Tuğrâ Formu
Eserin Kaynağı	Hususi Koleksiyon
Metnin Aslı	يا حضرت پير سلطان سيد محمد نور الدين الجراحي الخلوتي
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân Seyyid Muhammed Nûreddîn el-Cerrâhî el-Halvetî
Açıklama	Osmanlı tuğrâsı formunda tasarlanan eser, siyah kâğıt üzerine gümüş yaldız uygulanarak yapılmıştır. <i>Yâ Hazreti Pîr Sultân Seyyid</i> ibaresi Halvetî-Cerrâhî tâc-ı şerîfine benzetilerek tuğranın mahlas kısmına yerleştirilmiştir.

Eserin Hattatı	Ömer Yıldız
Yazıldığı Tarih	-
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	Üsküdar Andelib Kahve & Özçimi Sanat Atölyesi
Metnin Aslı	يا حضرت پير سلطان محمد نور الدين الجراحى قدس الله سره
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Sultân Muhammed Nûreddîn el-Cerrâhî Kaddesa'llâhu Sırrahû
Açıklama	Açık siyah mürekkeple satır nizamında yazılan eserin tüm kalem hareketleri belli olmaktadır. <i>Sultân</i> kelimesinde bulunan <i>tı</i> ve <i>elîf</i> harfleri arasına keşide verilerek yazıya akıcılık kazandırılmıştır. Keşidenin ortaya çıkarmış olduğu boş alan üzerinde bulunan <i>el-Cerrâhî Kaddesa'llâhu Sırrahû</i> ibaresi Halvetî-Cerrâhî tâc-ı şerîfi formunda tasarlanan bir istif içerisine yerleştirilmiştir.

Eserin Hattatı	Kemal Batanay (öl. 1981)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1386/Milâdî 1966
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	يا حضرت پير سلطان محمد نور الدين الجراحى الخلوتى قدس سرہ الفتاحی
Metnin Okunuşu	Yâ Hazretî Pîr Sultân Muhammed Nûreddîn el-Cerrâhî el-Halvetî Kuddise Sırruhu'l-Fettâhî
Açıklama	Satır nizamında yazılan eserin çevresine ebru ile murakkaa yapılmış ve cetvel çekilmiştir. Eserin en üstüne tekke levhalarında çok görülmeyen <i>Kuddise Sırruhu'l-Fettâhî</i> ibaresi yazılmıştır. Bunun sebebi ise <i>el-Cerrâhi</i> , <i>el-Halvetî</i> diye biten yazıya ahenk katmak amaçlıdır.

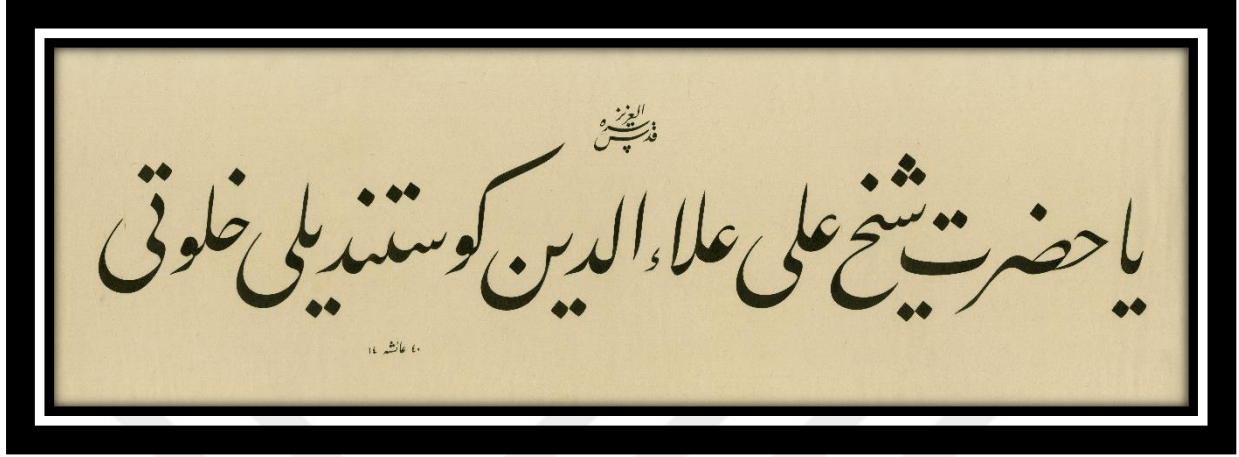
2.3.14.10. Katalog: 69

Eserin Hattatı	-
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1211/Milâdî 1796
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celi Sülüs
Eserin Kaynağı	Nûreddîn Cerrâhî Türbesi Muvâcehe Penceresi Fotoğraf: Mustafa Yılmaz
Metnin Aslı	قطب العارفين حضرت شيخ نور الدين الجراحي قدس سره
Metnin Okunuşu	Kutbu'l-Ârifîn Hazreti Şeyh Nûreddîn el-Cerrâhî Kuddise Sırruhû
Açıklama	Dergâhın dış cephesindeki muvâhece penceresi üzerinde bulunan kitâbe mermer üzerine hakkedilerek yapılmıştır. Kitâbeye ördek başı yeşili zemin üzerine zer tekniği uygulanmıştır. Sülüs satır nizamında yazılan kitâbenin sağ ve sol alt kısımlarında olmak üzere iki adet dört terkli, kırk dallı halvetî-cerrâhî tâc-ı şerîfleri kabartması mevcuttur.

2.3.15. Köstendilli Alî Alâeddîn (öl. 1143/1730)

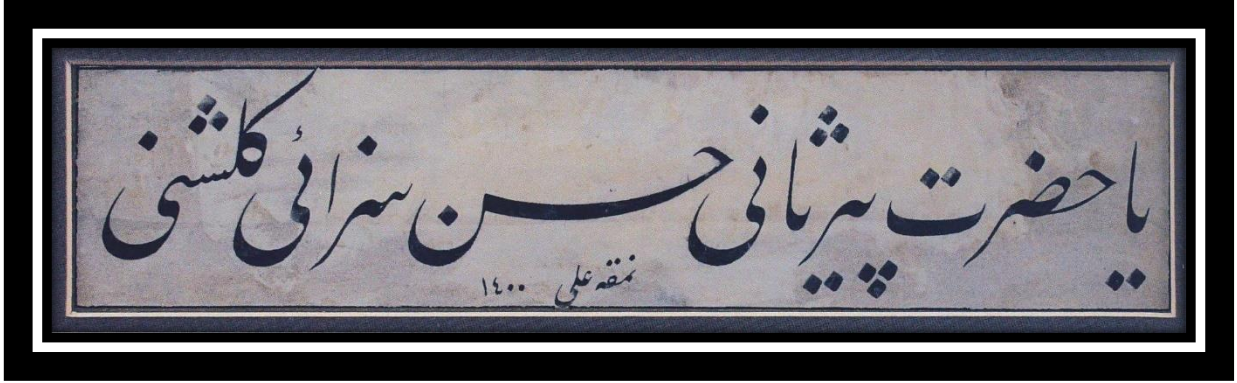
2.3.15.1. Katalog: 70

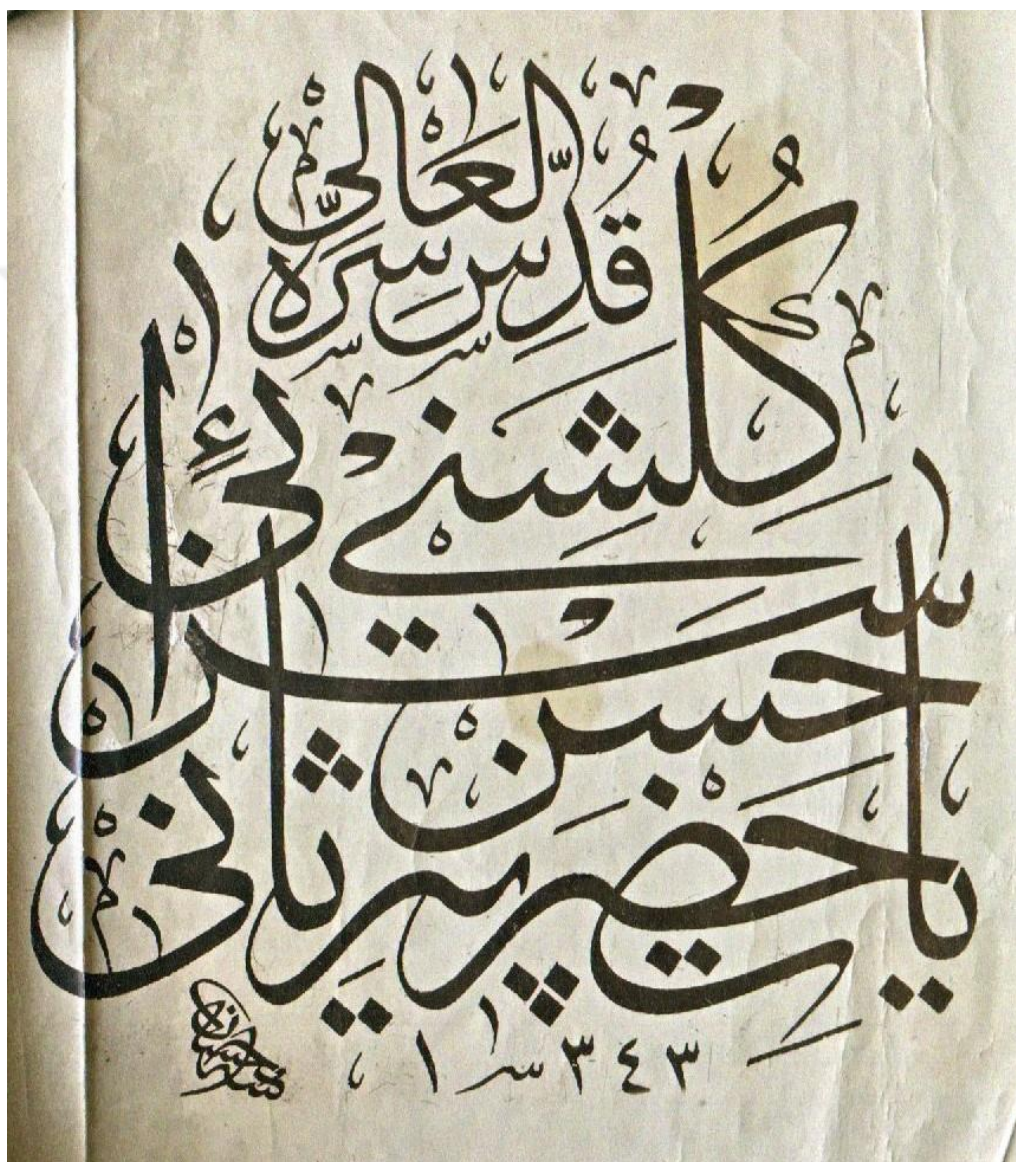
Eserin Hattatı	Ayşe Solak
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1440/Milâdî 2019
Ebat ve Yazı Çeşiti	87,5x28 cm/Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	Hususi Koleksiyon
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ علي علاء الدين كوستنديلي خلوتي قدس سره العزيز
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Alî Alâeddîn Köstendilli Halvetî Kudûse Sırruhu'l-Azîz
Açıklama	Satır nizamında aharlı kâğıt üzerine is mürekkebiyle yazılmıştır. Köstendilli Alî Alâeddîn adına yazılan çok nadir tekke levhalarındandır. Yazının orta üst kısmına daha küçük bir kalemle Halvetî tâc-ı şerîfi formunda <i>Kudûse Sırruhu'l-Azîz</i> ibaresi yerleştirilmiştir.

2.3.16. Sezâî Gülşenî (öl. 1151/1738)

2.3.16.1. Katalog: 71

Eserin Hattatı	Ali Alparslan (öl. 2006)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1400/Milâdî 1980
Ebat ve Yazı Çeşiti	8x35 cm/Celî Ta'lik
Eserin Kaynağı	Abdullah Uçman Koleksiyonu
Metnin Aslı	يا حضرت پير ثانی حسن سرائی کلشنی
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr-i Sâni Hasan Sezâî Gülşenî
Açıklama	Satır düzeninde yazılan eserin ibaresinde, Sezâî Gülşenî'nin, Halvetî-Gülşenî kolunun İbrâhîm Gülşenî'den sonra en önemli ikinci pîri olduğuna vurgu yapmak amacıyla <i>pîr-i sâni</i> terkibi kullanılmıştır. <i>Hasan</i> kelimesinin <i>sîn</i> harfi keşideli bir şekilde yapılarak yazıya akıcılık kazandırılmıştır.

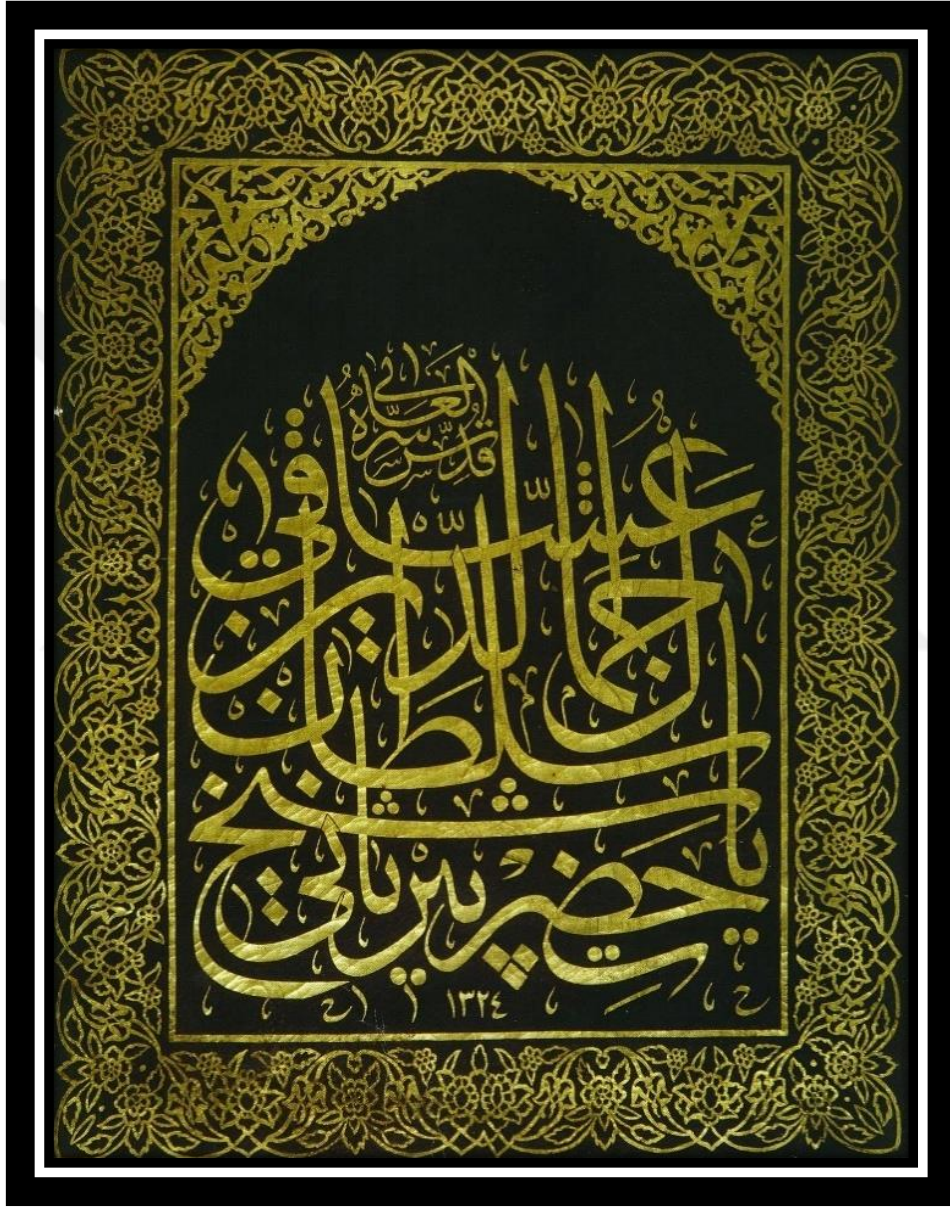

Eserin Hattatı	Mustafa İhsân Bey (öl. 1937)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1343/Milâdî 1925
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs
Eserin Kaynağı	Uğur Derman, Ömrümün Bereketi 4 ²³¹
Metnin Aslı	یا حضرت پیر ثانی حسن سزائی کلشنی قدس سره العالی
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr-i Sânî Hasan Sezâî Gülşenî Kuddise Sırruhu'l-Âlî
Açıklama	Celî sülûs hattının özelliklerini iyi şekilde bünyesinde barındıran eser tâc-ı şerîf formunda tasarlan bir istif içerisine yazılmıştır. Sezâî Gülşenî'nin, Halvetî-Gülşenî kolunun İbrâhîm Gülşenî'den sonra en önemli ikinci pîri olduğuna vurgu yapmak amacıyla <i>pîr-i sâni</i> terkibi kullanılmıştır. <i>Hasan</i> kelimesinin <i>sîn</i> harfi keşideli bir şekilde yapılarak yazıya akıcılık kazandırılmıştır. <i>Sezâî</i> kelimesinde bulunan <i>sîn</i> harfi ile <i>râ</i> harfi arasında bulunan oldukça uzun bir keşide ile <i>Gülşenî</i> kelimesinde bulunan <i>yâ-yı mâkus</i> yazının tam ortasında geçerek yazıya akıcılık kazandırmıştır.

²³¹ Derman, *Ömrümün Bereketi* 4, 218.

2.3.17. Cemâleddîn Uşşâkî (öl. 1164/1751)

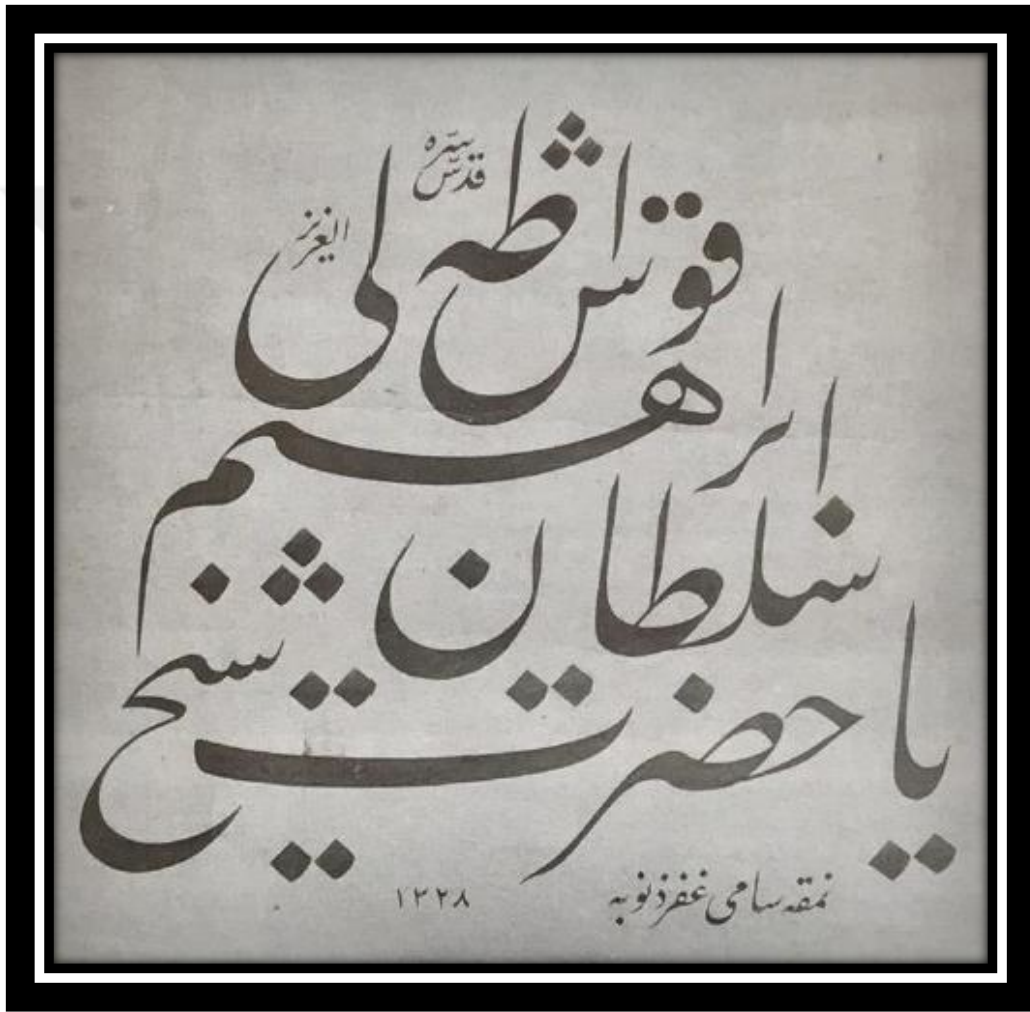
2.3.17.1. Katalog: 73

Eserin Hattatı	-
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1324/Milâdî 1906
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülüs
Eserin Kaynağı	Vakıf Hat Sanatları Müzesi
Metnin Aslı	یا حضرت پیر ثانی شیخ سلطان جمال الدین عشاقی قدس سره العالی
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr-i Sâni Şeyh Sultân Cemâleddîn Uşşâkî Kuddise Sırruhu'l-Âlî
Açıklama	Hattatı belli olmayan eser siyah zemin üzerine zerendûd tekniği uygulanarak yapılmıştır. Eserin ibaresinde, Cemâleddîn Uşşâkî'nin, Halvetî-Uşşâkî kolunun Hüsâmeddîn Uşşâkî'den sonra en önemli ikinci pîri olduğuna vurgu yapmak amacıyla <i>pîr-i sâni</i> terkihi kullanılmıştır. Eserde noktaların çokluğundan dolayı istifi daraltmaması amacıyla birçok nokta yuvarlak bir biçimde farklı kalem büyüklüklerinde konulduğu dikkat çekmektedir. Ancak bu kadar çok yuvarlak noktanın farklı kalem boyutlarında kullanılmasının eserin bütünlüğü açısından göze yorucu geldiği ve estetik açıdan problemli olduğu söylenebilir.

2.3.18. Kuşadalı İbrâhîm Efendi (öl. 1262/1846)

2.3.18.1. Katalog: 74

Eserin Hattatı	Sâmî Efendi (öl. 1912)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1328/Milâdî 1910
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Ta‘lîk
Eserin Kaynağı	Özel Fotoğraf Arşivi
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ سلطان ابراهيم قوش اطه لى قدس سره العزيز
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Sultân İbrâhîm Kûşadalı Kuddise Sırruhu'l-Azîz
Açıklama	Uğur Derman, Hattat Sâmî Efendi'nin, vefatından iki sene önce kaleme aldığı bu eserinde, Kuşadalı İbrâhîm Efendi'nin isminin ilk kez böylesine istiflenip yazıldığını söylemektedir.²³² Yazı tâc-ı şerîf formunda istiflenmiştir. Yazıdaki noktaların yoğunluğundan dolayı <i>kuş</i> kelimesinde bulunan <i>kâf</i> harfinin noktaları yuvarlak yapılarak hem istifte uygun yer açılmış hem de göze hoş gelen bir görüntü oluşturulmuştur. Yazı Halvetî tâc-ı şerîfine benzer bir formun içerisine istiflenmiştir. Yazıda kullanılan <i>Hazreti</i> kelimesinde bulunan <i>be</i> harfi ile <i>İbrâhîm</i> kelimesinde bulunan <i>he</i> ve <i>ye</i> harfleri arasındaki keşidenin paralelliği yazıya oldukça keyifli bir akıcılık kazandırmıştır.

²³² Kanbaş, *Hattat Sami Efendi ve Hat Sanatındaki Yeri*, 393.

2.3.19. Ahmed Amiş Efendi (öl. 1338/1920)

2.3.19.1. Katalog: 75

Eserin Hattatı	Hatib Ömer Vasfî Efendi (öl. 1928)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1338/Milâdî 1920
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülüs
Eserin Kaynağı	Fâtih Camii Hazîresi, Süleyman Berk Fotoğraf Arşivi
Metnin Aslı	حامل امانات سبحانية جامع مقامات انسانية مربى سالكان رحمانية الحاج احمد عمش الخلوتى الشعبانى قدس سره حضرتلرينك روح شريفچون فاتحة
Metnin Okunuşu	Hâmil-i Emânât-i Subhâniyye Câmi-i Makâmât-i İnsâniyye Mürebbi-i Sâlikân-i Rahmâniyye el-Hâcc Ahmed Amiş el-Halvetî el Şa‘bânî Kudîse Sirrahû Hazretlerinin Rûh-i Şerîfîcûn Fâtîha
Açıklama	Her ne kadar tekke levhası olmasa da ibaresi ve sanat kalitesi bakımından tezimize dahil etmeyi uygun gördüğümüz eser adeta bir sanat abidesidir. Yedi satır halinde satır istif kompozisyonunda yazılan kalıptan silindirik bir mermere hakkedilerek yapılmıştır. Satıra yapılan istiflerde harflerin dengesi korunmuştur. Yalnızca altıncı satırda istif yapılmayarak

	boşluklar tefrîşât unsurlarıyla kapatılmıştır. Daha sonraki tarihlerde zemine herhangi bir işlem yapılmaksızın yazının üstü altınla bezenmiştir.
--	--

2.3.19.2. Katalog: 76

Eserin Hattatı	Fatih Özkafa
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1441/Milâdî 2020
Ebat ve Yazı Çeşiti	46x46 cm/Celî Sülüs
Eserin Kaynağı	Yusuf Ünal Koleksiyonu
Metnin Aslı	يا حضرت پير احمد عمش حلوتى قدس الله سره العالى
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Pîr Ahmed Amîş Halvetî Kaddese'llâhu Sırruhu'l- Âlî
Açıklama	-

2.3.19.3. Katalog: 77

Eserin Hattatı	Macid Ayrat (öl. 1961)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1380/Milâdî 1960
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülüs
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	یا حضرت تربہ دار احمد عمش خلوتی قدس سرہ
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Türbedâr Ahmed Amiş Halvetî Kuddise Sırruhû
Açıklama	Satır istif düzeninde yazılan eser de Amiş Efendi'nin türbedârlığına vurgu yapılmıştır. Ketebe'de Mâcid Ayrat nadir imzalarından birini kullanmıştır. Eserin çevresine cetvel çekilerek iç ve dış pervazları ebru ile murakkaa edilmiştir.

2.3.20. Muzaffer Ozak (öl. 1985)

2.3.20.1. Katalog: 78

Eserin Hattatı	Hasan Çelebi
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1428/Milâdî 2007
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ سيد مظفر الدين العشقى الخلوتى الجراحى
Metnin Okunuşu	Yâ Hazreti Şeyh Seyyid Muzafferuddîn el-Aşkî el-Halvetî el-Cerrâhî
Açıklama	Aharlı kâğıt üzerine is mürekkebiyle girift bir istifle Muzaffer Ozak adına tasalanan nadir tâc-ı şerîf levhalarındandır. <i>Hazreti</i> kelimesinde bulunan <i>tâ-i mebsûta</i>, <i>Şeyh</i> kelimesinde bulunan keşideli <i>şîn</i> ve <i>Seyyîd</i> kelimesinde bulunan keşideli <i>sîn</i> harfleri yazıya akıcılık kazandırmıştır. İstifin üst tarafı alt tarafına nazaran daha yoğun yapılmıştır. <i>el-Cerrâhî</i> kelimesinde bulunan <i>elîf</i> harfinin <i>el-Aşkî</i> kelimesinde bulunan <i>ayn</i> harfinin kaşına bağlanması yazıya güzellik katmıştır. İbarede bulunan noktaların fazlalığından dolayı bazı noktalar yuvarlak vaziyette yapılarak istif rahatlatılmıştır.

Eserin Hattatı	Mahmud Öncü (öl. 1994)
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1396/Milâdî 1976
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs Satır
Eserin Kaynağı	-
Metnin Aslı	عشقی یه کل هر در دینه ده وادر عشقک یوقسه لقمان کلسه هوادر
Metnin Okunuşu	Aşkî'ye gel her derdine devâdır Aşkın yoksa Lokmân gelse hevâdır
Açıklama	Satır istif nizamında yazılan eser elden çıktığı gibi yazılmıştır. <i>Gelse</i> kelimesinde bulunan <i>sîn</i> harfinin bir dişi eksik yazılmıştır. Nimrî Dede'nin kaleme almış olduğu bu beyit son dönemlerde <i>Aşkî</i> mahlasından dolayı Muzaffer Ozak'a nispet edilmiştir.

2.3.21. Ömer Tuğrul İnançer (öl. 2022)

2.3.21.1. Katalog: 80

Eserin Hattatı	Abdurrahman Depeler
Yazıldığı Tarih	Hicrî 1444/Milâdî 2023
Ebat ve Yazı Çeşiti	- /Celî Sülûs
Eserin Kaynağı	Emin Özçay Koleksiyonu
Metnin Aslı	يا حضرت شيخ عمر طوغرول مرادى الجراحى
Metnin Okunuşu	Ya Hazret-i Şeyh Ömer Tuğrul Muradî el-Cerrahî
Açıklama	Ördek başı yeşili el yapımı kâğıt üzerine akrilik mürekkeple zırnık edası verilerek yazılmıştır. İstif nispeten Halvetî-Cerrâhî tâc-ı şerîfî formunda armûdi olarak tasarlanmıştır. Harflerin istif içerisindeki dengesi gayet nizamidir. Yazının en tepesindeki iki <i>yâ-yı ma'kûs</i> selaset kazandırmıştır.

SONUÇ

Müslümanların, İslâm'ın tasvire olan ihtiyatından dolayı kendi sanatlarını doğurmaları kaçınılmaz olmuştur. Bu sanatların başını çeken en kudretli sanatlardan birisi hat sanatıdır. Hat sanatı asr-ı saadetten bugüne tekâmül ederek gelişmiş ve gerçek bir sanat diyebileceğimiz hüviyete bürünmüştür. Hz. Muhammed (s.a.v) vahiy kâtiplerine yazı ile alakalı anekdotlar aktarmış, vahiy kâtipleri de Kur'ân-ı Kerîm'i en güzel bir şekilde yazmaya gayret etmişlerdir. Emeviler döneminde Kutbetü'l Muharrir yazı da ilk ıstılahı yapmıştır. Abbasiler döneminde hattat ve aynı zamanda vezir olan Ebû Alî Muhammed b. Alî (İbn Mukle) *hatt-ı mensûbu* vazederek *aklâm-ı sitteyi* tertip etmiştir. Bir asır sonra gelen Alî b. Hilâl el-Kâtib el-Bağdâdî (İbnü'l Bevvâb) İbn Mukle vadisinde ilerleyerek yazıyı güzelleştirmiştir. İki asır sonra Ebü'l-Mecd Cemâlüddîn (Yâkût el-Müsta'sımî) gelerek *aklâm-ı sittenin* genel kaidelerini düzenlemiş ve düz kesilen kaleme eğim vermiştir. Hat sanatını zirveye çıkaracak olan Osmanlı devrinde Şeyh Hamdullah, bizzat II. Bayezid'in teşvikiyle Yâkût'un belli bir standart koyduğu ve yüzyıllar boyunca otorite olarak kabul edilen *aklâm-ı sittesindeki* durgunluğu aşarak harflere kıvrak bir form kazandırmıştır. Şeyh Hamdullah'tan sonra Hâfız Osmân ve Mustafa Râkım Efendi gelerek Şeyh'in yazısını tekâmül ettirerek hat sanatını zirve noktaya taşımışlardır.

Hat sanatının en güzel örnekleri Allah'ın kelamını en güzel bir biçimde yazma gayretinde olunması sebebiyle *Mushaf kitâbeti* sahasında verilmiştir. Bununla birlikte hattatlar, *hadis mecmuâları*, *yazı albümleri*, *delâilü'l-hayrât*, *en'am-ı şerif*, *kıt'alar* ve *murakkaa'lar* ile hat sanatının nadide örneklerini vücuda getirmişlerdir. Hâfız Osmân *Hilye-i Şerife*'ye yeni bir form kazandırmış ve 18. yüzyılla birlikte batılılaşmanın da etkisiyle hilyelerin öncülüğünde duvara levha asma geleneği ortaya çıkmıştır.

Bu gelişmelerin akabinde tekkelere mürşid-i kâmilin isminden müteşekkil levhalar asılmaya başlanmış; bu uygulama gelenek haline gelerek birçok tarikat kendi

pîrinin ismini hattatlara yazdırmıştır. Hilye-i şerîfe geleneğinin öncülük ettiği bu adet üzere hat sanatında *tekke levhaları* adı altında yeni bir damar neşvünema bularak tarikat şeyhlerinin isimlerini ihtiva eden *Yâ Hazret-i Pîr* veya *Yâ Hazret-i Sultân* ibareleri ile başlayan hat levhaları ortaya çıkmıştır.

Tekke levhaları genel itibarıyla istifli bir celî sülûs hattıyla kompoze edilmiştir. Bununla birlikte satır nizamında celî sülûs ve celî ta'lik hatlarıyla da yazılmıştır. Tekke levhaları zaman zaman tarikatlara mahsus tâc-ı şerîflerin formunda istif edilmiştir. Tâc-ı şerîf sembolüyle birlikte sancak, sehpa, perde, teber, teslim taşı, kuş, aslan, ve zülfikâr gibi sembolik unsurlara tekke levhalarında sıkça yer verilmiştir. Sayıları binlerle ifade edilebilecek tekke levhalarının ekseri kısmı tekke işi diye ifade edilen eserler olup sanat hüviyetinden uzak folklorik olmaktan öteye gidemeyen parçaları oluşturmaktadır. Hat sanatında tasavvuf yansımalarının en çok görüldüğü ve en fazla eser verilen tarikatlar Mevleviyye ve Bektâşiyye olmuştur. Bunlarla birlikte hemen hemen tüm tarikatlar özelinde birçok eser vücuda getirilmiştir.

Bu çalışmamızda evvela asr-ı saadetten günümüze hat sanatının teşekkülü ve hat-tasavvuf birlikteliği anlatılmaya çalışılmıştır. Ardından Anadolu ve Rumeli'de en çok tekkesi hususiyetini barındıran, kolları ve şubeleri itibarıyla bazı kişiler tarafınca *tarikat fabrikası* olarak nitelendirilen Halvetiyye tarikatında tespit edebildiğimiz 21 mürşîd-i kamilin isimlerinden müteşekkil 80 hat eseri katalog halinde incelenmiştir. Eserler katalog halinde sunulmadan önce tespit edilen; Sirâcüddîn Ömer el-Halvetî, Seyyîd Yahyâ Şîrvânî, Cemâleddîn İshak Karamânî, Yûsuf Sünbül Sinân, İbrâhîm Gülşenî, Merkez Efendi, Şa'bân-ı Velî, Hüsâmeddîn Uşşâkî, Ramazân Mahfî, Azîz Mahmûd Hüdâyî, Abdulahad Nûrî, Niyâzî Mısırî, Mehmed Nasûhî, Nûreddîn Cerrâhî, Köstendilli Alî Alâeddîn, Sezâî Gülşenî, Cemâleddîn Uşşâkî, Kuşadalı İbrâhîm Efendi, Ahmed Amiş Efendi, Muzaffer Ozak ve Ömer Tuğrul İnânçer olmak üzere 21 mürşîd-i kâmilin hayatı, vefat sıralarına göre tanzim edilerek kısaca anlatılmıştır.

Tezimize konu ettiğimiz 80 eserin şeyhlere göre dağılımı sayı bakımından; Yûsuf Sünbül Sinân 13, Nûreddîn Cerrâhî 10, Azîz Mahmûd Hüdâyî 9, Şa'bân-ı Velî 8, İbrâhîm Gülşenî 6, Merkez Efendi 6, Niyâzî Mısırî 4, Hüsâmeddîn Uşşâkî 3, Ahmed Amiş Efendi 3, Seyyîd Yahyâ Şîrvânî 3, Sirâcüddîn Ömer el-Halvetî 2, Ramazân Mahfî 2, Muzaffer Ozak 2, Sezâî Gülşenî 2, Cemâleddîn İshak Karamânî 1, Abdulahad Nûrî 1, Mehmed Nasûhî 1, Köstendilli Alî Alâeddîn 1, Cemâleddîn Uşşâkî 1, Kuşadalı İbrâhîm Efendi 1, ve Ömer Tuğrul İnânçer 1 şeklindedir.

Mürşîd-i kâmil isimlerinden müteşekkil olan hat levhalarının en temel özelliği “*Yâ hazreti...*” ibaresiyle başlamış olmasıdır. Bununla birlikte çoğunlukla bu ibareye ek olarak “*Yâ Hazreti Pîr...*”, “*Yâ Hazreti Pîr Sultân...*”, “*Yâ Hazreti Şeyh...*”, “*Yâ Hazreti Şeyh Sultân...*” ibareleri de kullanılmıştır. Bazı levhalarda bu kelimelerin arasına “*Seyyid*” ibaresi de eklenmiştir.

İstifin çeşitli yerlerine, genelde en üstüne, yazılan yazının kalem büyüklüğünden daha küçük bir kalemlle, bazen de aynı kalem boyuyla istifle bütünleşmiş bir vaziyette mürşîd-i kâmile dua etmek maksadıyla “*Allah onun yüce sırrını-keşfini mübarek kılsın*” manalarına gelen “*Kaddese'llâhu Sırrahû*”, “*Kuddise Sırruhû*”, “*Kaddese'llâhu Sırrahû'l-Âlî*”, “*Kaddesenâ'llâhu bi-Esrârihi*” ibareleri yazılmıştır.

Teze konu olan eserlerde çoğu tekke levhasında olduğu üzere yalnızca sülüs ve ta'lik hatları kullanılmıştır. Konu edilen 80 eserden 55 tanesi celî sülüs ve sülüs, 25 tanesi celî ta'lik ve ta'lik hatlarıyla yazılmıştır. Eserlerin çoğu kez aharlı kâğıda siyah is mürekkebiyle, zaman zaman da koyu zemin üzerine zırnık mürekkebiyle veyahut zerendûd tekniği tatbik edilmek suretiyle yazıldığı tespit edilmiştir.

Teze konu edilen eserlerde en çok kullanılan sembolün tâc-ı şerif olduğu tespit edilmiştir. Genellikle tâc-ı şerîf şeklinde düzenlenen istifin içerisine harfler yerleştirilmiştir. Bizzat tâc-ı şerîf motifi bezenerek içerisine istifin yerleştirildiği de

görülmüştür. Tâc-ı şerîften sonra en çok kullanılan sembolün sehpa ve perde olmuştur. Kullanılan sehpalara kimi yerde üç kimi yerde dört ayaklı olmak üzere karşımıza çıkmıştır.

Halvetî Meşâyih isimlerinden teşekkül eden hat eserlerini incelerken süzgecimiz dışında koleksiyonlarda veya müzelerde bulunup da tespit edemediğimiz eserlerin olabileceğinin illaki bilincindeyiz. Çalışmamızda ismi adına eser düzenlenmiş meşâyih haricinde ihmal ettiğimiz şahsiyetler adına da özrümüzü ifade ederiz. Bu dünyadan geçip birçok ortama ışık tutan, varlıklarında ve sonrasında hat sanatı başta olmak üzere birçok sanata konu olan tasavvuf önderlerine en kalbi şükranlarımızı ifade ederiz.

KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Halûk. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 10. Basım, 2009.
- Akarpınar, Bahar. “Sûfî Kültüründe Sembollerin Yeri ve Önemi Hakkında Bir Deneme”. *Türkbilig Dergisi* 7 (2004), 3-19.
- Akkuş, Mehmet. “Hüsâmeddin Uşşâkî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/515. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Alparslan, Ali. “İbn Mukle’nin İslâm Yazısına Hizmeti”. *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1988.
- Alparslan, Ali. “İslâm Yazı Sanatı ’Hattatlık’a Mevlevîler Önemli Katkıda Bulundu”. *Milliyet Sanat Dergisi* 58 (1973).
- Alparslan, Ali. “Kitâbe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/76-81. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Alparslan, Ali. *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 5. Basım, 2016.
- Âmirî, Ebû Zekerîyyâ İmâdüddîn Yahyâ b. Ebî Bekr el-. *Behcetü’l-mehâfil ve buğyetü’l-emâssil fî telhîsi’s-siyer ve’l-mu’cizât ve’s-şemâ’il*. Kahire: y.y., 1331.
- Apak, Adem. *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi “Hz. Muhammed (s.a.v) Dönemi”*. İstanbul: Ensar, 27. Baskı., 2022.
- Aşkar, Mustafa. “Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye’nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (1999).
- Aşkar, Mustafa. “Niyâzî-i Mısırî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/166-169. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Atik, Kemal vd. *İslami Kavramlar*. Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, 1997.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı. “Ali b. Yahyâ es-Sûfî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/458. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2. Baskı., 2011.

- Azamat, Nihat. “Ahmed Amiş Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/43-44. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Azamat, Nihat. “İbrâhim Gülşenî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/301-304. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Azamat, Nihat. “Kuşadalı İbrâhim Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/468-470. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. *Türklerde Yazı Sanatı*. Ankara: Mars T. ve S. A. Ş. Matbaası, 1958.
- Bayat, Ali Haydar. “Hüsn-i Hat Sanatında Mevlevîlik ve Mevlevîler”. *Tasavvuf Kitabı*. ed. Cemil Çiftçi. İstanbul: Kitabevi, 2003.
- Berk, Süleyman. *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*. İstanbul: İnkılâb, 3. Basım, 2022.
- Berk, Süleyman. *Hattat Mustafa Râkım Efendi*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003.
- Can, Yılmaz. “Erken Dönem İslam Sanatı”. *Türk İslam Sanatları Tarihi El Kitabı*. ed. Abdulkadir Dündar. Ankara: Grafiker, 2019.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma, 2005.
- Ceyhan, Semih. “Halvetiyye”. *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İsam Yayınları, 3. Basım, 2021.
- Ceyhan, Semih. “Köstendilli Alâeddin Ali”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-2/83-85. Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Çetin, Nihad M. “Arap (Yazı)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/276-309. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çetin, Nihad M. *İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yâkût Devrinin Sonuna Kadar)*. İstanbul: Büyüyen Ay, 1. Basım, 2023.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-. *el-Muhkem fî nakti'l-mesâhif*. thk. İzzet Hasan. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1997.

- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usulü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 36. Basım, 2015.
- Derman, M. Uğur. “Abdullah Zühdi Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/147. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Derman, M. Uğur. “Abdül Fettah Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/203. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Derman, M. Uğur. “Ali Efendi, Çırçırılı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/389. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Derman, M. Uğur. “Hâfız Osman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/98-100. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Derman, M. Uğur. “Hasan Çelebi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/312-313. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Derman, M. Uğur. “Hasan Rızâ Efendi, Hacı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/344-346. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Derman, M. Uğur. “Hat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/427-437. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Derman, M. Uğur. “Hat Dehâlarımızdan Şeyh Hamdullâh”. *Hayat Mecmuası* 47 (1969).
- Derman, M. Uğur. “Hilye (Hat)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/47-51. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Derman, M. Uğur. “Mehmed Şefik Bey”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/530-531. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Derman, M. Uğur. “Mehmed Şevki Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/532-533. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Derman, M. Uğur. “Mevlevîlik ve Sanat”. *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*. Konya: Karatay Belediyesi Yayınları, 2002.

- Derman, M. Uğur. “Osmanlı İstanbul’unda Hat Sanatı”. *I. Uluslararası Osmanlı İstanbul’u Sempozyumu*.
- Derman, M. Uğur. *Ömrümün Bereketi 1*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 3. Basım, 2013.
- Derman, M. Uğur. *Ömrümün Bereketi 2*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1. Basım, 2019.
- Derman, M. Uğur. *Ömrümün Bereketi 4*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1. Basım, 2021.
- Derman, M. Uğur. “Tuğra”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/336-339. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Derman, M. Uğur. “Türk Hat Sanatı: İncelikleri ve Bedii Değerleri”. *Arış Dergisi*.
- Derman, M. Uğur. “Yahyâ Hilmi Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/253-254. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Erul, Bünyamin. “Zeyd b. Sâbit”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/321-322. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Fayda, Mustafa. *Hulefâ-yı Râşidîn “Devri Dört Halîfe Dönemi”*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2014.
- Gelibolulu Mustafa Ali. *Menakıb-ı Hünerveran Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*. ed. Müjgan Cunbur. İstanbul: Büyüyen Ay, 2. Basım, 2012.
- Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*. Konya: Vadi Yayınları, 1. Basım, 1998.
- Günüç, Fevzi. “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Celî Sülüs Hattı”. *V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*.
- Işın, Ekrem - Özpallabıyıklar, Selahattin. “*Hoş Gör Yâ Hû*” *Osmanlı Kültüründe Mistik Semboller Nesneler*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1999.
- İbn Dürüsteveyh, Ebû Muhammed Abdullah b. Ca’fer b. Dürüsteveyh el-Fesevî. *Kitâbu’l-Küttâb*. Kuveyt: y.y., 1977.
- İbn Manzûr, Ebû’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Muhtasarı Târîhi Dimaşk*. Dimaşk: Ruhiyye en-Nahhâs, 1984.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal. *Son Hattatlar*. İstanbul: Ketebe, 1. Basım, 2021.

- Kalkaşendî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-. *Subhu'l-a'şâ fî sinâ'ati'l-inşâ'*. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1922.
- Kanbaş, Mahmut Sami. *Hattat Sami Efendi ve Hat Sanatındaki Yeri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Kara, Kerim. “Mehmed Nasûhî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/500-502. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 17. Basım, 2021.
- Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr el-. *Hiz. Peygamberin Yönetimi (et-Terâtibu'l-idâriyye)*. çev. Ahmet Özel. İstanbul: İz Yayıncılık, 1990.
- Kılıç, Mahmud Erol. “Cemâleddin Uşşâkî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/314-315. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kılınç, Ümit. “Osmanlı Padişah Portlerine Dair Bir Değerlendirme”. *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi* 20 (2021), 81-95.
- Konur, Himmet. *İbrâhîm Gülşenî (Hayatı, Eserleri, Görüşleri)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.
- Konur, Himmet. “Sezâî-yi Gülşenî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/79-81. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Memiş, Mehmet. “Hat Sanatının Uygulama Alanları”. *Türk İslam Sanatları Tarihi El Kitabı*. ed. Abdulkadir Dündar. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Basım, 2019.
- Müstakimzâde, Süleymân Sâdeddîn. *Tuhfe-i Hattâtîn*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.
- Müstakimzâde, Süleymân Sâdeddîn. *Tuhfe-i Hattâtîn*. thk. Mustafa Koç. İstanbul: Klasik, 2014.
- Nedîm, Muhammed b. İshâk en-. *el-Fihrist*. ed. Abdulkadir Coşkun. çev. Ramazan Şeşen. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. Basım, 2019.

- Nefeszâde, İbrahim. *Gülzârı Savab*. thk. Kilisli Muallim Rifat. İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, 1938.
- Öngören, Reşat. “Karamânî, Cemâleddin İshak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/448-449. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Öngören, Reşat. *Osmanlılar’da Tasavvuf: Anadolu’da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (16. Yüzyıl)*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2000.
- Öngören, Reşat. “Tasavvuf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/119-126. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Özaydın, Abdülkerim. “İbn Mukle”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/211-212. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Özkafa, Fatih. *Hat Sanatı: Osmanlı’dan Bugüne*. İstanbul: Kapı Yayınları, 1. Basım, 2023.
- Özkafa, Fatih. “Hz. Mevlâna’nın Hat Sanatına Yansımaları”. *Dünya’da Mevlâna İzleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2010.
- Özkafa, Fatih. *İstanbul Selâtin Camilerinin Kuşak Yazıları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Özkafa, Fatih. “Türk Hat Sanatında Tasavvuf Etkisi”. *IV. Uluslararası Türk Kültürü ile Sanatları Kongresi/Sanat Etkinliği*.
- Özönder, Hasan. *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü*. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 1. Basım, 2003.
- Öztürk, Mehmet Cemal. “Nûreddin Cerrâhî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/252-253. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Öztürk, Mehmet Cemal. “Ramazan Efendi, Mahfî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/437. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

- Papila, Aytül. “Osmanlı İmparatorluğu’nun Batılılaşma Döneminde Resim Sanatının Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Kimliğinin Resimsel Anlatımı”. *Sanat ve Tasarım Dergisi* 1/1 (2008), 117-134.
- Perk, Halûk. *Hattat Mustafa Halim Özyazıcı Hayatı ve Sanatı*. ed. Ahmet Zeki İzgöer. İstanbul: Zeytinburnu Kültür ve Sanat Merkezi Yayınları, 2021.
- Rado, Şevket. *Türk Hattatları*. İstanbul, ts.
- Rıhtım, Mehmet. “Halvetîliğin Pîr-i Sâîsi Seyyid Yahyâ eş-Şîrvânî el-Baküvî”. *Uluslararası Seyyid Yahyâ Şîrvânî ve Halvetîlik Sempozyumu*. ed. Orhan Söylemez - Ahmet İçli. Eskişehir: Eskişehir Valiliği, 2013
- Serin, Muhittin. “Hamdullah Efendi, Şeyh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/449-452. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Serin, Muhittin. *Hat Sanatı Târîhi Ekoller ve Tâkipçileri*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2019.
- Serin, Muhittin. *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1999.
- Serin, Muhittin. *Hattat Aziz Efendi*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2. Basım, 1999.
- Serin, Muhittin. “İbnü’l-Bevvâb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/534-535. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Serin, Muhittin. “Karahisârî, Ahmed Şemseddin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/421-424. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Sûlî, Ebû Bekr Muhammed b. Yahyâ es-. *Edebü’l-küttâb*. Kahire: y.y., 1341.
- Tahralı, Mustafa. “Kenan Rifâî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/254-255. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Tatçı, Mustafa - Kurnaz, Cemal. “Şâbân-ı Velî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/208-210. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Tayşi, Mehmet Serhan. “Ömer el-Halvetî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/65. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

- Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. “Ebü’l-Esved ed-Düelî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/311-313. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. “Ozak, Muzaffer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/16-17. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Tüfekçioğlu, Abdülhamit. *Erken Dönem Osmanlı Mimarîsinde Yazı*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 2001.
- Uçman, Abdullah. “Abdülahad Nûri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/178-179. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Uludağ, Hümeýra. *Osmanlı Hat Sanatında Tekke Yazıları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Uludağ, Süleyman. “Halvet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/386-387. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Uludağ, Süleyman. “Halvetiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/393-395. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1991.
- Yaman, Ayşe Peyman. *Hat Sanatı İçin Kaynak “Devhatül-Küttâb” İncelemeli Metin Çevirisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Yaman, Onur. *Hat Sanatı Bakımından Galata Mevlevîhânesi Müzesi’ndeki Hat Levhaları*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Yazıcı, Tahsin. “Fetih’ten Sonra İstanbul’da İlk Halvetî Şeyhleri: Çelebi Muhammed Cemâleddîn, Sünbül Sinân ve Merkez Efendi”. *İstanbul Enstitüsü Dergisi* 2 (1956).
- Yazır, Mahmud Bedreddin. *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. Baskı., 1981.

- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 9 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, 1993.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar, 24. Basım, 2017.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. "Aziz Mahmud Hüdâyî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/338-340. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. "Celvetiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/273-275. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Yücer, Hür Mahmut. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: 19. Yüzyıl*. İstanbul: İnsan Yayınları, 3. Basım, 2021.
- Yücer, Hür Mahmut. "Sünbül Sinan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/135-136. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır ez-. *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. ed. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm. Kahire, 1957.

ÖZET

Yaman, Abdullah Furkan, Halvetî Meşâyîhi İsimlerinden Teşekkül Eden Hat Eserleri, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR, 194 s.

Hat sanatı ve tasavvuf beraberliği neticesinde ortaya çıkan ürünlerden birisi tasavvuf önderlerinin isimlerinden müteşekkil olan tekke levhaları olmuştur. Tarikatlar kendi şeyhlerinin isimlerini belli bir kompozisyon dahilinde hattatlara yazdırarak tekkelerine asmış ve onların hatırlanmalarını arzulamıştır. Ayrıca hat sanatının teknik tüm imkanlarının yanı sıra tâc-ı şerîf, sancak, perde, sehpa ve teber gibi sembollere de yer verilerek *tekke levhaları* adı altında yeni bir sanat damarı açılmıştır. Hattatlar açılan bu yeni sanat akımı neticesinde hat sanatının en güzel örneklerini vermiştir.

Tekke levhaları alanında en çok esere konu olan tarikatlar Nakşbendiyye, Mevleviyye, Rûfâiyye ve Bektâşiyye olmuştur. Genel itibarıyla yazılar, her tarikata has olan tâc-ı şerîf formundaki istif üzerine kompoze edilmiştir. Bununla birlikte satır nizamında da çokça yazılmıştır.

Bu çalışmamızda hat ve tasavvuf birlikteliği göz önüne alınarak kolları ve şubeleri itibarıyla dünyanın en geniş tarikatı olma hüviyetini haiz olan Halvetiyye'nin, şeyhlerinin isimlerini ihtiva eden hat eserleri sanat süzgecinden geçirilmek suretiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hat Sanatı, Tasavvuf, Halvetiyye Tarikatı, Tekke Levhası, Osmanlı

ABSTRACT

Yaman, Abdullah Furkan, Calligraphic Works Depicting Names of Halwati Sheikh, Master's Thesis, Advisor: Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR, 194 p.

Out of the products created from the joining of Islamic calligraphy and tasawwuf, artworks depicting sufi leader's names are some of them. The sects commissioned calligraphers to have their leader's names be drawn in a certain composition and hung them in the dervish lodges as a reminder of them. A new art form called *dervish lodge lawha* was thus born, incorporating along with all aspects of traditional calligraphy, new figurative elements such as the tac-ı şerif, flag, curtain, teapoy and poleax. Calligraphers produced some of their finest works as a result of this new art form.

The sects subject to the most art works of this new form were the Naqshbandiyyah, Mawlawiyyah, Rufaiyyah and Baktashiyyah. Generally, the writings are composed based on a "istif" in the form of a tac-ı şerif specific to the sect. However there are also many written in line form.

This study, taking into account the amalgamation of calligraphy and tasawwuf, analyzes the works containing names of leaders of the halwati sect, the largest sect in terms of the number of its branches.

Keywords: Islamic Calligraphy, Islamic Sufism, Halwati Sect, Dervish Lodge Lawha, Ottoman